

॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ॥

संयुत्तनिकायो

खन्धवग्गो

१. खन्धसंयुत्तं

१. नकुलपितुवग्गो

१. नकुलपितुसुत्तं

१. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा भग्गोसु विहरति सुसुमारगिरे [सुंसुमारगिरे (सी० स्या० कं० पी०)] भेसकळावने मिगदाये। अथ खो नकुलपिता गहपति येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो नकुलपिता गहपति भगवन्तं एतदवोच —

“अहमस्मि, भन्ते, जिण्णो वुड्ढो महल्लको अद्धगतो वयोअनुपत्तो आतुरकायो अभिक्खणातङ्को। अनिच्चदस्सावी खो पनाहं, भन्ते, भगवतो मनोभावनीयानञ्च भिक्खून्। ओवदतु मं, भन्ते, भगवा; अनुसासतु मं, भन्ते, भगवा; यं ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति।

“एवमेतं, गहपति, एवमेतं, गहपति! आतुरो हायं, गहपति, कायो अण्डभूतो परियोनद्धो। यो हि, गहपति, इमं कायं परिहरन्तो मुहुत्तम्मि आरोग्यं पटिजानेय्य, किमञ्जत्र बाल्या? तस्मातिह ते, गहपति, एवं सिक्खितब्बं — ‘आतुरकायस्स मे सतो चित्तं अनातुरं भविस्सती’ति। एवहि ते, गहपति, सिक्खितब्बं”न्ति।

अथ खो नकुलपिता गहपति भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो नकुलपितरं गहपतिं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच — “विप्पसन्नानि खो ते, गहपति, इन्द्रियाणि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो। अलत्थ नो अज्ज भगवतो सम्मुखा धम्मिं कथं सवनाया”ति?

“कथञ्चि नो सिया, भन्ते! इदानीहं, भन्ते, भगवता धम्मिया कथाय अमतेन अभिसित्तो”ति। “यथा कथं पन त्वं, गहपति, भगवता धम्मिया कथाय अमतेन अभिसित्तो”ति? “इधाहं, भन्ते, येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो ख्वाहं, भन्ते, भगवन्तं एतदवोचं — ‘अहमस्मि, भन्ते, जिण्णो वुड्ढो महल्लको अद्धगतो वयोअनुपत्तो आतुरकायो अभिक्खणातङ्को। अनिच्चदस्सावी खो पनाहं, भन्ते, भगवतो मनोभावनीयानञ्च भिक्खून्। ओवदतु मं, भन्ते, भगवा; अनुसासतु मं, भन्ते, भगवा; यं ममस्स दीघरत्तं हिताय सुखाया”ति।

“एवं वुत्ते, मं, भन्ते, भगवा एतदवोच — ‘एवमेतं, गहपति, एवमेतं, गहपति! आतुरो हायं, गहपति, कायो अण्डभूतो

परियोनद्धो । यो हि, गहपति, इमं कायं परिहरन्तो मुहुत्तप्पि आरोग्यं पटिजानेय्य, किमञ्जत्र बाल्या? तस्मातिह ते गहपति, एवं सिक्खितब्बं — आतुरकायस्स मे सतो चित्तं अनातुरं भविस्सतीति । एवञ्हि ते, गहपति, सिक्खितब्बं'न्ति । एवं ख्वाहं, भन्ते, भगवता धम्मिया कथाय अमतेन अभिसित्तो'ति ।

“न हि पन तं, गहपति, पटिभासि भगवन्तं [तं भगवन्तं (सी०)] उत्तरिं पटिपुच्छितुं — ‘कित्तावता नु खो, भन्ते, आतुरकायो चेव होति आतुरचित्तो च, कित्तावता च पन आतुरकायो हि खो होति नो च आतुरचित्तो’”ति? “दूरतोपि खो मयं, भन्ते, आगच्छेय्याम आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमज्जातुं । साधु वतायस्मन्तंयेव सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो’”ति ।

“तेन हि, गहपति, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी’”ति । “एवं, भन्ते’”ति खो नकुलपिता गहपति आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“कथञ्च, गहपति, आतुरकायो चेव होति, आतुरचित्तो च? इध, गहपति, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । ‘अहं रूपं, मम रूपं’न्ति परियुट्ठयायी होति । तस्स ‘अहं रूपं, मम रूपं’न्ति परियुट्ठयायिनो तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, वेदनावन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा वेदनं, वेदनाय वा अत्तानं । ‘अहं वेदना, मम वेदना’ति परियुट्ठयायी होति । तस्स ‘अहं वेदना, मम वेदना’ति परियुट्ठयायिनो, सा वेदना विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स वेदनाविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“सज्जं अत्ततो समनुपस्सति, सज्जावन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा सज्जं, सज्जाय वा अत्तानं । ‘अहं सज्जा, मम सज्जा’ति परियुट्ठयायी होति । तस्स ‘अहं सज्जा, मम सज्जा’ति परियुट्ठयायिनो, सा सज्जा विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स सज्जाविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति, सङ्खारवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा सङ्खारे, सङ्खारेसु वा अत्तानं । ‘अहं सङ्खारा, मम सङ्खारा’ति परियुट्ठयायी होति । तस्स ‘अहं सङ्खारा, मम सङ्खारा’ति परियुट्ठयायिनो, ते सङ्खारा विपरिणमन्ति अज्जथा होन्ति । तस्स सङ्खारविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । ‘अहं विज्जाणं, मम विज्जाणं’न्ति परियुट्ठयायी होति । तस्स ‘अहं विज्जाणं, मम विज्जाणं’न्ति परियुट्ठयायिनो, तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । एवं खो, गहपति, आतुरकायो चेव होति आतुरचित्तो च ।

“कथञ्च, गहपति, आतुरकायो हि खो होति नो च आतुरचित्तो? इध, गहपति, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे

सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं। ‘अहं रूपं, मम रूपं’ति न परियुट्ठयायी होति। तस्स ‘अहं रूपं, मम रूपं’ति अपरियुट्ठयायिनो, तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति। तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा।

“न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, न वेदनावन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा वेदनं, न वेदनाय वा अत्तानं। ‘अहं वेदना, मम वेदना’ति न परियुट्ठयायी होति। तस्स ‘अहं वेदना, मम वेदना’ति अपरियुट्ठयायिनो, सा वेदना विपरिणमति अज्जथा होति। तस्स वेदनाविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा।

“न सज्जं अत्ततो समनुपस्सति, न सज्जावन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा सज्जं, न सज्जाय वा अत्तानं। ‘अहं सज्जा, मम सज्जा’ति न परियुट्ठयायी होति। तस्स ‘अहं सज्जा, मम सज्जा’ति अपरियुट्ठयायिनो, सा सज्जा विपरिणमति अज्जथा होति। तस्स सज्जाविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा।

“न सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति, न सङ्खारवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा सङ्खारे, न सङ्खारेसु वा अत्तानं। ‘अहं सङ्खारा, मम सङ्खारा’ति न परियुट्ठयायी होति। तस्स ‘अहं सङ्खारा, मम सङ्खारा’ति अपरियुट्ठयायिनो, ते सङ्खारा विपरिणमन्ति अज्जथा होन्ति। तस्स सङ्खारविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा।

“न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं। ‘अहं विज्जाणं, मम विज्जाणं’ति न परियुट्ठयायी होति। तस्स ‘अहं विज्जाणं, मम विज्जाणं’ति अपरियुट्ठयायिनो, तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति। तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा। एवं खो, गहपति, आतुरकायो होति नो च आतुरचित्तो’ति।

इदमवोच आयस्मा सारिपुत्तो। अत्तमनो नकुलपिता गहपति आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दीति। पठमं।

२. देवदहसुत्तं

२. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सक्केसु [सक्येसु (क०)] विहरति देवदहं नाम सकयानं निगमो। अथ खो सम्बहुला पच्छाभूमगमिका भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “इच्छाम मयं, भन्ते, पच्छाभूमं जनपदं गन्तुं, पच्छाभूमे जनपदे निवासं कप्पेतु’न्ति।

“अपलोकितो पन वो, भिक्खवे, सारिपुत्तो’ति? “न खो नो, भन्ते, अपलोकितो आयस्मा सारिपुत्तो’ति। “अपलोकेथ, भिक्खवे, सारिपुत्तं। सारिपुत्तो, भिक्खवे, पण्डितो, भिक्खूनं अनुगाहको सब्रह्मचारीन’न्ति। “एवं भन्ते’ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं।

तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो भगवतो अविदूरे अज्जतरस्मिं एळगलागुम्बे निसिन्नो होति। अथ खो ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठयासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सद्धिं सम्मोदिसु। सम्मोदनीयं कथं सारणीयं [साराणीयं (सी० स्या० कं० पी०)] वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोचुं —

“इच्छाम मयं, आवुसो सारिपुत्त, पच्छाभूमं जनपदं गन्तुं, पच्छाभूमे जनपदे निवासं कप्पेतुं। अपलोकितो नो सत्था”ति ।

“सन्ति हावुसो, नानावेरज्जगतं भिक्खुं पज्झं पुच्छितारो — खत्तियपण्डितापि ब्राह्मणपण्डितापि गहपतिपण्डितापि समणपण्डितापि । पण्डिता हावुसो, मनुस्सा वीमंसका — ‘किंवादी पनायस्मन्तानं [किंवादायस्मन्तानं (पी० क०)] सत्था किमक्खायीति, कच्चि वो आयस्मन्तानं धम्मा सुस्सुता सुग्गहिता सुमनसिकता सूपधारिता सुप्पटिविद्धा पज्जाय, यथा ब्याकरमाना आयस्मन्तो वुत्तवादिनो चेव भगवतो अस्सथ, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिकखेय्याथ, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्याथ, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो [वादानुपातो (अट्ठकथायं पाठन्तरं)] गारह्णं ठानं आगच्छेय्या”ति?

“दूरतोपि खो मयं, आवुसो, आगच्छेय्याम आयस्मतो सारिपुत्तस्स सन्तिके एतस्स भासितस्स अत्थमज्जातुं। साधु वतायस्मन्तंयेव सारिपुत्तं पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो”ति । “तेन हावुसो, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच —

“सन्ति हावुसो, नानावेरज्जगतं भिक्खुं पज्झं पुच्छितारो — खत्तियपण्डितापि ...पे०... समणपण्डितापि । पण्डिता हावुसो, मनुस्सा वीमंसका — ‘किंवादी पनायस्मन्तानं सत्था किमक्खायी’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, आवुसो, एवं ब्याकरेय्याथ — ‘छन्दरागविनयक्खायी खो नो, आवुसो, सत्था’”ति ।

“एवं ब्याकतेपि खो, आवुसो, अस्सुयेव उत्तरिं पज्झं पुच्छितारो — खत्तियपण्डितापि...पे०... समणपण्डितापि । पण्डिता हावुसो, मनुस्सा वीमंसका — ‘किस्मिं पनायस्मन्तानं छन्दरागविनयक्खायी सत्था’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, आवुसो, एवं ब्याकरेय्याथ — ‘रूपे खो, आवुसो, छन्दरागविनयक्खायी सत्था, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे छन्दरागविनयक्खायी सत्था’”ति ।

“एवं ब्याकतेपि खो, आवुसो, अस्सुयेव उत्तरिं पज्झं पुच्छितारो — खत्तियपण्डितापि...पे०... समणपण्डितापि । पण्डिता हावुसो, मनुस्सा वीमंसका — ‘किं पनायस्मन्तानं आदीनवं दिस्वा रूपे छन्दरागविनयक्खायी सत्था, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे छन्दरागविनयक्खायी सत्था’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, आवुसो, एवं ब्याकरेय्याथ — ‘रूपे खो, आवुसो, अविगतरागस्स [अवीतरागस्स (स्या० कं०)] अविगतछन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स तस्स रूपस्स विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु अविगतरागस्स...पे०... अविगततण्हस्स तेसं सङ्खारानं विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । विज्जाणे अविगतरागस्स अविगतछन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स तस्स विज्जाणस्स विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । इदं खो नो, आवुसो, आदीनवं दिस्वा रूपे छन्दरागविनयक्खायी सत्था, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे छन्दरागविनयक्खायी सत्था’”ति ।

“एवं ब्याकतेपि खो, आवुसो, अस्सुयेव उत्तरिं पज्झं पुच्छितारो — खत्तियपण्डितापि ब्राह्मणपण्डितापि गहपतिपण्डितापि समणपण्डितापि । पण्डिता हावुसो, मनुस्सा वीमंसका — ‘किं पनायस्मन्तानं आनिसंसं दिस्वा रूपे छन्दरागविनयक्खायी सत्था, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे छन्दरागविनयक्खायी सत्था’ति? एवं पुट्ठा तुम्हे, आवुसो, एवं ब्याकरेय्याथ — ‘रूपे खो, आवुसो, विगतरागस्स विगतछन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स

विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स तस्स रूपस्स विपरिणामञ्जथाभावा नुप्पज्जन्ति
 सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु विगतरागस्स विगतछन्दस्स विगतपेमस्स
 विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स तेसं सङ्खारानं विपरिणामञ्जथाभावा नुप्पज्जन्ति
 सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । विज्जाणे विगतरागस्स विगतछन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स
 विगततण्हस्स तस्स विज्जाणस्स विपरिणामञ्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । इदं खो नो,
 आवुसो, आनिसंसं दिस्वा रूपे छन्दरागविनयक्खायी सत्था, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे
 छन्दरागविनयक्खायी सत्था”ति ।

“अकुसले चावुसो, धम्मे उपसम्पज्ज विहरतो दिट्ठे चेव धम्मे सुखो विहारो अभविस्स अविघातो अनुपायासो
 अपरिळाहो, कायस्स च भेदा परं मरणा सुगति पाटिकङ्का, नयिदं भगवा अकुसलानं धम्मानं पहानं वण्णेय्य । यस्मा च खो,
 आवुसो, अकुसले धम्मे उपसम्पज्ज विहरतो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खो विहारो सविघातो सउपायासो सपरिळाहो, कायस्स च
 भेदा परं मरणा दुगति पाटिकङ्का, तस्मा भगवा अकुसलानं धम्मानं पहानं वण्णेति ।

“कुसले चावुसो, धम्मे उपसम्पज्ज विहरतो दिट्ठे चेव धम्मे दुक्खो विहारो अभविस्स सविघातो सउपायासो
 सपरिळाहो, कायस्स च भेदा परं मरणा दुगति पाटिकङ्का, नयिदं भगवा कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं वण्णेय्य । यस्मा च
 खो, आवुसो, कुसले धम्मे उपसम्पज्ज विहरतो दिट्ठे चेव धम्मे सुखो विहारो अविघातो अनुपायासो अपरिळाहो, कायस्स
 च भेदा परं मरणा सुगति पाटिकङ्का, तस्मा भगवा कुसलानं धम्मानं उपसम्पदं वण्णेती”ति ।

इदमवोचायस्मा सारिपुत्तो । अत्तमना ते भिक्खू आयस्मतो सारिपुत्तस्स भासितं अभिनन्दुन्ति । दूतियं ।

३. हालिद्विकानिसुत्तं

३. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति कुररघरे [कुलघरे (क०)] पपाते पब्बते । अथ
 खो हालिद्विकानि [हालिद्विकानि (सी०), हलिद्विकानि (स्या०)] गहपति येनायस्मा महाकच्चानो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा
 आयस्मन्तं महाकच्चानं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो हालिद्विकानि गहपति आयस्मन्तं
 महाकच्चानं एतदवोच — “वुत्तमिदं, भन्ते, भगवता अट्ठकवगिये मागण्डियपज्जे —

“ओकं पहाय अनिकेतसारी,
 गामे अकुब्बं [अकुब्बं (क०)] मुनि सन्धवानि [सन्धवानि (क०)] ।
 कामेहि रिक्तो अपुरक्खरानो [अपुरेक्खरानो (सी० सुत्तनिपातेपि) मोगल्लाने ५-१३५ सुत्तम्पि ओलोकेतब्बं],
 कथं न विग्गय्ह जनेन कयिरा”ति ॥

“इमस्स नु खो, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति?

“रूपधातु खो, गहपति, विज्जाणस्स ओको । रूपधातुरागविनिबन्धञ्च [... विनिबद्धञ्ज (पी० सी० अट्ठ०)] पन
 विज्जाणं ‘ओकसारी’ति वुच्चति । वेदनाधातु खो, गहपति, विज्जाणस्स ओको । वेदनाधातुरागविनिबन्धञ्च पन विज्जाणं
 ‘ओकसारी’ति वुच्चति । सज्जाधातु खो, गहपति, विज्जाणस्स ओको । सज्जाधातुरागविनिबन्धञ्च पन विज्जाणं
 ‘ओकसारी’ति वुच्चति । सङ्खारधातु खो, गहपति, विज्जाणस्स ओको । सङ्खारधातुरागविनिबन्धञ्च पन विज्जाणं

‘ओकसारी’ति वुच्चति । एवं खो, गहपति, ओकसारी होति ।

“कथञ्च, गहपति, अनोकसारी होति? रूपधातुया खो, गहपति, यो छन्दो यो रागो या नन्दी [नन्दि (सी० स्या० कं० पी०)] या तण्हा ये उपयुपादाना [उपायुपादाना (सी० स्या० कं० पी०)] चेतसो अधिष्ठानाभिनिवेसानुसया ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता [अनभावकता (सी० पी०), अनभावंगता (स्या० कं०)] आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा तथागतो ‘अनोकसारी’ति वुच्चति । वेदनाधातुया खो, गहपति... सञ्जाधातुया खो, गहपति... सङ्खारधातुया खो, गहपति... विज्जाणधातुया खो, गहपति, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिष्ठानाभिनिवेसानुसया ते तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा तथागतो ‘अनोकसारी’ति वुच्चति । एवं खो, गहपति, अनोकसारी होति ।

“कथञ्च, गहपति, निकेतसारी होति? रूपनिमित्तनिकेतविसारविनिबन्धा खो, गहपति, ‘निकेतसारी’ति वुच्चति । सद्दनिमित्त... पे० ... गन्धनिमित्त... रसनिमित्त... फोड्डब्बनिमित्त... धम्मनिमित्तनिकेतविसारविनिबन्धा खो, गहपति, ‘निकेतसारी’ति वुच्चति । एवं खो, गहपति, निकेतसारी होति ।

“कथञ्च, गहपति, अनिकेतसारी होति? रूपनिमित्तनिकेतविसारविनिबन्धा खो, गहपति, तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा तथागतो ‘अनिकेतसारी’ति वुच्चति । सद्दनिमित्त... गन्धनिमित्त... रसनिमित्त... फोड्डब्बनिमित्त... धम्मनिमित्तनिकेतविसारविनिबन्धा खो, गहपति, तथागतस्स पहीना उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । तस्मा तथागतो ‘अनिकेतसारी’ति वुच्चति । एवं खो, गहपति, अनिकेतसारी होति ।

“कथञ्च, गहपति, गामे सन्थवजातो [सन्थवजातो (क०)] होति? इध, गहपति, एकच्चो गिहीहि [गिहि (क०)] संसट्ठो विहरति सहनन्दी सहसोकी, सुखितेसु सुखितो, दुक्खितेसु दुक्खितो, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु अत्तना तेसु योगं आपज्जति । एवं खो, गहपति, गामे सन्थवजातो होति ।

“कथञ्च, गहपति, गामे न सन्थवजातो होति? इध, गहपति, भिक्खु गिहीहि [गिहि (क०)] असंसट्ठो विहरति न सहनन्दी न सहसोकी न सुखितेसु सुखितो न दुक्खितेसु दुक्खितो, उप्पन्नेसु किच्चकरणीयेसु न अत्तना तेसु योगं आपज्जति । एवं खो, गहपति, गामे न सन्थवजातो होति ।

“कथञ्च, गहपति, कामेहि अरित्तो होति? इध, गहपति, एकच्चो कामेसु अविगतरागो होति अविगतछन्दो अविगतपेमो अविगतपिपासो अविगतपरिळाहो अविगततण्हो । एवं खो, गहपति, कामेहि अरित्तो होति ।

“कथञ्च, गहपति, कामेहि रित्तो होति? इध, गहपति, एकच्चो कामेसु विगतरागो होति विगतछन्दो विगतपेमो विगतपिपासो विगतपरिळाहो विगततण्हो । एवं खो, गहपति, कामेहि रित्तो होति ।

“कथञ्च, गहपति, पुरक्खरानो होति? इध, गहपति, एकच्चस्स एवं होति — ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागतमद्धानं, एवंसञ्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागतमद्धानं, एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानं’न्ति । एवं खो, गहपति, पुरक्खरानो होति ।

“कथञ्च, गहपति, अपुरक्खरानो होति? इध, गहपति, एकच्चस्स न एवं होति — ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागतमद्धानं, एवंसज्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागतमद्धानं, एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धानं’न्ति । एवं खो, गहपति, अपुरक्खरानो होति ।

“कथञ्च, गहपति, कथं विग्गह् जनेन कत्ता होति? इध, गहपति, एकच्चो एवरूपिं कथं कत्ता होति — ‘न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि; अहं इमं धम्मविनयं आजानामि । किं त्वं इमं धम्मविनयं आजानिस्ससि? मिच्छापटिपन्नो त्वमसि; अहमस्मि सम्मापटिपन्नो । पुरे वचनीयं पच्छा अवच; पच्छा वचनीयं पुरे अवच । सहितं मे, असहितं ते । अधिचिण्णं ते विपरावत्तं । आरोपितो ते वादो; चर वादप्पमोक्खाय । निग्गहितोसि; निब्बेहेहि वा सचे पहोसी’ति । एवं खो, गहपति, कथं विग्गह् जनेन कत्ता होति ।

“कथञ्च, गहपति, कथं न विग्गह् जनेन कत्ता होति? इध, गहपति, भिक्खु न एवरूपिं कथं कत्ता होति — ‘न त्वं इमं धम्मविनयं आजानासि...पे०... निब्बेहेहि वा सचे पहोसी’ति । एवं खो, गहपति, कथं न विग्गह् जनेन कत्ता होति ।

“इति खो, गहपति, यं तं वुत्तं भगवता अट्ठकवगिये मागण्डियपज्हे —

“ओकं पहाय अनिकेतसारी,
गामे अकुब्बं मुनिसन्थवानि ।
कामेहि रिक्तो अपुरक्खरानो,
कथं न विग्गह् जनेन कयिरा”ति ॥

“इमस्स खो, गहपति, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति । ततियं ।

४. दुतियहालिदिकानिसुत्तं

४. एवं मे सुत्तं — एकं समयं आयस्मा महाकच्चानो अवन्तीसु विहरति कुररघरे पपाते पब्बते । अथ खो हालिदिकानि गहपति येनायस्मा महाकच्चानो...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो हालिदिकानि गहपति आयस्मन्तं महाकच्चानं एतदवोच — “वुत्तमिदं, भन्ते, भगवता सक्कपज्हे — ‘ये ते समणब्राह्मणा तण्हासङ्खयविमुत्ता, ते अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमिनो अच्चन्तब्रह्मचारिनो अच्चन्तपरियोसाना सेट्ठा देवमनुस्सान’”न्ति ।

“इमस्स नु खो, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स कथं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति?

“रूपधातुया खो, गहपति, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति ।

“वेदनाधातुया खो, गहपति... सज्जाधातुया खो, गहपति... सङ्खारधातुया खो, गहपति... विज्जाणधातुया खो, गहपति, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, तेसं खया विरागा निरोधा चागा पटिनिस्सग्गा चित्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति ।

“इति खो, गहपति, यं तं वुत्तं भगवता सक्कपज्जे — ‘ये ते समणब्राह्मणा तण्हासङ्ख्यविमुत्ता ते अच्चन्तनिट्ठा अच्चन्तयोगक्खेमिनो अच्चन्तब्रह्मचारिनो अच्चन्तपरियोसाना सेट्ठा देवमनुस्सान’”न्ति ।

“इमस्स खो, गहपति, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति । चतुत्थं ।

५. समाधिसुत्तं

५. एवं मे सुत्तं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो”ति । “भदन्ते”ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच — “समाधिं, भिक्खवे, भावेथ; समाहितो, भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाति । किञ्च यथाभूतं पजानाति? रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, सञ्जाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, सङ्खारानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च” ।

“को च, भिक्खवे, रूपस्स समुदयो, को वेदनाय समुदयो, को सञ्जाय समुदयो, को सङ्खारानं समुदयो, को विज्जाणस्स समुदयो? इध, भिक्खवे, भिक्खु अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति ।

“किञ्च अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति? रूपं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रूपं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । या रूपे नन्दी तदुपादानं । तस्सुपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवन्ति । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“वेदनं अभिनन्दति...पे०... सज्जं अभिनन्दति... सङ्खारे अभिनन्दति... विज्जाणं अभिनन्दति अभिवदति अज्झोसाय तिट्ठति । तस्स विज्जाणं अभिनन्दतो अभिवदतो अज्झोसाय तिट्ठतो उप्पज्जति नन्दी । या विज्जाणे नन्दी तदुपादानं । तस्सुपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति ।

“अयं, भिक्खवे, रूपस्स समुदयो; अयं वेदनाय समुदयो; अयं सञ्जाय समुदयो; अयं सङ्खारानं समुदयो; अयं विज्जाणस्स समुदयो ।

“को च, भिक्खवे, रूपस्स अत्थङ्गमो, को वेदनाय... को सञ्जाय... को सङ्खारानं... को विज्जाणस्स अत्थङ्गमो?

इध, भिक्खवे, नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति ।

“किञ्च नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति? रूपं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स रूपं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या रूपे नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होति ।

“वेदनं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स वेदनं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या वेदनाय नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स

दुःखकखन्धस्स निरोधो होति ।

“सज्जं नाभिनन्दति...पे०... सङ्खारे नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स सङ्खारे अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या सङ्खारेसु नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो; उपादाननिरोधा भवनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुःखकखन्धस्स निरोधो होति ।

“विज्जाणं नाभिनन्दति नाभिवदति नाज्झोसाय तिट्ठति । तस्स विज्जाणं अनभिनन्दतो अनभिवदतो अनज्झोसाय तिट्ठतो या विज्जाणे नन्दी सा निरुज्झति । तस्स नन्दीनिरोधा उपादाननिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुःखकखन्धस्स निरोधो होति ।

“अयं, भिक्खवे, रूपस्स अत्थङ्गमो, अयं वेदनाय अत्थङ्गमो, अयं सज्जाय अत्थङ्गमो, अयं सङ्खारानं अत्थङ्गमो, अयं विज्जाणस्स अत्थङ्गमो”ति । पञ्चमं ।

६. पटिसल्लाणसुत्तं

६. सावत्थिनिदानं । “पटिसल्लाणे, भिक्खवे, योगमापज्जथ । पटिसल्लीणो, भिक्खवे, भिक्खु यथाभूतं पजानाति । किञ्च यथाभूतं पजानाति? रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, वेदनाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, सज्जाय समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, सङ्खारानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च, विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च”...पे०... (यथा पठमसुत्ते तथा वित्थारेतब्बो ।) छट्ठं ।

७. उपादापरितस्सनासुत्तं

७. सावत्थिनिदानं । “उपादापरितस्सनञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनुपादाअपरितस्सनञ्च । तं सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति, खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“कथञ्च, भिक्खवे, उपादापरितस्सना होति? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स रूपविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च उपादाय च परितस्सति ।

“वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, वेदनावन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा वेदनं, वेदनाय वा अत्तानं । तस्स सा वेदना विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स वेदनाविपरिणामज्जथाभावा वेदनाविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स वेदनाविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिट्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च उपादाय च परितस्सति ।

“सज्जं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति, सङ्खारवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा सङ्खारे, सङ्खारेसु

वा अत्तानं । तस्स ते सङ्खारविपरिणमन्ति अज्जथा होन्ति । तस्स सङ्खारविपरिणामज्जथाभावा सङ्खारविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स सङ्खारविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च उपादाय च परितस्सति ।

“विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो परियादाना उत्तासवा च होति विघातवा च अपेक्खवा च उपादाय च परितस्सति । एवं खो, भिक्खवे, उपादापरितस्सना होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अनुपादापरितस्सना होति? इध, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा न रूपविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न रूपविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना न चेवुत्तासवा [न चेव उत्तासवा (पी० क०)] होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति ।

“न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, न वेदनावन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा वेदनं, न वेदनाय वा अत्तानं । तस्स सा वेदना विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स वेदनाविपरिणामज्जथाभावा न वेदनाविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न वेदनाविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति ।

“न सज्जं...पे०... न सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति, न सङ्खारवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा सङ्खारे, न सङ्खारेसु वा अत्तानं । तस्स ते सङ्खारा विपरिणमन्ति अज्जथा होन्ति । तस्स सङ्खारविपरिणामज्जथाभावा न सङ्खारविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न सङ्खारविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति ।

“न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं...पे०... तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा न विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्ति विज्जाणं होति । तस्स न विज्जाणविपरिणामानुपरिवत्तिजा परितस्सना धम्मसमुप्पादा चित्तं परियादाय तिष्ठन्ति । चेतसो अपरियादाना न चेवुत्तासवा होति न च विघातवा न च अपेक्खवा, अनुपादाय च न परितस्सति । एवं खो, भिक्खवे, अनुपादा अपरितस्सनं होती”ति । सत्तमं ।

८. दुतियउपादापरितस्सनासुत्तं

८. सावत्थिनिदानं । “उपादापरितस्सनञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि अनुपादापरितस्सनञ्च । तं सुणाथ...पे०... कथञ्च, भिक्खवे, उपादापरितस्सना होति? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति । तस्स तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति

सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । वेदनं एतं मम...पे०... सज्जं एतं मम... सङ्खारे एतं मम... विज्जाणं 'एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता'ति समनुपस्सति । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । एवं खो, भिक्खवे, उपादापरितस्सना होति ।

“कथञ्च, भिक्खवे, अनुपादाअपरितस्सना होति? इध, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । तस्स तं रूपं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स रूपविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । वेदनं नेतं मम... सज्जं नेतं मम... सङ्खारे नेतं मम... विज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति समनुपस्सति । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति अज्जथा होति । तस्स विज्जाणविपरिणामज्जथाभावा नुप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । एवं खो, भिक्खवे, अनुपादाअपरितस्सना होती'ति । अट्ठमं ।

९. कालत्तयअनिच्चसुत्तं

९. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं रूपस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं रूपं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । वेदना अनिच्चा...पे०... सज्जा अनिच्चा... सङ्खारा अनिच्चा अतीतानागता; को पन वादो पच्चुप्पन्नानं! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतेसु सङ्खारेसु अनपेक्खो होति; अनागते सङ्खारे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं सङ्खारानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । विज्जाणं अनिच्चं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं विज्जाणस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं विज्जाणं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती'ति । नवमं ।

१०. कालत्तयदुक्खसुत्तं

१०. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, दुक्खं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं रूपस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं रूपं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । वेदना दुक्खा... सज्जा दुक्खा... सङ्खारा दुक्खा... विज्जाणं दुक्खं अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं विज्जाणस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं विज्जाणं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती'ति । दसमं ।

११. कालत्तयअनत्तसुत्तं

११. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनत्ता अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं रूपस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं रूपं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति । वेदना अनत्ता... सज्जा अनत्ता... सङ्खारा अनत्ता... विज्जाणं अनत्ता अतीतानागतं; को पन वादो पच्चुप्पन्नस्स! एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अतीतस्मिं विज्जाणस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं विज्जाणं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होती'ति । एकादसमं ।

नकुलपितुवग्गो पठमो ।

तस्सुद्धानं —

नकुलपिता देवदहा, द्वेपि हालिदिकानि च ।
समाधिपटिसल्लाणा, उपादापरितस्सना दुवे ।
अतीतानागतपच्चुप्पन्ना, वग्गो तेन पवुच्चति ॥

२. अनिच्चवग्गो

१. अनिच्चसुत्तं

१२. एवं मे सुत्तं — सावत्थियं । तत्र खो...पे०... “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं, वेदना अनिच्चा, सज्जा अनिच्चा, सङ्खारा अनिच्चा, विज्जाणं अनिच्चं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । पठमं ।

२. दुक्खसुत्तं

१३. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, दुक्खं, वेदना दुक्खा, सज्जा दुक्खा, सङ्खारा दुक्खा, विज्जाणं दुक्खं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति । दुतियं ।

३. अनत्तसुत्तं

१४. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । ततियं ।

४. यदनिच्चसुत्तं

१५. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । वेदना अनिच्चा । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । सज्जा अनिच्चा...पे०... सङ्खारा अनिच्चा... विज्जाणं अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’ति । चतुत्थं ।

५. यंदुक्खसुत्तं

१६. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति

एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दट्ठब्बं । वेदना दुक्खा... सज्जा दुक्खा... सङ्खारा दुक्खा... विज्जाणं दुक्खं । यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । पञ्चमं ।

६. यदनत्तासुत्तं

१७. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दट्ठब्बं । वेदना अनत्ता... सज्जा अनत्ता... सङ्खारा अनत्ता... विज्जाणं अनत्ता । यदनत्ता तं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दट्ठब्बं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । छट्ठं ।

७. सहेतुअनिच्चसुत्तं

१८. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । योपि हेतु, योपि पच्चयो रूपस्स उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतं, भिक्खवे, रूपं कुतो निच्चं भविस्सति! वेदना अनिच्चा । योपि हेतु, योपि पच्चयो वेदनाय उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, वेदना कुतो निच्चा भविस्सति! सज्जा अनिच्चा... सङ्खारा अनिच्चा । योपि हेतु योपि पच्चयो सङ्खारानं उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूता, भिक्खवे, सङ्खारा कुतो निच्चा भविस्सन्ति! विज्जाणं अनिच्चं । योपि हेतु योपि पच्चयो विज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि अनिच्चो । अनिच्चसम्भूतं, भिक्खवे, विज्जाणं कुतो निच्चं भविस्सति! एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । सत्तमं ।

८. सहेतुदुक्खसुत्तं

१९. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, दुक्खं । योपि हेतु योपि पच्चयो रूपस्स उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूतं, भिक्खवे, रूपं कुतो सुखं भविस्सति! वेदना दुक्खा... सज्जा दुक्खा... सङ्खारा दुक्खा... विज्जाणं दुक्खं । योपि हेतु योपि पच्चयो विज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि दुक्खो । दुक्खसम्भूतं, भिक्खवे, विज्जाणं कुतो सुखं भविस्सति! एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । अट्ठमं ।

९. सहेतुअनत्तसुत्तं

२०. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनत्ता । योपि हेतु योपि पच्चयो रूपस्स उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूतं, भिक्खवे, रूपं कुतो अत्ता भविस्सति! वेदना अनत्ता... सज्जा अनत्ता... सङ्खारा अनत्ता... विज्जाणं अनत्ता । योपि हेतु योपि पच्चयो विज्जाणस्स उप्पादाय, सोपि अनत्ता । अनत्तसम्भूतं, भिक्खवे, विज्जाणं कुतो अत्ता भविस्सति! एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । नवमं ।

१०. आनन्दसुत्तं

२१. सावत्थियं ... आरामे । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा आनन्दो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘निरोधो निरोधो’ति, भन्ते, वुच्चति ।

कतमेसानं खो, भन्ते, धम्मानं निरोधो [निरोधा (सी० पी०)] ‘निरोधो’ति वुच्चती’ति? “रूपं खो, आनन्द, अनिच्चं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं । तस्स निरोधो [निरोधा (सी० पी०)] ‘निरोधो’ति वुच्चति । वेदना अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । तस्सा निरोधो ‘निरोधो’ति वुच्चति । सज्जा... सङ्खारा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा । तेसं निरोधो ‘निरोधो’ति वुच्चति । विज्जाणं अनिच्चं सङ्खतं पटिच्चसमुप्पन्नं खयधम्मं वयधम्मं विरागधम्मं निरोधधम्मं । तस्स निरोधो ‘निरोधो’ति वुच्चति । इमेसं खो, आनन्द, धम्मानं निरोधो ‘निरोधो’ति वुच्चती’ति । दसमं ।

अनिच्चवग्गो दुतियो ।

तस्सुद्धानं —

अनिच्चं दुक्खं अनत्ता, यदनिच्चापरे तयो ।
हेतुनापि तयो वुत्ता, आनन्देन च ते दसाति ॥

३. भारवग्गो

१. भारसुत्तं

२२. सावत्थियं ... तत्र खो ... “भारञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि भारहारञ्च भारादानञ्च भारनिकखेपनञ्च । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, भारो? पञ्चुपादानकखन्धा तस्स वचनीयं । कतमे पञ्च? रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सञ्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो; अयं वुच्चति, भिक्खवे, भारो” ।

“कतमो च, भिक्खवे, भारहारो? पुगगलो तस्स वचनीयं । खायं आयस्मा एवंनामो एवंगोत्तो; अयं वुच्चति, भिक्खवे, भारहारो ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, भारादानं? यायं तण्हा पो नो भविका [पो नो भविका (स्या० कं० क०)] नन्दीरागसहगता [नन्दीरागसहगता (सब्बत्थ)] तत्र तत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं — कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा । इदं वुच्चति, भिक्खवे, भारादानं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, भारनिकखेपनं? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, भारनिकखेपनं”न्ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्तान [वत्त्वा (सी०) एवमीदिसेसु ठानेसु] सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“भारा हवे पञ्चकखन्धा, भारहारो च पुगगलो ।
भारादानं दुक्खं लोके, भारनिकखेपनं सुखं ॥

“निक्खिपित्वा गरुं भारं, अज्जं भारं अनादिय ।

समूलं तण्हमब्भुद्द [तण्हमब्भुद्द (पी० क०)], निच्छातो परिनिब्बुतो”ति ॥ पठमं ।

२. परिज्जसुत्तं

२३. सावत्थिनिदानं । “परिज्जेय्ये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि परिज्जञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, परिज्जेय्या धम्मा? रूपं, भिक्खवे, परिज्जेय्यो धम्मो, वेदना परिज्जेय्यो धम्मो, सज्जा परिज्जेय्यो धम्मो, सङ्खारा परिज्जेय्यो धम्मो, विज्जाणं परिज्जेय्यो धम्मो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, परिज्जेय्या धम्मा । कतमा च, भिक्खवे, परिज्जा? यो, भिक्खवे, रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, परिज्जा”ति । दितियं ।

३. अभिजानसुत्तं

२४. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय; वेदनं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय; सज्जं अनभिजानं... सङ्खारे अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय; विज्जाणं अनभिजानं अपरिजानं अविराजयं अप्पजहं अभब्बो दुक्खक्खयाय । रूपञ्च खो, भिक्खवे, अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाय; वेदनं अभिजानं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अभिजानं परिजानं विराजयं पजहं भब्बो दुक्खक्खयाया”ति । ततियं ।

४. छन्दरागसुत्तं

२५. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपस्मिं छन्दरागो तं पजहथ । एवं तं रूपं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । यो वेदनाय छन्दरागो तं पजहथ । एवं सा वेदना पहीना भविस्सति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यो सज्जाय छन्दरागो तं पजहथ । एवं सा सज्जा पहीना भविस्सति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यो सङ्खारेसु छन्दरागो तं पजहथ । एवं ते सङ्खारा पहीना भविस्सन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । यो विज्जाणस्मिं छन्दरागो तं पजहथ । एवं तं विज्जाणं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्म”न्ति । चतुत्थं ।

५. अस्सादसुत्तं

२६. सावत्थिनिदानं । “पुब्बेव [पुब्बे (पी० क०)] मे, भिक्खवे, सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स बोधिसत्तस्सेव [बोधिसत्तस्स (पी० क०)] सतो एतदहोसि — ‘को नु खो रूपस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को वेदनाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सज्जाय अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को सङ्खारानं अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं? को विज्जाणस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं’न्ति? तस्स मय्हं, भिक्खवे, एतदहोसि — ‘यं खो रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं रूपस्स अस्सादो । यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं रूपस्स आदीनवो । यो रूपस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं रूपस्स निस्सरणं । यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं वेदनाय अस्सादो [या (क०)] । यं वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं वेदनाय आदीनवो । यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं वेदनाय निस्सरणं । यं सज्जं पटिच्च उप्पज्जति... पे०... यं सङ्खारे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं सङ्खारानं अस्सादो । यं [ये (सी० क०)] सङ्खारा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, अयं सङ्खारानं आदीनवो । यो सङ्खारेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं सङ्खारानं निस्सरणं । यं विज्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं, अयं विज्जाणस्स अस्सादो । यं विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अयं विज्जाणस्स आदीनवो । यो

विज्जाणस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं, इदं विज्जाणस्स निस्सरणं” ।

“यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं एवं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चज्जासिं [अभिसम्बुद्धो (सी०)] । यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं एवं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं अब्भज्जासिं; अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सब्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति [चेतोविमुत्ति (सी० पी० क०)]; अयमन्तिमा जाति; नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । पञ्चमं ।

६. दुतियअस्सादसुत्तं

२७. सावत्थिनिदानं । “रूपस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो रूपस्स अस्सादो तदज्झगमं । यावता रूपस्स अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । रूपस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो रूपस्स आदीनवो तदज्झगमं । यावता रूपस्स आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । रूपस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं रूपस्स निस्सरणं तदज्झगमं । यावता रूपस्स निस्सरणं पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । वेदनायाहं, भिक्खवे... सज्जायाहं, भिक्खवे... सङ्खारानाहं, भिक्खवे... विज्जाणस्साहं, भिक्खवे, अस्सादपरियेसनं अचरिं । यो विज्जाणस्स अस्सादो तदज्झगमं । यावता विज्जाणस्स अस्सादो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । विज्जाणस्साहं, भिक्खवे, आदीनवपरियेसनं अचरिं । यो विज्जाणस्स आदीनवो तदज्झगमं । यावता विज्जाणस्स आदीनवो पज्जाय मे सो सुदिट्ठो । विज्जाणस्साहं, भिक्खवे, निस्सरणपरियेसनं अचरिं । यं विज्जाणस्स निस्सरणं तदज्झगमं । यावता विज्जाणस्स निस्सरणं पज्जाय मे तं सुदिट्ठं । यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भज्जासिं...पे०... अब्भज्जासिं । जाणञ्च पन मे दस्सनं उदपादि — ‘अकुप्पा मे विमुत्ति [चेतोविमुत्ति (सी० पी० क०)]; अयमन्तिमा जाति; नत्थि दानि पुनब्भवो”ति । छट्ठं ।

७. ततियअस्सादसुत्तं

२८. सावत्थिनिदानं । “नो चेदं, भिक्खवे, रूपस्स अस्सादो अभविस्स नयिदं सत्ता रूपस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपस्स अस्सादो, तस्मा सत्ता रूपस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, रूपस्स आदीनवो अभविस्स नयिदं सत्ता रूपस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपस्स आदीनवो, तस्मा सत्ता रूपस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, रूपस्स निस्सरणं अभविस्स नयिदं सत्ता रूपस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि रूपस्स निस्सरणं, तस्मा सत्ता रूपस्मा निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, वेदनाय...पे०... नो चेदं, भिक्खवे, सज्जाय... नो चेदं, भिक्खवे, सङ्खारानं निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता सङ्खारेहि निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि सङ्खारानं निस्सरणं, तस्मा सत्ता सङ्खारेहि निस्सरन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, विज्जाणस्स अस्सादो अभविस्स, नयिदं सत्ता विज्जाणस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि विज्जाणस्स अस्सादो, तस्मा सत्ता विज्जाणस्मिं सारज्जन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, विज्जाणस्स आदीनवो अभविस्स, नयिदं सत्ता विज्जाणस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि विज्जाणस्स आदीनवो, तस्मा सत्ता विज्जाणस्मिं निब्बिन्दन्ति । नो चेदं, भिक्खवे, विज्जाणस्स निस्सरणं अभविस्स, नयिदं सत्ता विज्जाणस्मा निस्सरेय्युं । यस्मा च खो, भिक्खवे, अत्थि विज्जाणस्स निस्सरणं, तस्मा सत्ता विज्जाणस्मा निस्सरन्ति ।

“यावकीवञ्च, भिक्खवे, सत्ता इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्जंसु [नाब्भञ्जिंसु (सी०)]; नेव ताव, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरिंसु। यतो च खो, भिक्खवे, सत्ता इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं अस्सादञ्च अस्सादतो आदीनवञ्च आदीनवतो निस्सरणञ्च निस्सरणतो यथाभूतं नाब्भञ्जंसु; अथ, भिक्खवे, सत्ता सदेवका लोका समारका सब्रह्मका सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय निस्सटा विसंयुत्ता विप्पमुत्ता विमरियादीकतेन चेतसा विहरन्ति” । सत्तमं ।

८. अभिनन्दनसुत्तं

२९. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो वेदनं अभिनन्दति... यो सज्जं अभिनन्दति... यो सङ्खारे अभिनन्दति... यो विज्जाणं अभिनन्दति, दुक्खं सो अभिनन्दति । यो दुक्खं अभिनन्दति, अपरिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो च खो, भिक्खवे, रूपं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामि । यो वेदनं नाभिनन्दति... यो सज्जं नाभिनन्दति... यो सङ्खारे नाभिनन्दति... यो विज्जाणं नाभिनन्दति, दुक्खं सो नाभिनन्दति । यो दुक्खं नाभिनन्दति, परिमुत्तो सो दुक्खस्माति वदामी”ति । अट्ठमं ।

९. उप्पादसुत्तं

३०. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो । यो वेदनाय... पे०... यो सज्जाय... पे०... यो सङ्खारानं... पे०... यो विज्जाणस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो रोगानं ठिति जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो रोगानं वूपसमो जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो वेदनाय ... पे०... यो सज्जाय... यो सङ्खारानं... यो विज्जाणस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो रोगानं वूपसमो जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । नवमं ।

१०. अघमूलसुत्तं

३१. सावत्थिनिदानं । “अघञ्च, भिक्खवे, देसेस्सामि अघमूलञ्च । तं सुणाथ । कतमञ्च भिक्खवे अघं? रूपं, भिक्खवे, अघं, वेदना अघं, सज्जा अघं, सङ्खारा अघं, विज्जाणं अघं । इदं वुच्चति, भिक्खवे, अघं । कतमञ्च, भिक्खवे, अघमूलं? यायं तण्हा पोनोभविका नन्दीरागसहगता [नन्दीरागसहगता (सब्बत्थ)] तत्रतत्राभिनन्दिनी; सेय्यथिदं — कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा । इदं वुच्चति, भिक्खवे, अघमूल”न्ति । दसमं ।

११. पभङ्गसुत्तं

३२. सावत्थिनिदानं । “पभङ्गञ्च, भिक्खवे, देसेस्सामि अप्पभङ्गञ्च । तं सुणाथ । किञ्च, भिक्खवे, पभङ्ग, किं अप्पभङ्गु? रूपं, भिक्खवे, पभङ्गु । यो तस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, इदं अप्पभङ्गु । वेदना पभङ्गु । यो तस्सा निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, इदं अप्पभङ्गु । सज्जा पभङ्गु... सङ्खारा पभङ्गु । यो तेसं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, इदं अप्पभङ्गु । विज्जाणं पभङ्गु । यो तस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, इदं अप्पभङ्गु”ति । एकादसमं ।

भारवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

भारं परिज्जं अभिजानं, छन्दरागं चतुत्थकं ।
अस्सादा च तयो वुत्ता, अभिनन्दनमट्टमं ।
उप्पादं अघमूलञ्च, एकादसमो पभङ्गूति ॥

४. नतुम्हाकंवग्गो

१. नतुम्हाकंसुत्तं

३३. सावत्थिनिदानं । “यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना न तुम्हाकं, तं पजहथ । सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति । सज्जा न तुम्हाकं... सङ्खारा न तुम्हाकं, ते पजहथ । ते वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सन्ति । विज्जाणं न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, यं इमस्मिं जेतवने तिणकट्टसाखापलासं तं जनो हरेय्य वा डहेय्य वा यथापच्चयं वा करेय्य । अपि नु तुम्हाकं एवमस्स — ‘अम्हे जनो हरति वा डहति वा यथापच्चयं वा करोती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तं किस्स हेतु”? “न हि नो एतं, भन्ते, अत्ता वा अत्तनियं वा”ति । “एवमेव खो, भिक्खवे, रूपं न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना न तुम्हाकं, तं पजहथ । सा वो पहीना हिताय सुखाय भविस्सति । सज्जा न तुम्हाकं... सङ्खारा न तुम्हाकं... विज्जाणं न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती”ति । पठमं ।

२. दुतियनतुम्हाकंसुत्तं

३४. सावत्थिनिदानं । “यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । किञ्च, भिक्खवे, न तुम्हाकं? रूपं, भिक्खवे, न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । वेदना न तुम्हाकं... सज्जा न तुम्हाकं... सङ्खारा न तुम्हाकं... विज्जाणं न तुम्हाकं, तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सति । यं, भिक्खवे, न तुम्हाकं तं पजहथ । तं वो पहीनं हिताय सुखाय भविस्सती”ति । दुतियं ।

३. अज्जतरभिक्खुसुत्तं

३५. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु; यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो, अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “यं खो, भिक्खु, अनुसेति, तेन सङ्खं गच्छति; यं नानुसेति, न तेन सङ्खं गच्छती”ति । “अज्जातं, भगवा; अज्जातं, सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं चे, भन्ते, अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । सज्जं चे अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । सङ्खारे चे अनुसेति तेन सङ्खं

गच्छति । विज्जाणं चे अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । रूपं चे, भन्ते, नानुसेति न तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे... सज्जं चे... सङ्खारे चे... विज्जाणं चे नानुसेति न तेन सङ्खं गच्छति । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं चे, भिक्खु, अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे... सज्जं चे... सङ्खारे चे... विज्जाणं चे अनुसेति तेन सङ्खं गच्छति । रूपं चे, भिक्खु, नानुसेति न तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे... सज्जं चे... सङ्खारे चे... विज्जाणं चे नानुसेति न तेन सङ्खं गच्छति । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन, भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति ।

अथ खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

अथ खो सो भिक्खु एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । ततियं ।

४. दुतियअज्जतरभिक्खुसुत्तं

३६. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “यं खो, भिक्खु, अनुसेति तं अनुमीयति; यं अनुमीयति तेन सङ्खं गच्छति । यं नानुसेति न तं अनुमीयति; यं नानुमीयति न तेन सङ्खं गच्छती”ति । “अज्जातं, भगवा; अज्जातं, सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं चे, भन्ते, अनुसेति तं अनुमीयति; यं अनुमीयति तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे अनुसेति... सज्जं चे अनुसेति... सङ्खारे चे अनुसेति... विज्जाणं चे अनुसेति तं अनुमीयति; यं अनुमीयति तेन सङ्खं गच्छति । रूपं चे, भन्ते, नानुसेति न तं अनुमीयति; यं नानुमीयति न तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे नानुसेति... सज्जं चे नानुसेति... सङ्खारे चे नानुसेति... विज्जाणं चे नानुसेति न तं अनुमीयति; यं नानुमीयति न तेन सङ्खं गच्छति । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं चे, भिक्खु, अनुसेति तं अनुमीयति; यं अनुमीयति तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे, भिक्खु... सज्जं चे, भिक्खु... सङ्खारे चे, भिक्खु... विज्जाणं चे, भिक्खु, अनुसेति तं अनुमीयति; यं अनुमीयति तेन सङ्खं गच्छति । रूपं चे, भिक्खु, नानुसेति न तं अनुमीयति; यं नानुमीयति न तेन सङ्खं गच्छति । वेदनं चे नानुसेति... सज्जं चे नानुसेति... सङ्खारे चे नानुसेति... विज्जाणं चे नानुसेति न तं अनुमीयति; यं नानुमीयति न तेन सङ्खं गच्छति । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति...पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । चतुत्थं ।

५. आनन्दसुत्तं

३७. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच —

“सचे तं, आनन्द, एवं पुच्छेय्युं — ‘कतमेसं, आवुसो आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स [ठितानं (स्या० कं० पी० क०)] अज्जथत्तं पज्जायती’ति? एवं पुट्ठो त्वं, आनन्द, किन्ति ब्याकरेय्यासी’ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘कतमेसं, आवुसो आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायती’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘रूपस्स खो, आवुसो, उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । इमेसं खो, आवुसो, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायती’ति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य’न्ति ।

“साधु साधु, आनन्द! रूपस्स खो, आनन्द, उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायति । इमेसं खो, आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायतीति । एवं पुट्ठो त्वं, आनन्द, एवं ब्याकरेय्यासी’ति । पञ्चमं ।

६. दुतियआनन्दसुत्तं

३८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं आनन्दं भगवा एतदवोच —

“सचे तं, आनन्द, एवं पुच्छेय्युं — ‘कतमेसं, आवुसो आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ? कतमेसं धम्मानं उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायिस्सति? कतमेसं धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायती’ति? एवं पुट्ठो त्वं, आनन्द, किन्ति ब्याकरेय्यासी’ति? “सचे मं, भन्ते, एवं पुच्छेय्युं — ‘कतमेसं, आवुसो आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ? कतमेसं धम्मानं उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायिस्सति? कतमेसं धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायती’ति? एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्यं — ‘यं खो, आवुसो, रूपं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं; तस्स उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ । या वेदना अतीता निरुद्धा विपरिणता; तस्सा उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठिताय अज्जथत्तं पज्जायित्थ । या सज्जा... ये सङ्खारा अतीता निरुद्धा विपरिणता; तेसं उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ । यं विज्जाणं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं; तस्स उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ । इमेसं खो, आवुसो, धम्मानं उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायित्थ’” ।

“यं खो, आवुसो, रूपं अजातं अपातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायिस्सति । या वेदना अजाता अपातुभूता; तस्सा उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठिताय अज्जथत्तं पज्जायिस्सति । या सज्जा... पे०... ये सङ्खारा अजाता अपातुभूता; तेसं उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अज्जथत्तं पज्जायिस्सति । यं विज्जाणं अजातं अपातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स

अञ्जथत्तं पज्जायिस्सति । इमेसं खो, आवुसो, धम्मानं उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायिस्सति ।

“यं खो, आवुसो, रूपं जातं पातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायति । या वेदना जाता पातुभूता... पे०... या सज्जा... ये सङ्खारा जाता पातुभूता; तेसं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायति । यं विज्जाणं जातं पातुभूतं तस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायति । इमेसं खो, आवुसो, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायतीति । एवं पुट्ठोहं, भन्ते, एवं ब्याकरेय्य”न्ति ।

“साधु, साधु, आनन्द! यं खो, आनन्द, रूपं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं; तस्स उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायित्थ । या वेदना ... या सज्जा... ये सङ्खारा... यं विज्जाणं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं; तस्स उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायित्थ । इमेसं खो, आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायित्थ, वयो पज्जायित्थ, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायित्थ ।

“यं खो, आनन्द, रूपं अजातं अपातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायिस्सति । या वेदना... या सज्जा... ये सङ्खारा... यं विज्जाणं अजातं अपातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायिस्सति । इमेसं खो, आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायिस्सति, वयो पज्जायिस्सति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायिस्सति ।

“यं खो, आनन्द, रूपं जातं पातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायति । या वेदना जाता पातुभूता... या सज्जा... ये सङ्खारा... यं विज्जाणं जातं पातुभूतं; तस्स उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायति । इमेसं खो, आनन्द, धम्मानं उप्पादो पज्जायति, वयो पज्जायति, ठितस्स अञ्जथत्तं पज्जायतीति । एवं पुट्ठो त्वं, आनन्द, एवं ब्याकरेय्यासी”ति । छट्ठं ।

७. अनुधम्मसुत्तं

३९. सावत्थिनिदानं । “धम्मानुधम्मप्पटिपन्नस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो अयमनुधम्मो होति यं रूपे निब्बिदाबहुलो [निब्बिदाबहुलं (पी० क०)] विहरेय्य, वेदनाय निब्बिदाबहुलो विहरेय्य, सज्जा निब्बिदाबहुलो विहरेय्य, सङ्खारेसु निब्बिदाबहुलो विहरेय्य, विज्जाणे निब्बिदाबहुलो विहरेय्य । यो रूपे निब्बिदाबहुलो विहरन्तो, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु निब्बिदाबहुलो विहरन्तो, विज्जाणे निब्बिदाबहुलो विहरन्तो रूपं परिजानाति, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानाति, सो रूपं परिजानं, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानं परिमुच्चति रूपम्हा, परिमुच्चति वेदना, परिमुच्चति सज्जाय, परिमुच्चति सङ्खारेहि, परिमुच्चति विज्जाणम्हा, परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामी”ति । सत्तमं ।

८. दुतियअनुधम्मसुत्तं

४०. सावत्थिनिदानं । “धम्मानुधम्मप्पटिपन्नस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो अयमनुधम्मो होति यं रूपे अनिच्चानुपस्सी विहरेय्य... पे०... परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामी”ति । अट्ठमं ।

९. ततियअनुधम्मसुत्तं

४१. सावत्थिनिदानं । “धम्मानुधम्मप्पटिपन्नस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो अयमनुधम्मो होति यं रूपे दुक्खानुपस्सी विहरेय्य... पे०... परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामी”ति । नवमं ।

१०. चतुत्थअनुधम्मसुत्तं

४२. सावत्थिनिदानं । “धम्मानुधम्मप्पटिपन्नस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो अयमनुधम्मो होति यं रूपे अनत्तानुपस्सी विहरेय्य, वेदनाय... सञ्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे अनत्तानुपस्सी विहरेय्य । यो रूपे अनत्तानुपस्सी विहरन्तो... पे०... रूपं परिजानाति, वेदनं... सञ्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानाति, सो रूपं परिजानं, वेदनं... सञ्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानं परिमुच्चति रूपम्हा, परिमुच्चति वेदनाय, परिमुच्चति सञ्जाय, परिमुच्चति सङ्खारेहि, परिमुच्चति विज्जाणम्हा, परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि, परिमुच्चति दुक्खस्माति वदामी”ति । दसमं ।

नतुम्हाकंवग्गो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

नतुम्हाकेन द्वे वुत्ता, भिक्खूहि अपरे दुवे ।
आनन्देन च द्वे वुत्ता, अनुधम्मोहि द्वे दुकाति ॥

५. अत्तदीपवग्गो

१. अत्तदीपसुत्तं

४३. सावत्थिनिदानं । “अत्तदीपा, भिक्खवे, विहरथ अत्तसरणा अनञ्जसरणा, धम्मदीपा धम्मसरणा अनञ्जसरणा । अत्तदीपानं, भिक्खवे, विहरतं अत्तसरणानं अनञ्जसरणानं, धम्मदीपानं धम्मसरणानं अनञ्जसरणानं योनि उपपरिक्खितब्बा । किंजातिका सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, किंपहोतिका”ति?

“किंजातिका च, भिक्खवे, सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा, किंपहोतिका? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मो अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो, रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं विपरिणमति, अञ्जथा च होति । तस्स रूपविपरिणामञ्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, वेदनावन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा वेदनं, वेदनाय वा अत्तानं । तस्स सा वेदना विपरिणमति, अञ्जथा च होति । तस्स वेदनाविपरिणामञ्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा । सञ्जं अत्ततो समनुपस्सति... सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं विपरिणमति, अञ्जथा च होति । तस्स विज्जाणविपरिणामञ्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ।

“रूपस्स त्वेव, भिक्खवे, अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामं विरागं निरोधं [विपरिणाम विराग निरोधं (सी०)], पुब्बे चेव

रूपं एतरहि च सब्बं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मन्ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ये सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना न परितस्सति, अपरितस्सं सुखं विहरति, सुखविहारी भिक्खु ‘तदङ्गनिब्बुतो’ति वुच्चति । वेदनाय त्वेव, भिक्खवे, अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामं विरागं निरोधं, पुब्बे चेव वेदना एतरहि च सब्बा वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्माति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ये सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना न परितस्सति, अपरितस्सं सुखं विहरति, सुखविहारी भिक्खु ‘तदङ्गनिब्बुतो’ति वुच्चति । सज्जाय... सङ्खारानं त्वेव, भिक्खवे, अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामं विरागं निरोधं, पुब्बे चेव सङ्खारा एतरहि च सब्बे सङ्खारा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्माति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ये सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना न परितस्सति, अपरितस्सं सुखं विहरति, सुखविहारी भिक्खु ‘तदङ्गनिब्बुतो’ति वुच्चति । विज्जाणस्स त्वेव, भिक्खवे, अनिच्चतं विदित्वा विपरिणामं विरागं निरोधं, पुब्बे चेव विज्जाणं एतरहि च सब्बं विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मन्ति, एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो ये सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा ते पहीयन्ति । तेसं पहाना न परितस्सति, अपरितस्सं सुखं विहरति, सुखविहारी भिक्खु ‘तदङ्गनिब्बुतो’ति वुच्चती’ति । पठमं ।

२. पटिपदासुत्तं

४४. सावत्थिनिदानं । “सक्कायसमुदयगामिनिञ्च वो, भिक्खवे, पटिपदं देसेस्सामि, सक्कायनिरोधगामिनिञ्च पटिपदं । तं सुणाथ । कतमा च, भिक्खवे, सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पृथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो, रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं अत्ततो... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा, सक्कायसमुदयगामिनी पटिपदा’ति । इति हिदं, भिक्खवे, वुच्चति ‘दुक्खसमुदयगामिनी समनुपस्सना’ति । अयमेवेत्थ अत्थो” ।

“कतमा च, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा? इध, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । न वेदनं अत्ततो... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, ‘सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा’ति । इति हिदं, भिक्खवे, वुच्चति ‘दुक्खनिरोधगामिनी समनुपस्सना’ति । अयमेवेत्थ अत्थो”ति । दुतियं ।

३. अनिच्चसुत्तं

४५. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो चित्तं विरज्जति विमुच्चति अनुपादाय आसवेहि । वेदना अनिच्चा... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं । एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो चित्तं विरज्जति विमुच्चति अनुपादाय आसवेहि । रूपधातुया चे, भिक्खवे, भिक्खुनो चित्तं विरत्तं

विमुत्तं होति अनुपादाय आसवेहि, वेदनाधातुया...पे०... सज्जाधातुया... सङ्खारधातुया... विज्जाणधातुया चे, भिक्खवे, भिक्खुनो चित्तं विरत्तं विमुत्तं होति अनुपादाय आसवेहि । विमुत्तत्ता ठितं । ठितत्ता सन्तुसितं [सन्तुस्सितं (क० सी० पी० क०)] । सन्तुसितत्ता न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । ततियं ।

४. दुतियअनिच्चसुत्तं

४६. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । वेदना अनिच्चा... सज्जा अनिच्चा... सङ्खारा अनिच्चा... विज्जाणं अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं” ।

“एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो पुब्बन्तानुदिट्ठियो न होन्ति । पुब्बन्तानुदिट्ठिनं असति, अपरन्तानुदिट्ठियो न होन्ति । अपरन्तानुदिट्ठिनं असति, थामसो [थामसा (सी० स्या० कं०)] परामासो न होति । थामसे [थामसा (सी० स्या० कं०), थामसो (क०)] परामासे असति रूपस्मिं... वेदनाय ... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणस्मिं चित्तं विरज्जति विमुच्चति अनुपादाय आसवेहि । विमुत्तत्ता ठितं । ठितत्ता सन्तुसितं । सन्तुसितत्ता न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । चतुत्थं ।

५. समनुपस्सनासुत्तं

४७. सावत्थिनिदानं । “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा अनेकविहितं अत्तानं समनुपस्समाना समनुपस्सन्ति, सब्बेते पञ्चुपादानक्खन्धे समनुपस्सन्ति, एतेसं वा अज्जतरं । कतमे पञ्च? इध, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं” ।

“इति अयज्जेव समनुपस्सना ‘अस्मी’ति चस्स अविगतं [अधिगतं (बहूसु)] होति । ‘अस्मी’ति खो पन, भिक्खवे, अविगते पञ्चन्नं इन्द्रियानं अवक्कन्ति होति — चक्खुन्द्रियस्स सोतिन्द्रियस्स घानिन्द्रियस्स जिह्विन्द्रियस्स कायिन्द्रियस्स । अत्थि, भिक्खवे, मनो, अत्थि धम्मा, अत्थि अविज्जाधातु । अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे, वेदयितेन फुट्ठस्स अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स ‘अस्मी’तिपिस्स होति; ‘अयमहमस्मी’तिपिस्स होति; ‘भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘न भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘रूपी भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘अरूपी भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘सज्जी भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘असज्जी भविस्स’न्तिपिस्स होति; ‘नेवसज्जीनासज्जी भविस्स’न्तिपिस्स होति” ।

“तिट्ठन्तेव खो [तिट्ठन्ति खो पन (सी० स्या० कं० पी०)], भिक्खवे, तत्थेव [तत्थेव (कत्थचि)] पज्चिन्द्रियानि । अत्थेत्थ सुतवतो अरियसावकस्स अविज्जा पहीयति, विज्जा उप्पज्जति । तस्स अविज्जाविरागा विज्जुप्पादा ‘अस्मी’तिपिस्स न होति; ‘अयमहमस्मी’तिपिस्स न होति; ‘भविस्स’न्ति... ‘न भविस्स’न्ति... रूपी... अरूपी ... सज्जी... असज्जी...

‘नेवसञ्जीनासञ्जी भविस्स’न्तिपिस्स न होती’ति । पञ्चमं ।

६. खन्धसुत्तं

४८. सावत्थिनिदानं । “पञ्च, भिक्खवे, खन्धे देसेस्सामि, पञ्चुपादानक्खन्धे च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, पञ्चक्खन्धा? यं किञ्चि, भिक्खवे, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, अयं वुच्चति रूपक्खन्धो । या काचि वेदना...पे०... या काचि सञ्जा... ये केचि सङ्खारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिका वा सुखुमा वा...पे०... अयं वुच्चति सङ्खारक्खन्धो । यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, अयं वुच्चति विज्जाणक्खन्धो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, पञ्चक्खन्धा” ।

“कतमे च, भिक्खवे, पञ्चुपादानक्खन्धा? यं किञ्चि, भिक्खवे, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा सासवं उपादानियं, अयं वुच्चति रूपुपादानक्खन्धो । या काचि वेदना...पे०... या दूरे सन्तिके वा सासवा उपादानिया, अयं वुच्चति वेदनुपादानक्खन्धो । या काचि सञ्जा...पे०... या दूरे सन्तिके वा सासवा उपादानिया, अयं वुच्चति सञ्जुपादानक्खन्धो । ये केचि सङ्खारा...पे०... सासवा उपादानिया, अयं वुच्चति सङ्खारुपादानक्खन्धो । यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा सासवं उपादानियं, अयं वुच्चति विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, पञ्चुपादानक्खन्धा”ति । छट्ठं ।

७. सोणसुत्तं

४९. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो सोणो गहपतिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्गमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नं खो सोणं गहपतिपुत्तं भगवा एतदवोच —

“ये हि केचि, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा अनिच्चेन रूपेण दुक्खेन विपरिणामधम्मेन ‘सेय्योहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स अदस्सना? अनिच्चाय वेदनाय दुक्खाय विपरिणामधम्माय ‘सेय्योहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स अदस्सना? अनिच्चाय सञ्जाय... अनिच्चेहि सङ्खारेहि दुक्खेहि विपरिणामधम्मेहि ‘सेय्योहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स अदस्सना? अनिच्चेन विज्जाणेन दुक्खेन विपरिणामधम्मेन ‘सेय्योहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’ति वा समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स अदस्सना?

“ये च खो केचि, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा अनिच्चेन रूपेण दुक्खेन विपरिणामधम्मेन ‘सेय्योहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स दस्सना? अनिच्चाय वेदनाय... अनिच्चाय सञ्जाय... अनिच्चेहि सङ्खारेहि... अनिच्चेन विज्जाणेन दुक्खेन विपरिणामधम्मेन ‘सेय्योहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; ‘सदिसोहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; ‘हीनोहमस्मी’तिपि न समनुपस्सन्ति; किमज्जत्र यथाभूतस्स दस्सना?

“तं किं मज्झसि, सोण, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति? “अनिच्चा, भन्ते” ... “सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, सोण, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं ।

“या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं ।

“एवं पस्सं, सोण, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । सत्तमं ।

८. दुतियसोणसुत्तं

५०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो सोणो गहपतिपुत्तो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो सोणं गहपतिपुत्तं भगवा एतदवोच —

“ये हि केचि, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा रूपं नप्पजानन्ति, रूपसमुदयं नप्पजानन्ति, रूपनिरोधं नप्पजानन्ति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति; वेदनं नप्पजानन्ति, वेदनासमुदयं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधं नप्पजानन्ति, वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति; सज्जं नप्पजानन्ति... पे०... सङ्खारे नप्पजानन्ति, सङ्खारसमुदयं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधं नप्पजानन्ति, सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति; विज्जाणं नप्पजानन्ति, विज्जाणसमुदयं नप्पजानन्ति, विज्जाणनिरोधं नप्पजानन्ति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानन्ति । न मे ते, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु वा समणसम्मता ब्राह्मणेषु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामज्जत्थं वा ब्रह्मज्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति ।

“ये च खो केचि, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा रूपं पजानन्ति, रूपसमुदयं पजानन्ति, रूपनिरोधं पजानन्ति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति; वेदनं पजानन्ति... पे०... सज्जं पजानन्ति... सङ्खारे पजानन्ति... विज्जाणं पजानन्ति, विज्जाणसमुदयं पजानन्ति, विज्जाणनिरोधं पजानन्ति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानन्ति । ते च खो मे, सोण, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेषु चैव समणसम्मता ब्राह्मणेषु च ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामज्जत्थज्ज ब्रह्मज्जत्थज्ज दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । अट्ठमं ।

९. नन्दिकखयसुत्तं

५१. सावत्थिनिदानं । “अनिच्चज्जेव, भिक्खवे, भिक्खु रूपं अनिच्चन्ति पस्सति । सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । अनिच्चज्जेव, भिक्खवे, भिक्खु वेदनं अनिच्चन्ति पस्सति । सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । अनिच्चेयेव, भिक्खवे, भिक्खु सज्जं अनिच्चन्ति पस्सति...पे०... अनिच्चेयेव भिक्खवे, भिक्खु सङ्खारे अनिच्चाति पस्सति । सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । अनिच्चज्जेव, भिक्खवे, भिक्खु विज्जाणं अनिच्चन्ति पस्सति । सास्स होति सम्मादिट्ठि । सम्मा पस्सं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती”ति । नवमं ।

१०. दुतियनन्दिक्खयसुत्तं

५२. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ, रूपानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सथ । रूपं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसि करोन्तो, रूपानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सन्तो रूपस्मिं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । वेदनं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ, वेदनानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सथ । वेदनं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसि करोन्तो, वेदनानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सन्तो वेदनाय निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । सज्जं भिक्खवे... सङ्खारे, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ, सङ्खारानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सथ । सङ्खारे, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसि करोन्तो, सङ्खारानिच्चतं यथाभूतं समनुपस्सन्तो सङ्खारेसु निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चति । विज्जाणं, भिक्खवे, योनिसो मनसि करोथ, विज्जाणानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सथ । विज्जाणं, भिक्खवे, भिक्खु योनिसो मनसि करोन्तो, विज्जाणानिच्चतज्ज यथाभूतं समनुपस्सन्तो विज्जाणस्मिं निब्बिन्दति । नन्दिक्खया रागक्खयो, रागक्खया नन्दिक्खयो । नन्दिरागक्खया चित्तं विमुत्तं सुविमुत्तन्ति वुच्चती”ति । दसमं ।

अत्तदीपवग्गो पञ्चमो ।

तस्सुद्धानं —

अत्तदीपा पटिपदा, द्वे च होन्ति अनिच्चता ।

समनुपस्सना खन्धा, द्वे सोणा द्वे नन्दिक्खयेन चाति ॥

मूलपण्णासको समत्तो ।

तस्स मूलपण्णासकस्स वग्गुद्धानं —

नकुलपिता अनिच्चो च, भारो नतुम्हाकेन च ।

अत्तदीपेन पञ्जासो, पठमो तेन पवुच्चतीति ॥

६. उपयवग्गो

१. उपयसुत्तं

५३. सावत्थिनिदानं । “उपयो [उपायो (बहूसु)], भिक्खवे, अविमुत्तो, अनुपयो विमुत्तो । रूपुपयं [रूपूपायं (सी० स्या० कं०), रूपुपायं (पी० कं०)] वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, रूपारम्मणं रूपप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य । वेदनुपयं वा... पे०... सज्जुपयं वा... पे०... सङ्खारुपयं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, सङ्खारारम्मणं सङ्खारप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य” ।

“यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘अहमज्जत्र रूपा अज्जत्र वेदनाय अज्जत्र सज्जाय अज्जत्र सङ्खारेहि विज्जाणस्स आगतिं वा गतिं वा चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूळ्हि वा वेपुल्लं वा पज्जापेस्सामी’ति, नेतं ठानं विज्जति ।

“रूपधातुया चे, भिक्खवे, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । वेदनाधातुया चे, भिक्खवे... सज्जाधातुया चे भिक्खवे... सङ्खारधातुया चे भिक्खवे... विज्जाणधातुया चे, भिक्खवे, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं अनभिसङ्खच्चविमुत्तं । विमुत्तत्ता ठितं । ठितत्ता सन्तुसितं । सन्तुसितत्ता न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पठमं ।

२. बीजसुत्तं

५४. सावत्थिनिदानं । “पज्चिमानि, भिक्खवे, बीजजातानि । कतमानि पज्च? मूलबीजं, खन्धबीजं, अगबीजं, फलुबीजं, बीजबीजज्जेव पज्चमं । इमानि चस्सु, भिक्खवे, पज्च बीजजातानि अखण्डानि अपूतिकानि अवातातपहतानि सारादानि [सारादायीनि (कत्थचि)] सुखसयितानि, पथवी [पठवी (सी० स्या० कं० पी०)] च नास्स, आपो च नास्स; अपि नुमानि [अपि नु इमानि (सी० पी०)], भिक्खवे, पज्च बीजजातानि वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्यु”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इमानि चस्सु, भिक्खवे, पज्च बीजजातानि अखण्डानि... पे०... सुखसयितानि, पथवी च अस्स, आपो च अस्स; अपि नुमानि, भिक्खवे, पज्च बीजजातानि वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्यु”न्ति? “एवं, भन्ते” । “सेय्यथापि, भिक्खवे, पथवीधातु, एवं चतस्सो विज्जाणट्ठितियो दट्ठब्बा । सेय्यथापि, भिक्खवे, आपोधातु, एवं नन्दिरागो दट्ठब्बो । सेय्यथापि, भिक्खवे, पज्च बीजजातानि, एवं विज्जाणं साहारं दट्ठब्बं” ।

“रूपुपयं, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, रूपारम्मणं रूपप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य । वेदनुपयं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य... पे०... सज्जुपयं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य... पे०... सङ्खारुपयं वा, भिक्खवे, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, सङ्खारारम्मणं सङ्खारप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य ।

“यो, भिक्खवे, एवं वदेय्य — ‘अहमज्जत्र रूपा अज्जत्र वेदनाय अज्जत्र सज्जाय अज्जत्र सङ्खारेहि विज्जाणस्स आगतिं वा गतिं वा चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूळ्हि वा वेपुल्लं वा पज्जापेस्सामी’ति, नेतं ठानं विज्जति ।

“रूपधातुया चेव, भिक्खवे, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । वेदनाधातुया चे... सज्जाधातुया चे... सङ्खारधातुया चे... विज्जाणधातुया चे, भिक्खवे, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं अनभिसङ्खच्चविमुत्तं ।

विमुत्तत्ता ठितं । ठितत्ता सन्तुसितं । सन्तुसितत्ता न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती’ति । दुतियं ।

३. उदानसुत्तं

५५. सावत्थिनिदानं । तत्र खो भगवा उदानं उदानेसि — “‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति — एवं अधिमुच्चमानो भिक्खु छिन्देय्य ओरम्भागियानि संयोजनानी’ति । एवं वुत्ते, अज्जतरो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “यथा कथं पन, भन्ते, ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति — एवं अधिमुच्चमानो भिक्खु छिन्देय्य ओरम्भागियानि संयोजनानी’ति?

“इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी...पे०... सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं ।

“सो अनिच्चं रूपं ‘अनिच्चं रूप’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनिच्चं वेदनं ‘अनिच्चा वेदना’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनिच्चं सज्जं ‘अनिच्चा सज्जा’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनिच्चे सङ्खारे ‘अनिच्चा सङ्खारा’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनिच्चं विज्जाणं ‘अनिच्चं विज्जाण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“दुक्खं रूपं ‘दुक्खं रूप’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, दुक्खं वेदनं... दुक्खं सज्जं... दुक्खे सङ्खारे... दुक्खं विज्जाणं ‘दुक्खं विज्जाण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“अनत्तं रूपं ‘अनत्ता रूप’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनत्तं वेदनं ‘अनत्ता वेदना’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनत्तं सज्जं ‘अनत्ता सज्जा’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनत्ते सङ्खारे ‘अनत्ता सङ्खारा’ति यथाभूतं नप्पजानाति, अनत्तं विज्जाणं ‘अनत्ता विज्जाण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“सङ्खतं रूपं ‘सङ्खतं रूप’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति, सङ्खतं वेदनं... सङ्खतं सज्जं... सङ्खते सङ्खारे... सङ्खतं विज्जाणं ‘सङ्खतं विज्जाण’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । रूपं विभविस्सतीति यथाभूतं नप्पजानाति । वेदना विभविस्सति... सज्जा विभविस्सति... सङ्खारा विभविस्सन्ति... विज्जाणं विभविस्सतीति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“सुतवा च खो, भिक्खु, अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति ।

“सो अनिच्चं रूपं ‘अनिच्चं रूप’न्ति यथाभूतं पजानाति । अनिच्चं वेदनं... अनिच्चं सज्जं... अनिच्चे सङ्खारे... अनिच्चं विज्जाणं ‘अनिच्चं विज्जाण’न्ति यथाभूतं पजानाति । दुक्खं रूपं...पे०... दुक्खं विज्जाणं... अनत्तं रूपं...पे०... अनत्तं विज्जाणं... सङ्खतं रूपं...पे०... सङ्खतं विज्जाणं ‘सङ्खतं विज्जाण’न्ति यथाभूतं पजानाति । रूपं विभविस्सतीति यथाभूतं पजानाति । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं विभविस्सतीति यथाभूतं पजानाति ।

“सो रूपस्स विभवा, वेदनाय विभवा, सज्जा विभवा, सङ्खारानं विभवा, विज्जाणस्स विभवा, एवं खो, भिक्खु, ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति — एवं अधिमुच्चमानो भिक्खु छिन्देय्य ओरम्भागियानि संयोजनानी”ति । “एवं अधिमुच्चमानो, भन्ते, भिक्खु छिन्देय्य ओरम्भागियानि संयोजनानी”ति ।

“कथं पन, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होती”ति? “इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अतसिताये ठाने तासं आपज्जति । तासो हेसो [हेसा (क०)] भिक्खु अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति ।

“सुतवा च खो, भिक्खु, अरियसावको अतसिताये ठाने न तासं आपज्जति । न हेसो [न हेसा (क०)], भिक्खु, तासो सुतवतो अरियसावकस्स — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति । रूपुपयं वा, भिक्खु, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, रूपारम्मणं रूपप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य । वेदनुपयं वा, भिक्खु... सज्जुपयं वा, भिक्खु... सङ्खारुपयं वा, भिक्खु, विज्जाणं तिट्ठमानं तिट्ठेय्य, सङ्खारारम्मणं सङ्खारप्पतिट्ठं नन्दूपसेचनं वुद्धिं विरूळ्हि वेपुल्लं आपज्जेय्य ।

“यो [सो (सब्बत्थ)] भिक्खु एवं वदेय्य — ‘अहमज्जत्र रूपा, अज्जत्र वेदनाय, अज्जत्र सज्जाय, अज्जत्र सङ्खारेहि विज्जाणस्स आगतिं वा गतिं वा चुतिं वा उपपत्तिं वा वुद्धिं वा विरूळ्हि वा वेपुल्लं वा पज्जापेस्सामी’ति, नेतं ठानं विज्जति ।

“रूपधातुया चे, भिक्खु, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । वेदनाधातुया चे, भिक्खु, भिक्खुनो... सज्जाधातुया चे, भिक्खु, भिक्खुनो... सङ्खारधातुया चे, भिक्खु, भिक्खुनो... विज्जाणधातुया चे, भिक्खु, भिक्खुनो रागो पहीनो होति । रागस्स पहाना वोच्छिज्जतारम्मणं पतिट्ठा विज्जाणस्स न होति । तदप्पतिट्ठितं विज्जाणं अविरूळ्हं अनभिसङ्खारज्च विमुत्तं । विमुत्तत्ता ठितं । ठितत्ता सन्तुसितं । सन्तुसितत्ता न परितस्सति । अपरितस्सं पच्चत्तज्जेव परिनिब्बायति । ‘खीणा जाति... पे०... नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होती”ति । ततियं ।

४. उपादानपरिपवत्तसुत्तं

५६. सावत्थिनिदानं । “पज्जिमे, भिक्खवे, उपादानकखन्धो । कतमे पज्ज? रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सज्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो । यावकीवज्जाहं, भिक्खवे, इमे पज्जुपादानकखन्धे चतुपरिवट्टं यथाभूतं नाब्भज्जासिं, नेव तावाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके समारके सव्रह्मके सस्समणब्राह्मणिया पजाय सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चज्जासिं । यतो च ख्वाहं, भिक्खवे, इमे पज्जुपादानकखन्धे चतुपरिवट्टं यथाभूतं अब्भज्जासिं, अथाहं, भिक्खवे, सदेवके लोके... पे०... सदेवमनुस्साय अनुत्तरं सम्मासम्बोधिं अभिसम्बुद्धोति पच्चज्जासिं” ।

“कथज्च चतुपरिवट्टं? रूपं अब्भज्जासिं, रूपसमुदयं अब्भज्जासिं, रूपनिरोधं अब्भज्जासिं, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जासिं; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अब्भज्जासिं, विज्जाणसमुदयं अब्भज्जासिं, विज्जाणनिरोधं अब्भज्जासिं, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अब्भज्जासिं ।

“कतमञ्च, भिक्खवे, रूपं? चत्तारो च महाभूता चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादाय रूपं । इदं वुच्चति, भिक्खवे, रूपं । आहारसमुदया रूपसमुदयो; आहारनिरोधा रूपनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो रूपनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपं अभिज्जाय, एवं रूपसमुदयं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना । ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपं अभिज्जाय...पे०... एवं रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय, रूपस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्ता ते सुविमुत्ता । ये सुविमुत्ता ते केवलिनो । ये केवलिनो वट्ठं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमा च, भिक्खवे, वेदना? छियिमे, भिक्खवे, वेदनाकाया — चक्खुसम्फस्सजा वेदना, सोतसम्फस्सजा वेदना, घानसम्फस्सजा वेदना, जिह्वासम्फस्सजा वेदना, कायसम्फस्सजा वेदना, मनोसम्फस्सजा वेदना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनिरोधा वेदनानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनं अभिज्जाय, एवं वेदनासमुदयं अभिज्जाय, एवं वेदनानिरोधं अभिज्जाय, एवं वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय वेदनाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना । ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनं अभिज्जाय...पे०... एवं वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय...पे०... वट्ठं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमा च, भिक्खवे, सज्जा? छियिमे, भिक्खवे, सज्जाकाया — रूपसज्जा, सद्दसज्जा, गन्धसज्जा, रससज्जा, फोटुब्बसज्जा, धम्मसज्जा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सज्जा । फस्ससमुदया सज्जासमुदयो; फस्सनिरोधा सज्जानिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सज्जानिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि...पे०... वट्ठं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? छियिमे, भिक्खवे, चेतनाकाया — रूपसञ्चेतना, सद्दसञ्चेतना, गन्धसञ्चेतना, रससञ्चेतना, फोटुब्बसञ्चेतना, धम्मसञ्चेतना । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, सङ्खारा । फस्ससमुदया सङ्खारसमुदयो; फस्सनिरोधा सङ्खारनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं सङ्खारे अभिज्जाय, एवं सङ्खारसमुदयं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय सङ्खारानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना । ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं सङ्खारे अभिज्जाय, एवं सङ्खारसमुदयं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय सङ्खारानं निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्ता, ते सुविमुत्ता। ये सुविमुत्ता, ते केवलिनो। ये केवलिनो वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाय।

“कतमञ्च, भिक्खवे, विज्जाणं? छयिमे, भिक्खवे, विज्जाणकाया — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, विज्जाणं। नामरूपसमुदया विज्जाणसमुदयो; नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो विज्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं विज्जाणं अभिज्जाय, एवं विज्जाणसमुदयं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना। ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं विज्जाणं अभिज्जाय, एवं विज्जाणसमुदयं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय विज्जाणस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्ता, ते सुविमुत्ता। ये सुविमुत्ता, ते केवलिनो। ये केवलिनो वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाया”ति। चतुत्थं।

५. सत्तट्ठानसुत्तं

५७. सावत्थिनिदानं। “सत्तट्ठानकुसलो, भिक्खवे, भिक्खु तिविधूपपरिक्खी इमस्मिं धम्मविनये केवली वुसितवा उत्तमपुरिसोति वुच्चति। कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु सत्तट्ठानकुसलो होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु रूपं पजानाति, रूपसमुदयं पजानाति, रूपनिरोधं पजानाति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति; रूपस्स अस्सादं पजानाति, रूपस्स आदीनवं पजानाति, रूपस्स निस्सरणं पजानाति; वेदनं पजानाति ... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं पजानाति, विज्जाणसमुदयं पजानाति, विज्जाणनिरोधं पजानाति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति; विज्जाणस्स अस्सादं पजानाति, विज्जाणस्स आदीनवं पजानाति, विज्जाणस्स निस्सरणं पजानाति।

“कतमञ्च, भिक्खवे, रूपं? चत्तारो च महाभूता, चतुन्नञ्च महाभूतानं उपादाय रूपं। इदं वुच्चति, भिक्खवे, रूपं। आहारसमुदया रूपसमुदयो; आहारनिरोधा रूपनिरोधो। अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो रूपनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि।

“यं रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं रूपस्स अस्सादो। यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं — अयं रूपस्स आदीनवो। यो रूपस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं रूपस्स निस्सरणं।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपं अभिज्जाय, एवं रूपसमुदयं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय; एवं रूपस्स अस्सादं अभिज्जाय, एवं रूपस्स आदीनवं अभिज्जाय, एवं रूपस्स निस्सरणं अभिज्जाय रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना। ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं रूपं अभिज्जाय, एवं रूपसमुदयं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधं अभिज्जाय, एवं रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय; एवं रूपस्स अस्सादं अभिज्जाय, एवं रूपस्स आदीनवं अभिज्जाय, एवं रूपस्स निस्सरणं अभिज्जाय रूपस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्ता, ते सुविमुत्ता । ये सुविमुत्ता, ते केवलिनो । ये केवलिनो वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमा च, भिक्खवे, वेदना? छयिमे, भिक्खवे, वेदनाकाया — चक्खुसम्फस्सजा वेदना...पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना । अयं वुच्चति, भिक्खवे, वेदना । फस्ससमुदया वेदनासमुदयो; फस्सनरोधा वेदनानरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो वेदनानरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यं वेदनं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं वेदनाय अस्सादो । या वेदना अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा — अयं वेदनाय आदीनवो । यो वेदनाय छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं वेदनाय निस्सरणं ।

“ये हि, केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनं अभिज्जाय, एवं वेदनासमुदयं अभिज्जाय, एवं वेदनानिरोधं अभिज्जाय, एवं वेदनानिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय; एवं वेदनाय अस्सादं अभिज्जाय, एवं वेदनाय आदीनवं अभिज्जाय, एवं वेदनाय निस्सरणं अभिज्जाय वेदनाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना । ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति ।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं वेदनं अभिज्जाय...पे०... वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमा च, भिक्खवे, सज्जा? छयिमे, भिक्खवे, सज्जाकाया — रूपसज्जा, सद्दसज्जा, गन्धसज्जा, रससज्जा, फोट्ठब्बसज्जा, धम्मसज्जा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सज्जा । फस्ससमुदया सज्जासमुदयो; फस्सनरोधा सज्जानरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सज्जानरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि...पे०... वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमे च, भिक्खवे, सङ्खारा? छयिमे, भिक्खवे, चेतनाकाया — रूपसज्चेतना, सद्दसज्चेतना, गन्धसज्चेतना, रससज्चेतना, फोट्ठब्बसज्चेतना, धम्मसज्चेतना । इमे वुच्चन्ति भिक्खवे, सङ्खारा । फस्ससमुदया सङ्खारसमुदयो; फस्सनरोधा सङ्खारनिरोधो । अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो सङ्खारनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि ।

“यं सङ्खारे पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं सङ्खारानं अस्सादो । ये सङ्खारा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा — अयं सङ्खारानं आदीनवो । यो सङ्खारेसु छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं सङ्खारानं निस्सरणं ।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं सङ्खारे अभिज्जाय, एवं सङ्खारसमुदयं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधं अभिज्जाय, एवं सङ्खारनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय...पे०... सङ्खारानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना ते सुप्पटिपन्ना । ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति...पे०... वट्टं तेसं नत्थि पज्जापनाय ।

“कतमज्ज, भिक्खवे, विज्जाणं? छयिमे, भिक्खवे, विज्जाणकाया — चक्खुविज्जाणं, सोतविज्जाणं, घानविज्जाणं, जिह्वाविज्जाणं, कायविज्जाणं, मनोविज्जाणं । इदं वुच्चति, भिक्खवे, विज्जाणं । नामरूपसमुदया विज्जाणसमुदयो;

नामरूपनिरोधा विज्जाणनिरोधो। अयमेव अरियो अट्टङ्गिको मग्गो विज्जाणनिरोधगामिनी पटिपदा, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि।

“यं विज्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं विज्जाणस्स अस्सादो। यं विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं — अयं विज्जाणस्स आदीनवो। यो विज्जाणस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं विज्जाणस्स निस्सरणं।

“ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं विज्जाणं अभिज्जाय, एवं विज्जाणसमुदयं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय; एवं विज्जाणस्स अस्सादं अभिज्जाय, एवं विज्जाणस्स आदीनवं अभिज्जाय, एवं विज्जाणस्स निस्सरणं अभिज्जाय विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्ना, ते सुप्पटिपन्ना। ये सुप्पटिपन्ना, ते इमस्मिं धम्मविनये गाधन्ति।

“ये च खो केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा एवं विज्जाणं अभिज्जाय, एवं विज्जाणसमुदयं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधं अभिज्जाय, एवं विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं अभिज्जाय; एवं विज्जाणस्स अस्सादं अभिज्जाय, एवं विज्जाणस्स आदीनवं अभिज्जाय, एवं विज्जाणस्स निस्सरणं अभिज्जाय विज्जाणस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्ता, ते सुविमुत्ता। ये सुविमुत्ता, ते केवलिनो। ये केवलिनो वट्ठं तेसं नत्थि पज्जापनाय। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु सत्तट्ठानकुसलो होति।

“कथञ्च, भिक्खवे, भिक्खु तिविधूपपरिक्खी होति? इध, भिक्खवे, भिक्खु धातुसो उपपरिक्खति, आयतनसो उपपरिक्खति, पटिच्चसमुप्पादसो उपपरिक्खति। एवं खो, भिक्खवे, भिक्खु तिविधूपपरिक्खी होति। सत्तट्ठानकुसलो, भिक्खवे, भिक्खु तिविधूपपरिक्खी, इमस्मिं धम्मविनये केवली वुसितवा ‘उत्तमपुरिसो’ति वुच्चती’ति। पञ्चमं।

६. सम्मासम्बुद्धसुत्तं

५८. सावत्थिनिदानं। “तथागतो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो रूपस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो सम्मासम्बुद्धोति वुच्चति। भिक्खुपि, भिक्खवे, पज्जाविमुत्तो रूपस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो पज्जाविमुत्तोति वुच्चति।

“तथागतो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो वेदनाय निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो सम्मासम्बुद्धोति वुच्चति। भिक्खुपि, भिक्खवे, पज्जाविमुत्तो वेदनाय निब्बिदा...पे०... पज्जाविमुत्तोति वुच्चति।

“तथागतो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो सम्मासम्बुद्धोति वुच्चति। भिक्खुपि, भिक्खवे, पज्जाविमुत्तो विज्जाणस्स निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादा विमुत्तो पज्जाविमुत्तोति वुच्चति।

“तत्र खो, भिक्खवे, को विसेसो, को अधिप्पयासो [अधिप्पायो (सी०), अधिप्पायसो (स्या० कं० पी० क०)], किं नानाकरणं, तथागतस्स अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पज्जाविमुत्तेन भिक्खुना’ति? “भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवंनेत्तिका भगवंपटिसरणा। साधु वत, भन्ते, भगवन्तज्जेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो। भगवतो सुत्वा भिक्खू

धारेस्सन्ती’ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“तथागतो, भिक्खवे, अरहं सम्मासम्बुद्धो अनुप्पन्नस्स मग्गस्स उप्पादेता, असज्जातस्स मग्गस्स सज्जनेता [सज्जानेता (स्या० कं०)], अनक्खातस्स मग्गस्स अक्खाता मग्गज्जू, मग्गविदू, मग्गकोविदो; मग्गानुगा च, भिक्खवे, एतरहि सावका विहरन्ति पच्छासमन्नागता । अयं खो, भिक्खवे, विसेसो, अयं अधिप्पयासो, इदं नानाकरणं तथागतस्स अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स पज्जाविमुत्तेन भिक्खुना’ति । छट्ठं ।

७. अनत्तलक्षणसुत्तं

५९. एकं समयं भगवा बाराणसियं विहरति इसिपतने मिगदाये । तत्र खो भगवा पञ्चवगिये भिक्खू आमन्तेसि — “भिक्खवो’ति । “भदन्ते’ति ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“रूपं, भिक्खवे, अनत्ता । रूपञ्च हिदं, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिदं रूपं आबाधाय संवत्तेय्य, लब्भेथ च रूपे — ‘एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी’ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, रूपं अनत्ता, तस्मा रूपं आबाधाय संवत्तति, न च लब्भति रूपे — ‘एवं मे रूपं होतु, एवं मे रूपं मा अहोसी’”ति ।

“वेदना अनत्ता । वेदना च हिदं, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिदं वेदना आबाधाय संवत्तेय्य, लब्भेथ च वेदनाय — ‘एवं मे वेदना होतु, एवं मे वेदना मा अहोसी’ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, वेदना अनत्ता, तस्मा वेदना आबाधाय संवत्तति, न च लब्भति वेदनाय — ‘एवं मे वेदना होतु, एवं मे वेदना मा अहोसी’”ति ।

“सज्जा अनत्ता... पे०... सङ्खारा अनत्ता । सङ्खारा च हिदं, भिक्खवे, अत्ता अभविस्सं, नयिदं सङ्खारा आबाधाय संवत्तेय्युं, लब्भेथ च सङ्खारेसु — ‘एवं मे सङ्खारा होन्तु, एवं मे सङ्खारा मा अहेसु’न्ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, सङ्खारा अनत्ता, तस्मा सङ्खारा आबाधाय संवत्तन्ति, न च लब्भति सङ्खारेसु — ‘एवं मे सङ्खारा होन्तु, एवं मे सङ्खारा मा अहेसु’”न्ति ।

“विज्जाणं अनत्ता । विज्जाणञ्च हिदं, भिक्खवे, अत्ता अभविस्स, नयिदं विज्जाणं आबाधाय संवत्तेय्य, लब्भेथ च विज्जाणे — ‘एवं मे विज्जाणं होतु, एवं मे विज्जाणं मा अहोसी’ति । यस्मा च खो, भिक्खवे, विज्जाणं अनत्ता, तस्मा विज्जाणं आबाधाय संवत्तति, न च लब्भति विज्जाणे — ‘एवं मे विज्जाणं होतु, एवं मे विज्जाणं मा अहोसी’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा’ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा’ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा’ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय

ददुब्बं । या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्ता वा बहिद्भा वा...पे०... या दूरे सन्तिके वा, सब्बा वेदना — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं ।

“या काचि सज्जा...पे०... ये केचि सङ्खारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना अज्झत्तं वा बहिद्भा वा...पे०... ये दूरे सन्तिके वा, सब्बे सङ्खारा — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं ।

“यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति ।

इदमवोच भगवा । अत्तमना पच्चवगिया भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं [अभिनन्दुन्ति (क०)] ।

इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने पच्चवगियानं भिक्खूनां अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसूति । सत्तमं ।

८. महालिसुत्तं

६०. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । अथ खो महालि लिच्छवि येन भगवा तेनुपसङ्गमि ...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो महालि लिच्छवि भगवन्तं एतदवोच —

“पूरणो, भन्ते, कस्सपो एवमाह — ‘नत्थि हेतु नत्थि पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय; अहेतू अप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति । नत्थि हेतु नत्थि पच्चयो सत्तानं विसुद्धिया; अहेतू अप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ती’ति । इध, भगवा किमाहा’ति?

“अत्थि, महालि, हेतु अत्थि पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय; सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति । अत्थि, महालि, हेतु, अत्थि पच्चयो सत्तानं विसुद्धिया; सहेतू सप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ती’ति ।

“कतमो पन, भन्ते, हेतु कतमो पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय; कथं सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ती’ति?

“रूपञ्च हिदं, महालि, एकन्तदुक्खं अभविस्स दुक्खानुपतितं दुक्खावक्कन्तं अनवक्कन्तं सुखेन, नयिदं सत्ता रूपस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, महालि, रूपं सुखं सुखानुपतितं सुखावक्कन्तं अनवक्कन्तं दुक्खेन, तस्मा सत्ता रूपस्मिं सारज्जन्ति; सारागा संयुज्जन्ति; संयोगा संकिलिस्सन्ति । अयं खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय; एवं सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति ।

“वेदना च हिदं, महालि, एकन्तदुक्खा अभविस्स दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, नयिदं सत्ता वेदनाय सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, महालि, वेदना सुखा सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, तस्मा सत्ता

वेदनाय सारज्जन्ति; सारागा संयुज्जन्ति; संयोगा संकिलिस्सन्ति । अयम्पि खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय । एवम्पि सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति ।

“सज्जा च हिदं, महालि...पे०... सङ्खारा च हिदं, महालि, एकन्तदुक्खा अभविस्सं सु दुक्खानुपतिता दुक्खावक्कन्ता अनवक्कन्ता सुखेन, नयिदं सत्ता सङ्खारेसु सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, महालि, सङ्खारा सुखा सुखानुपतिता सुखावक्कन्ता अनवक्कन्ता दुक्खेन, तस्मा सत्ता सङ्खारेसु सारज्जन्ति; सारागा संयुज्जन्ति; संयोगा संकिलिस्सन्ति । अयम्पि खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय । एवम्पि सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति ।

“विज्जाणञ्च हिदं, महालि, एकन्तदुक्खं अभविस्स दुक्खानुपतितं दुक्खावक्कन्तं अनवक्कन्तं सुखेन, नयिदं सत्ता विज्जाणस्मिं सारज्जेय्युं । यस्मा च खो, महालि, विज्जाणं सुखं सुखानुपतितं सुखावक्कन्तं अनवक्कन्तं दुक्खेन, तस्मा सत्ता विज्जाणस्मिं सारज्जन्ति; सारागा संयुज्जन्ति; संयोगा संकिलिस्सन्ति । अयम्पि खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय । एवम्पि सहेतू सप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ती”ति ।

“कतमो पन, भन्ते, हेतु कतमो पच्चयो सत्तानं विसुद्धिया; कथं सहेतू सप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ती”ति? “रूपञ्च हिदं, महालि, एकन्तसुखं अभविस्स सुखानुपतितं सुखावक्कन्तं अनवक्कन्तं दुक्खेन, नयिदं सत्ता रूपस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, महालि, रूपं दुक्खं दुक्खानुपतितं दुक्खावक्कन्तं अनवक्कन्तं सुखेन, तस्मा सत्ता रूपस्मिं निब्बिन्दन्ति; निब्बिन्दं विरज्जन्ति; विरागा विसुज्झन्ति । अयं खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो, सत्तानं विसुद्धिया । एवं सहेतू सप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ति” ।

“वेदना च हिदं, महालि, एकन्तसुखा अभविस्स...पे०... सज्जा च हिदं, महालि...पे०... सङ्खारा च हिदं, महालि, एकन्तसुखा अभविस्सं सु...पे०... विज्जाणञ्च हिदं, महालि, एकन्तसुखं अभविस्स सुखानुपतितं सुखावक्कन्तं अनवक्कन्तं दुक्खेन, नयिदं सत्ता विज्जाणस्मिं निब्बिन्देय्युं । यस्मा च खो, महालि, विज्जाणं दुक्खं दुक्खानुपतितं दुक्खावक्कन्तं अनवक्कन्तं सुखेन, तस्मा सत्ता विज्जाणस्मिं निब्बिन्दन्ति; निब्बिन्दं विरज्जन्ति; विरागा विसुज्झन्ति । अयं खो, महालि, हेतु, अयं पच्चयो, सत्तानं विसुद्धिया । एवम्पि सहेतू सप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ती”ति । अट्ठमं ।

९. आदित्तसुत्तं

६१. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, आदित्तं, वेदना आदित्ता, सज्जा आदित्ता, सङ्खारा आदित्ता, विज्जाणं आदित्तं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि... सज्जायपि... सङ्खारेसुपि... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । नवमं ।

१०. निरुत्तिपथसुत्तं

६२. सावत्थिनिदानं । “तयोमे, भिक्खवे, निरुत्तिपथा अधिवचनपथा पज्जत्तिपथा असङ्किण्णा असङ्किण्णपुब्बा, न सङ्कीयन्ति, न सङ्कीयिस्सन्ति, अप्पटिकुट्ठा समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । कतमे तयो? यं, भिक्खवे, रूपं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं ‘अहोसी’ति तस्स सङ्खा, ‘अहोसी’ति तस्स समज्जा, ‘अहोसी’ति तस्स पज्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्स सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“या वेदना अतीता निरुद्धा विपरिणता ‘अहोसी’ति तस्सा सङ्खा, ‘अहोसी’ति तस्सा समञ्जा, ‘अहोसी’ति तस्सा पञ्जत्ति; न तस्सा सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्सा सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“या सञ्जा... ये सङ्खारा अतीता निरुद्धा विपरिणता ‘अहेसु’न्ति तेसं सङ्खा, ‘अहेसु’न्ति तेसं समञ्जा, ‘अहेसु’न्ति तेसं पञ्जत्ति; न तेसं सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तेसं सङ्खा ‘भविस्सन्ती’”ति ।

“यं विज्जाणं अतीतं निरुद्धं विपरिणतं, ‘अहोसी’ति तस्स सङ्खा, ‘अहोसी’ति तस्स समञ्जा, ‘अहोसी’ति तस्स पञ्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्स सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“यं, भिक्खवे, रूपं अजातं अपातुभूतं, ‘भविस्सती’ति तस्स सङ्खा, ‘भविस्सती’ति तस्स समञ्जा, ‘भविस्सती’ति तस्स पञ्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्स सङ्खा ‘अहोसी’”ति ।

“या वेदना अजाता अपातुभूता, ‘भविस्सती’ति तस्सा सङ्खा, ‘भविस्सती’ति तस्सा समञ्जा, ‘भविस्सती’ति तस्सा पञ्जत्ति; न तस्सा सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्सा सङ्खा ‘अहोसी’”ति ।

“या सञ्जा... ये सङ्खारा अजाता अपातुभूता, ‘भविस्सन्ती’ति तेसं सङ्खा, ‘भविस्सन्ती’ति तेसं समञ्जा, ‘भविस्सन्ती’ति तेसं पञ्जत्ति; न तेसं सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तेसं सङ्खा ‘अहेसु’”न्ति ।

“यं विज्जाणं अजातं अपातुभूतं, ‘भविस्सती’ति तस्स सङ्खा, ‘भविस्सती’ति तस्स समञ्जा, ‘भविस्सती’ति तस्स पञ्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अत्थी’ति, न तस्स सङ्खा ‘अहोसी’”ति ।

“यं, भिक्खवे, रूपं जातं पातुभूतं, ‘अत्थी’ति तस्स सङ्खा, ‘अत्थी’ति तस्स समञ्जा, ‘अत्थी’ति तस्स पञ्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अहोसी’ति, न तस्स सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“या वेदना जाता पातुभूता, ‘अत्थी’ति तस्सा सङ्खा, ‘अत्थी’ति तस्सा समञ्जा, ‘अत्थी’ति तस्सा पञ्जत्ति; न तस्सा सङ्खा ‘अहोसी’ति, न तस्सा सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“या सञ्जा... ये सङ्खारा जाता पातुभूता, ‘अत्थी’ति तेसं सङ्खा, ‘अत्थी’ति तेसं समञ्जा, ‘अत्थी’ति तेसं पञ्जत्ति; न तेसं सङ्खा ‘अहेसु’न्ति, न तेसं सङ्खा, ‘भविस्सन्ती’”ति ।

“यं विज्जाणं जातं पातुभूतं, ‘अत्थी’ति तस्स सङ्खा, ‘अत्थी’ति तस्स समञ्जा, ‘अत्थी’ति तस्स पञ्जत्ति; न तस्स सङ्खा ‘अहोसी’ति, न तस्स सङ्खा ‘भविस्सती’”ति ।

“इमे खो, भिक्खवे, तयो निरुत्तिपथा अधिवचनपथा पञ्जत्तिपथा असङ्किण्णा असङ्किण्णपुब्बा, न सङ्कीयन्ति, न सङ्कीयिस्सन्ति, अप्पटिकुट्ठा समणेहि ब्राह्मणेहि विज्जूहि । येपि ते, भिक्खवे, अहेसुं उक्कला वस्सभञ्जा [ओक्कला वयभिञ्जा (म० नि० ३.३४३)] अहेतुकवादा अकिरियवादा नत्थिकवादा, तेपिमे तयो निरुत्तिपथे अधिवचनपथे पञ्जत्तिपथे न गरहितब्बं नप्पटिक्कोसितब्बं अमज्जिंसु । तं किस्स हेतु? निन्दाघट्टनव्यारोसउपारम्भभया”ति [निन्दाव्यारोसउपारम्भभयाति (सी० स्या० कं० पी०) म० नि० ३.३४३] ।

उपयवगो छट्ठो ।

तस्सुद्धानं —

उपयो बीजं उदानं, उपादानपरिवत्तं ।
सत्तट्ठानञ्च सम्बुद्धो, पञ्चमहालि आदिता ॥
वग्गो निरुत्तिपथेन चाति ॥

७. अरहन्तवग्गो

१. उपादियमानसुत्तं

६३. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “उपादियमानो खो, भिक्खु, बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो”ति । “अज्जातं भगवा, अज्जातं सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, उपादियमानो बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो । वेदनं उपादियमानो बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो । सज्जं... सङ्खारे ... विज्जाणं उपादियमानो बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं खो, भिक्खु, उपादियमानो बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं उपादियमानो बद्धो मारस्स; अनुपादियमानो मुत्तो पापिमतो । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति ।

अथ खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उट्ठायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । अथ खो सो भिक्खु एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव — यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं — ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिक्त्वा उपसम्पज्ज विहरति । “खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया”ति अब्भज्जासि । अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । पठमं ।

२. मज्जमानसुत्तं

६४. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु...पे०... आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “मज्जमानो खो, भिक्खु, बद्धो मारस्स; अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो”ति । “अज्जातं भगवा, अज्जातं सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, मज्जमानो बद्धो मारस्स; अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो। वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं मज्जमानो बद्धो मारस्स; अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो। इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि। रूपं खो, भिक्खु, मज्जमानो बद्धो मारस्स; अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो। वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं मज्जमानो बद्धो मारस्स; अमज्जमानो मुत्तो पापिमतो। इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति... पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति। दूतियं।

३. अभिनन्दमानसुत्तं

६५. सावत्थिनिदानं। अथ खो अज्जतरो भिक्खु... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन... पे०... पहितत्तो विहरेय्य”न्ति। “अभिनन्दमानो खो, भिक्खु, बद्धो मारस्स; अनभिनन्दमानो मुत्तो पापिमतो”ति। “अज्जातं भगवा, अज्जातं सुगता”ति।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, अभिनन्दमानो बद्धो मारस्स; अनभिनन्दमानो मुत्तो पापिमतो। वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अभिनन्दमानो बद्धो मारस्स; अनभिनन्दमानो मुत्तो पापिमतो। इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि। रूपं खो, भिक्खु, अभिनन्दमानो बद्धो मारस्स; अनभिनन्दमानो मुत्तो पापिमतो। वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अभिनन्दमानो बद्धो मारस्स; अनभिनन्दमानो मुत्तो पापिमतो। इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति... पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति। ततियं।

४. अनिच्चसुत्तं

६६. सावत्थिनिदानं। अथ खो अज्जतरो भिक्खु... पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु... पे०... आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति। “यं खो, भिक्खु, अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति। “अज्जातं भगवा, अज्जातं सुगता”ति।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, अनिच्चं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो। वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो। इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि। रूपं खो, भिक्खु, अनिच्चं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो। वेदना अनिच्चा... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; तत्र खो ते छन्दो पहातब्बो। इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति... पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं

अहोसीति । चतुर्थं ।

५. दुक्खसुत्तं

६७. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु...पे०... आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “यं खो, भिक्खु, दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । “अज्जातं भगवा; अज्जातं सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, दुक्खं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं दुक्खं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं खो भिक्खु, दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं दुक्खं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति...पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । पञ्चमं ।

६. अनत्तसुत्तं

६८. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु...पे०... आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति । “यो खो, भिक्खु, अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । “अज्जातं, भगवा; अज्जातं, सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, अनत्ता; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं खो, भिक्खु, अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति...पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । छट्ठं ।

७. अनत्तनियसुत्तं

६९. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु...पे०... विहरेय्य”न्ति । “यं खो, भिक्खु, अनत्तनियं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । “अज्जातं, भगवा; अज्जातं, सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, अनत्तनियं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्तनियं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । इमस्स ख्वाहं, भन्ते,

भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु, भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं खो, भिक्खु, अनत्तनियं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । वेदना ... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्तनियं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति...पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । सत्तमं ।

८. रजनीयसण्ठितसुत्तं

७०. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा...पे०... विहरेय्य”न्ति । “यं खो, भिक्खु, रजनीयसण्ठितं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो”ति । “अज्जातं, भगवा; अज्जातं, सुगता”ति ।

“यथा कथं पन त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासी”ति? “रूपं खो, भन्ते, रजनीयसण्ठितं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं रजनीयसण्ठितं; तत्र मे छन्दो पहातब्बो । इमस्स ख्वाहं, भन्ते, भगवता संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थं आजानामी”ति ।

“साधु साधु भिक्खु! साधु खो त्वं, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स वित्थारेन अत्थं आजानासि । रूपं खो, भिक्खु, रजनीयसण्ठितं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं रजनीयसण्ठितं; तत्र ते छन्दो पहातब्बो । इमस्स खो, भिक्खु, मया संखित्तेन भासितस्स एवं वित्थारेन अत्थो दट्ठब्बो”ति...पे०... अज्जतरो च पन सो भिक्खु अरहतं अहोसीति । अट्ठमं ।

९. राधसुत्तं

७१. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा राधो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारमङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति? “यं किञ्चि, राध, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । एवं खो, राध, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारमङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति...पे०... अज्जतरो च पनायस्मा राधो अरहतं अहोसीति । नवमं ।

१०. सुराधसुत्तं

७२. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा सुराधो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारमङ्कारमानापगतं मानसं होति, विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्त”न्ति? “यं किञ्चि, सुराध, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम,

नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादाविमुत्तो होति । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादाविमुत्तो होति । एवं खो, सुराध, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये, बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्त'न्ति...पे०... अब्जतरो च पनायस्मा सुराधो अरहतं अहोसीति । दसमं ।

अरहन्तवग्गो सत्तमो ।

तस्सुद्धानं —

उपादियमज्जमाना, अथाभिनन्दमानो च ।
अनिच्चं दुक्खं अनत्ता च, अनत्तनीयं रजनीयसण्ठितं ।
राधसुराधेन ते दसाति ॥

८. खज्जनीयवग्गो

१. अस्सादसुत्तं

७३. सावत्थिनिदानं । “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो रूपस्स अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको रूपस्स अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाति । वेदना ... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाती”ति । पठमं ।

२. समुदयसुत्तं

७४. सावत्थिनिदानं । “अस्सुतवा, भिक्खवे, पुथुज्जनो रूपस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानाति । सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको रूपस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाती”ति । दुतियं ।

३. दुतियसमुदयसुत्तं

७५. सावत्थिनिदानं । “सुतवा, भिक्खवे, अरियसावको रूपस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाति । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाती”ति । ततियं ।

४. अरहन्तसुत्तं

७६. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । वेदना... सज्जा... सङ्खारे... विज्जाणं अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं” ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि... सज्जायपि... सङ्खारेसुपि... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति । यावता, भिक्खवे, सत्तावासा, यावता भवग्गं, एते अग्गा, एते सेट्ठा लोकस्मिं यदिदं अरहन्तो’ति ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“सुखिनो वत अरहन्तो, तण्हा तेसं न विज्जति ।
अस्मिमानो समुच्छिन्नो, मोहजालं पदालितं ॥

“अनेजं ते अनुप्पत्ता, चित्तं तेसं अनाविलं ।
लोके अनुपलित्ता ते, ब्रह्मभूता अनासवा ॥

“पञ्चक्खन्धे परिज्जाय, सत्त सद्धम्मगोचरा ।
पसंसिया सप्पुरिसा, पुत्ता बुद्धस्स ओरसा ॥

“सत्तरतनसम्पन्ना, तीसु सिक्खासु सिक्खिता ।
अनुविचरन्ति महावीरा, पहीनभयभेरवा ॥

“दसहङ्गेहि सम्पन्ना, महानागा समाहिता ।
एते खो सेट्ठा लोकस्मिं, तण्हा तेसं न विज्जति ॥

“असेखजाणमुप्पन्नं, अन्तिमोयं [अन्तिमस्स (क०)] समुस्सयो ।
यो सारो ब्रह्मचरियस्स, तस्मिं अपरपच्चया ॥

“विधासु न विकम्पन्ति, विप्पमुत्ता पुनब्भवा ।
दन्तभूमिमनुप्पत्ता, ते लोके विजिताविनो ॥

“उद्धं तिरियं अपाचीनं, नन्दी तेसं न विज्जति ।
नदन्ति ते सीहनादं, बुद्धा लोके अनुत्तरा’ति ॥ चतुत्थं ।

५. दुतियअरहन्तसुत्तं

७७. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तदनत्ता; यदनत्ता तं ‘नेतं मम,

नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति...पे०... एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं' ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि... सज्जायपि... सङ्खारेसुपि... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानाति । यावता, भिक्खवे, सत्तावासा, यावता भवगं, एते अग्गा, एते सेट्ठा लोकस्मिं यदिदं अरहन्तो'ति । पञ्चमं ।

६. सीहसुत्तं

७८. सावत्थिनिदानं । “सीहो, भिक्खवे, मिगराजा सायन्हसमयं आसया निक्खमति; आसया निक्खमित्वा विजम्भति; विजम्भित्वा समन्ता चतुदिसा अनुविलोकेति; समन्ता चतुदिसा अनुविलोकेत्वा तिक्खत्तुं सीहनादं नदति; तिक्खत्तुं सीहनादं नदित्वा गोचराय पक्कमति । ये हि केचि, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा सीहस्स मिगरज्जो नदतो सद्दं सुणन्ति; येभुय्येन भयं संवेगं सन्तासं आपज्जन्ति; बिलं बिलासया पविसन्ति; दकं दकासया पविसन्ति; वनं वनासया पविसन्ति; आकासं पक्खिनो भजन्ति । येपि ते, भिक्खवे, रज्जो नागा गामनिगमराजधानीसु, दळ्हेहि वरत्तेहि बद्धा, तेपि तानि बन्धनानि सञ्छिन्दित्वा सम्पदालेत्वा भीता मुत्तकरीसं चजमाना [मोचन्ता (पी० क०)], येन वा तेन वा पलायन्ति । एवं महिद्धिको खो, भिक्खवे, सीहो मिगराजा तिरच्छानगतानं पाणानं, एवं महेसक्खो, एवं महानुभावो' ।

“एवमेव खो, भिक्खवे, यदा तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्जाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा । सो धम्मं देसेति — ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो'ति । येपि ते, भिक्खवे, देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला उच्चेसु विमानेसु चिरट्टितिका तेपि तथागतस्स धम्मदेसनं सुत्वा येभुय्येन भयं संवेगं सन्तासं आपज्जन्ति — ‘अनिच्चाव किर, भो, मयं समाना निच्चम्हाति अमज्झिम्ह । अद्धुवाव किर, भो, मयं समाना धुवम्हाति अमज्झिम्ह । असस्सताव किर, भो, मयं समाना सस्सतम्हाति अमज्झिम्ह । मयम्पि किर, भो, अनिच्चा अद्धुवा असस्सता सक्कायपरियापन्ना'ति । एवं महिद्धिको खो, भिक्खवे, तथागतो सदेवकस्स लोकस्स, एवं महेसक्खो, एवं महानुभावो'ति । इदमवोच भगवा...पे०... एतदवोच सत्था —

“यदा बुद्धो अभिज्जाय, धम्मचक्कं पवत्तयि ।

सदेवकस्स लोकस्स, सत्था अप्पटिपुग्गलो ॥

“सक्कायज्च निरोधज्च, सक्कायस्स च सम्भवं ।

अरियज्चट्ठङ्गिकं मगं, दुक्खूपसमगामिनं ॥

“येपि दीघायुका देवा, वण्णवन्तो यसस्सिनो ।

भीता सन्तासमापादुं, सीहस्सेवितरे मिगा ॥

अवीतिवत्ता सक्कायं, अनिच्चा किर भो मयं ।

सुत्वा अरहतो वाक्यं, विप्पमुत्तस्स तादिनो'ति ॥ छट्ठं ।

७. खज्जनीयसुत्तं

७९. सावत्थिनिदानं । “ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरमाना अनुस्सरन्ति सब्बेते पञ्चुपादानकखन्धे अनुस्सरन्ति एतेसं वा अज्जरं । कतमे पञ्च? ‘एवंरूपो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति — इति वा हि, भिक्खवे, अनुस्सरमानो रूपंयेव अनुस्सरति । ‘एवंवेदनो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति — इति वा हि, भिक्खवे, अनुस्सरमानो वेदनंयेव अनुस्सरति । ‘एवंसज्जो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति... ‘एवंसङ्खारो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति... ‘एवंविज्जाणो अहोसिं अतीतमद्धान’न्ति — इति वा हि, भिक्खवे, अनुस्सरमानो विज्जाणमेव अनुस्सरति” ।

“किञ्च, भिक्खवे, रूपं वदेथ? रुप्पतीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘रूप’न्ति वुच्चति । केन रुप्पति? सीतेनपि रुप्पति, उण्हेनपि रुप्पति, जिघच्छायपि रुप्पति, पिपासायपि रुप्पति, डंसमकसवातातपसरीसपसम्फस्सेनपि [... सिरिसपसम्फस्सेनपि (सी० पी०)] रुप्पति । रुप्पतीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘रूप’न्ति वुच्चति ।

“किञ्च, भिक्खवे, वेदनं वदेथ? वेदयतीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘वेदना’ति वुच्चति । किञ्च वेदयति? सुखम्पि वेदयति, दुक्खम्पि वेदयति, अदुक्खमसुखम्पि वेदयति । वेदयतीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘वेदना’ति वुच्चति ।

“किञ्च, भिक्खवे, सज्जं वदेथ? सज्जानातीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘सज्जा’ति वुच्चति । किञ्च सज्जानाति? नीलम्पि सज्जानाति, पीतकम्पि सज्जानाति, लोहितकम्पि सज्जानाति, ओदातम्पि सज्जानाति । सज्जानातीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘सज्जा’ति वुच्चति ।

“किञ्च, भिक्खवे, सङ्खारे वदेथ? सङ्खतमभिसङ्खरोन्तीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘सङ्खारा’ति वुच्चति । किञ्च सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति? रूपं रूपत्ताय [रूपत्थाय (क०)] सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति, वेदनं वेदनत्ताय सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति, सज्जं सज्जत्ताय सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति, सङ्खारे सङ्खारत्ताय सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति, विज्जाणं विज्जाणत्ताय सङ्खतमभिसङ्खरोन्ति । सङ्खतमभिसङ्खरोन्तीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘सङ्खारा’ति वुच्चति ।

“किञ्च, भिक्खवे, विज्जाणं वदेथ? विजानातीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘विज्जाण’न्ति वुच्चति । किञ्च विजानाति? अम्बिलम्पि विजानाति, तित्तकम्पि विजानाति, कटुकम्पि विजानाति, मधुरम्पि विजानाति, खारिकम्पि विजानाति, अखारिकम्पि विजानाति, लोणिकम्पि विजानाति, अलोणिकम्पि विजानाति । विजानातीति खो, भिक्खवे, तस्मा ‘विज्जाण’न्ति वुच्चति ।

“तत्र, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको इति पटिसज्जिक्खति — ‘अहं खो एतरहि रूपेण खज्जामि । अतीतम्पाहं अद्धानं एवमेव रूपेण खज्जिं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेन रूपेण खज्जामि । अहञ्चेव खो पन अनागतं रूपं अभिनन्देय्यं, अनागतम्पाहं अद्धानं एवमेव रूपेण खज्जेय्यं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेन रूपेण खज्जामी’ति । सो इति पटिसङ्खाय अतीतस्मिं रूपस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं रूपं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स रूपस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति ।

“‘अहं खो एतरहि वेदनाय खज्जामि । अतीतम्पाहं अद्धानं एवमेव वेदनाय खज्जिं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नाय वेदनाय खज्जामि । अहञ्चेव खो पन अनागतं वेदनं अभिनन्देय्यं; अनागतम्पाहं अद्धानं एवमेव वेदनाय खज्जेय्यं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नाय वेदनाय खज्जामी’ति । सो इति पटिसङ्खाय अतीताय वेदनाय अनपेक्खो होति; अनागतं

वेदनं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नाय वेदनाय निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति ।

“अहं खो एतरहि सज्जाय खज्जामि... पे० ... अहं खो एतरहि सङ्खारेहि खज्जामि । अतीतम्पाहं अद्धानं एवमेव सङ्खारेहि खज्जिं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेहि सङ्खारेहि खज्जामीति । अहञ्चेव खो पन अनागते सङ्खारे अभिनन्देय्यं; अनागतम्पाहं अद्धानं एवमेव सङ्खारेहि खज्जेय्यं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेहि सङ्खारेहि खज्जामीति । सो इति पटिसङ्खाय अतीतेसु सङ्खारेसु अनपेक्खो होति; अनागते सङ्खारे नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नानं सङ्खारानं निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति ।

“अहं खो एतरहि विज्जाणेन खज्जामि । अतीतस्मि अद्धानं एवमेव विज्जाणेन खज्जिं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेन विज्जाणेन खज्जामि । अहञ्चेव खो पन अनागतं विज्जाणं अभिनन्देय्यं; अनागतम्पाहं अद्धानं एवमेव विज्जाणेन खज्जेय्यं, सेय्यथापि एतरहि पच्चुप्पन्नेन विज्जाणेन खज्जामीति । सो इति पटिसङ्खाय अतीतस्मिं विज्जाणस्मिं अनपेक्खो होति; अनागतं विज्जाणं नाभिनन्दति; पच्चुप्पन्नस्स विज्जाणस्स निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना ... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्धा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं... पे० ... यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय ददुब्बं” ।

“अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको अपचिनाति, नो आचिनाति; पजहति [नो (सी०)], न उपादियति; विसिनेति [नो (सी०)], न उस्सिनेति; विधूपेति [नो (सी०)], न सन्धूपेति । किञ्च अपचिनाति, नो आचिनाति? रूपं अपचिनाति, नो आचिनाति; वेदनं ... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अपचिनाति, नो आचिनाति । किञ्च पजहति, न उपादियति? रूपं पजहति, न उपादियति; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं पजहति, न उपादियति । किञ्च विसिनेति, न उस्सिनेति? रूपं विसिनेति, न उस्सिनेति; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं विसिनेति, न उस्सिनेति । किञ्च विधूपेति, न सन्धूपेति? रूपं विधूपेति, न सन्धूपेति; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं विधूपेति, न सन्धूपेति ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि... सज्जायपि... सङ्खारेसुपि... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाति ।

“अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु नेवाचिनाति न अपचिनाति, अपचिनित्वा ठितो नेव पजहति न उपादियति, पजहित्वा ठितो नेव विसिनेति न उस्सिनेति, विसिनेत्वा ठितो नेव विधूपेति न सन्धूपेति । विधूपेत्वा ठितो किञ्च नेवाचिनाति न अपचिनाति? अपचिनित्वा ठितो रूपं नेवाचिनाति न अपचिनाति; अपचिनित्वा ठितो वेदनं... सज्जं...

सङ्खारे... विज्जाणं नेवाचिनाति न अपचिनाति । अपचिनित्वा ठितो किञ्च नेव पजहति न उपादियति? पजहित्वा ठितो रूपं नेव पजहति न उपादियति; पजहित्वा ठितो वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं नेव पजहति न उपादियति । पजहित्वा ठितो किञ्च नेव विसिनेति न उस्सिनेति? विसिनेत्वा ठितो रूपं नेव विसिनेति न उस्सिनेति; विसिनेत्वा ठितो वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं नेव विसिनेति न उस्सिनेति । विसिनेत्वा ठितो किञ्च नेव विधूपेति न सन्धूपेति? विधूपेत्वा ठितो रूपं नेव विधूपेति न सन्धूपेति; विधूपेत्वा ठितो वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं नेव विधूपेति न सन्धूपेति । विधूपेत्वा ठितो एवंविमुत्तचित्तं खो, भिक्खवे, भिक्खुं सइन्दा देवा सब्रह्मका सपजापतिका आरकाव नमस्सन्ति —

“नमो ते पुरिसाजज्ज, नमो ते पुरिसुत्तम ।

यस्स ते नाभिजानाम, यम्पि निस्साय झायसी”ति ॥ सत्तमं ।

८. पिण्डोल्यसुत्तं

८०. एकं समयं भगवा सक्केसु विहरति कपिलवत्थुस्मिं निग्रोधारामे । अथ खो भगवा किस्मिञ्चिदेव पकरणे भिक्खुसङ्घं पणामेत्वा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि । कपिलवत्थुस्मिं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिककन्तो येन महावनं तेनुपसङ्कमि दिवाविहाराय । महावनं अज्झोगाहेत्वा बेलुवलट्टिकाय मूले दिवाविहारं निसीदि ।

अथ खो भगवतो रहोगतस्स पटिसल्लीनस्स एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “मया खो भिक्खुसङ्घो पबाळ्हो । सन्तेत्थ भिक्खू नवा अचिरपब्बजिता अधुनागता इमं धम्मविनयं । तेसं मम अपस्सन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । सेय्यथापि नाम वच्छस्स तरुणस्स मातरं अपस्सन्तस्स सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो, एवमेव सन्तेत्थ भिक्खू नवा अचिरपब्बजिता अधुनागता इमं धम्मविनयं तेसं मम अपस्सन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । सेय्यथापि नाम बीजानं तरुणानं उदकं अलभन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो, एवमेव सन्तेत्थ...पे०... तेसं मम अलभन्तानं दस्सनाय सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । यंनूनाहं यथेव मया पुब्बे भिक्खुसङ्घो अनुगगहितो, एवमेव एतरहि अनुगगण्हेय्यं भिक्खुसङ्घं”न्ति ।

अथ खो ब्रह्मा सहम्पति भगवतो चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय — सेय्यथापि नाम बलवा पुरिसो समिज्जितं [सम्मिज्जितं (सी० स्या० कं० पी०)] वा बाहं पसारेय्य पसारितं वा बाहं समिज्जेय्य एवमेव — ब्रह्मलोके अन्तरहितो भगवतो पुरतो पातुरहोसि । अथ खो ब्रह्मा सहम्पति एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच — “एवमेतं, भगवा; एवमेतं, सुगत! भगवतो, भन्ते, भिक्खुसङ्घो पबाळ्हो । सन्तेत्थ भिक्खू नवा अचिरपब्बजिता अधुनागता इमं धम्मविनयं । तेसं भगवन्तं अपस्सन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । सेय्यथापि नाम वच्छस्स तरुणस्स मातरं अपस्सन्तस्स सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो, एवमेव सन्तेत्थ भिक्खू नवा अचिरपब्बजिता अधुनागता इमं धम्मविनयं तेसं भगवन्तं अपस्सन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । सेय्यथापि नाम बीजानं तरुणानं उदकं अलभन्तानं सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो, एवमेव सन्तेत्थ भिक्खू नवा अचिरपब्बजिता अधुनागता इमं धम्मविनयं, तेसं भगवन्तं अलभन्तानं दस्सनाय सिया अज्जथत्तं सिया विपरिणामो । अभिनन्दतु, भन्ते, भगवा भिक्खुसङ्घं; अभिवदतु, भन्ते, भगवा भिक्खुसङ्घं । यथेव भगवता पुब्बे भिक्खुसङ्घो अनुगगहितो, एवमेव एतरहि अनुगगणातु भिक्खुसङ्घं”न्ति ।

अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन । अथ खो ब्रह्मा सहम्पति भगवतो अधिवासनं विदित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधायि ।

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येन निग्रोधारामो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा पज्जत्ते आसने निसीदि । निसज्ज खो भगवा तथारूपं इद्धाभिसङ्खारं अभिसङ्खासि [अभिसङ्खारेसि (स्या० कं०), अभिसङ्खायि (पी०), अभिसङ्खरोति (कं०)] यथा ते भिक्खू (एकद्वीहिक्काय सारज्जमानरूपा येनाहं [येन भगवा (?)] तेनुपसङ्गमेय्युं । तेपि भिक्खू) [() सी० स्या० कं० पोत्थकेसु नत्थि] एकद्वीहिक्काय सारज्जमानरूपा येन भगवा तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा एतदवोच —

“अन्तमिदं, भिक्खवे, जीविकानं यदिदं पिण्डोल्यं । अभिसापोयं, भिक्खवे, लोकस्मिं पिण्डोलो विचरसि पत्तपाणीति । तज्ज खो एतं, भिक्खवे, कुलपुत्ता उपेन्ति अत्थवसिका, अत्थवसं पटिच्च; नेव राजाभिनीता, न चोराभिनीता, न इण्डा, न भयडा, न आजीविकापकता; अपि च खो ओतिण्णाम्ह जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि दुक्खोतिण्णा दुक्खपरेता अप्पेव नाम इमस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स अन्तकिरिया पज्जायेथाति ।

“एवं पब्बजितो चायं, भिक्खवे, कुलपुत्तो । सो च होति अभिज्झालु कामेसु तिब्बसारागो ब्यापन्नचित्तो पदुट्ठमनसङ्कप्पो मुट्ठस्सति असम्पजानो असमाहितो विब्भन्तचित्तो पाकतिन्द्रियो । सेय्यथापि, भिक्खवे, छवालातं उभतोपदित्तं मज्झे गूथगतं, नेव गामे कट्ठत्थं फरति, नारज्जे कट्ठत्थं फरति । तथूपमाहं, भिक्खवे, इमं पुगलं वदामि गिहिभोगा च परिहीनो, सामज्जत्थज्ज न परिपूरेति ।

“तयोमे, भिक्खवे, अकुसलवितक्का — कामवितक्को, ब्यापादवितक्को, विहिंसावितक्को । इमे च भिक्खवे, तयो अकुसलवितक्का क्व अपरिसेसा निरुज्झन्ति? चतूसु वा सतिपट्टानेसु सुप्पतिट्ठितचित्तस्स विहरतो अनिमित्तं वा समाधिं भावयतो । यावज्जिदं, भिक्खवे, अलमेव अनिमित्तो समाधि भावेतुं । अनिमित्तो, भिक्खवे, समाधि भावितो बहुलीकतो महप्फलो होति महानिसंसो ।

“द्वेमा, भिक्खवे, दिट्ठियो — भवदिट्ठि च विभवदिट्ठि च । तत्र खो, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको इति पटिसज्जिक्खति — ‘अत्थि नु खो तं किञ्चि लोकस्मिं यमहं उपादियमानो न वज्जवा अस्स’न्ति? सो एवं पजानाति — ‘नत्थि नु खो तं किञ्चि लोकस्मिं यमहं उपादियमानो न वज्जवा अस्सं । अहज्झि रूपज्जेव उपादियमानो उपादियेय्यं वेदनज्जेव... सज्जज्जेव... सङ्खारेयेव विज्जाणज्जेव उपादियमानो उपादियेय्यं । तस्स मे अस्स [अयं (कं०)] उपादानपच्चया भवो; भवपच्चया जाति; जातिपच्चया जरामरणं सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा सम्भवेय्युं । एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो अस्सा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं... पे०... तस्मातिह, भिक्खवे, एवं पस्सं... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । अट्ठमं ।

९. पालिलेय्यसुत्तं

८१. एकं समयं भगवा कोसम्बियं विहरति घोसितारामे । अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय कोसम्बिं पिण्डाय पाविसि । कोसम्बियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो सामं सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय अनामन्तेत्वा उपट्ठाके अनपलोकेत्वा भिक्खुसङ्घं एको अदुतियो चारिकं पक्कामि ।

अथ खो अज्जतरो भिक्खु अचिरपक्कन्तस्स भगवतो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच — “एसावुसो, आनन्द, भगवा सामं सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय अनामन्तेत्वा उपट्ठाके अनपलोकेत्वा भिक्खुसङ्घं एको अदुतियो चारिकं पक्कन्तो”ति । “यस्मिं, आवुसो, समये भगवा सामं सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय अनामन्तेत्वा उपट्ठाके अनपलोकेत्वा भिक्खुसङ्घं एको अदुतियो चारिकं पक्कमति, एकोव भगवा तस्मिं समये विहरितुकामो होति; न भगवा तस्मिं समये केनचि अनुबन्धितब्बो होती”ति ।

अथ खो भगवा अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन पालिलेय्यकं [पारिलेय्यकं (सी० पी०)] तदवसरि । तत्र सुदं भगवा पालिलेय्यके विहरति भद्दसालमूले । अथ खो सम्बहुला भिक्खू येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सङ्घिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोचुं — “चिरस्सुता खो नो, आवुसो आनन्द, भगवतो सम्मुखा धम्मो कथा; इच्छाम मयं, आवुसो आनन्द, भगवतो सम्मुखा धम्मिं कथं सोतु”न्ति ।

अथ खो आयस्मा आनन्दो तेहि भिक्खूहि सङ्घिं येन पालिलेय्यकं भद्दसालमूलं येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्ने खो ते भिक्खू भगवा धम्मिया कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । तेन खो पन समयेन अज्जतरस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “कथं नु खो जानतो कथं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होती”ति? अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतोपरिवितक्कमज्जाय भिक्खू आमन्तेसि — “विचयसो देसितो, भिक्खवे, मया धम्मो; विचयसो देसिता चत्तारो सतिपट्ठाना; विचयसो देसिता चत्तारो सम्मप्यधाना; विचयसो देसिता चत्तारो इद्धिपादा; विचयसो देसितानि पञ्चिन्द्रियानि; विचयसो देसितानि पञ्च बलानि; विचयसो देसिता सत्तबोज्झङ्गा; विचयसो देसितो अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । एवं विचयसो देसितो, भिक्खवे, मया धम्मो । एवं विचयसो देसिते खो, भिक्खवे, मया धम्मे अथ च पनिधेक्कस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “कथं नु खो जानतो कथं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होती”ति?

“कथञ्च, भिक्खवे, जानतो कथं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होति? इध भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति । या खो पन सा, भिक्खवे, समनुपस्सना सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे, वेदयितेन फुट्ठस्स अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स उप्पन्ना तण्हा; ततो जो सो सङ्खारो । इति खो, भिक्खवे, सोपि सङ्खारो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्तो । सापि तण्हा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । सापि वेदना अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । सोपि फस्सो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्तो । सापि अविज्जा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । एवम्पि खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होति ।

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति; अपि च खो रूपवन्तं अत्तानं समनुपस्सति । या खो पन सा, भिक्खवे, समनुपस्सना सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे,

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं अत्तानं समनुपस्सति, न अत्तनि रूपं समनुपस्सति; अपि च खो रूपस्मिं अत्तानं समनुपस्सति । या खो पन सा, भिक्खवे, समनुपस्सना सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे, वेदयिते फुट्ठस्स अस्सुतवतो पृथुज्जनस्स उप्पन्ना तण्हा; ततो जो सो सङ्खारो । इति खो, भिक्खवे, सोपि सङ्खारो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्ना । सापि तण्हा ... सापि वेदना... सोपि फस्सो... सापि अविज्जा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । एवम्पि खो, भिक्खवे, जानतो... पे० ... आसवानं खयो होति ।

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं अत्तानं, न अत्तनि रूपं, न रूपस्मिं अत्तानं समनुपस्सति; अपि च खो वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, अपि च खो वेदनावन्तं अत्तानं समनुपस्सति, अपि च खो अत्तनि वेदनं समनुपस्सति, अपि च खो वेदनाय अत्तानं समनुपस्सति; अपि च खो सज्जं... अपि च खो सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति, अपि च खो सङ्खारवन्तं अत्तानं समनुपस्सति, अपि च खो अत्तनि सङ्खारे समनुपस्सति, अपि च खो सङ्खारेसु अत्तानं समनुपस्सति; अपि च खो विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, अपि च खो विज्जाणवन्तं अत्तानं, अपि च खो अत्तनि विज्जाणं, अपि च खो विज्जाणस्मिं अत्तानं समनुपस्सति । या खो पन सा, भिक्खवे, समनुपस्सना सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो...पे०... किंपभवो? अविज्जासम्पक्खसेने, भिक्खवे, वेदयिते फुट्ठस्स अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स उप्पन्ना तण्हा; ततो जो सो सङ्खारो । इति खो, भिक्खवे, सोपि सङ्खारो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्ना । सापि तण्हा... सापि वेदना... सोपि फस्सो ... सापि अविज्जा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । एवं खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होति ।

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न वेदनं अत्ततो समनुपस्सति, न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति; अपि च खो एवंदिट्ठि होति — ‘सो अत्ता सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’ति । या खो पन सा, भिक्खवे, सस्सतदिट्ठि सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो... पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होति ।

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न वेदनं ... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति; नापि एवंदिट्ठि होति — ‘सो अत्ता सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’ति । अपि च खो एवंदिट्ठि होति — ‘नो चस्सं नो च मे सिया नाभविस्सं न मे भविस्सती’ति । या खो पन सा, भिक्खवे, उच्छेददिट्ठि सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे, वेदयितेन फुट्ठस्स अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स उप्पन्ना तण्हा; ततो जो सो सङ्खारो । इति खो, भिक्खवे, सोपि सङ्खारो अनिच्चो... पे०... एवम्पि खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होति ।

“न हेव खो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... न विज्जाणस्मिं अत्ततो समनुपस्सति, नापि एवंदिट्ठि होति — ‘सो अत्ता सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’ति; नापि एवंदिट्ठि होति — ‘नो चस्सं नो च मे सिया नाभविस्सं न मे भविस्सती’ति; अपि च खो कङ्खी होति विचिकिच्छी अनिट्ठङ्गतो सद्धम्मे । या खो पन सा, भिक्खवे, कङ्खिता विचिकिच्छिता अनिट्ठङ्गतता सद्धम्मे सङ्खारो सो । सो पन सङ्खारो किंनिदानो किंसमुदयो किंजातिको किंपभवो? अविज्जासम्फस्सजेन, भिक्खवे, वेदयितेन फुट्ठस्स अस्सुतवतो पुथुज्जनस्स उप्पन्ना तण्हा; ततो जो सो सङ्खारो । इति खो, भिक्खवे, सोपि सङ्खारो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्तो । सापि तण्हा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । सापि वेदना अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । सोपि फस्सो अनिच्चो सङ्खतो पटिच्चसमुप्पन्तो । सापि अविज्जा अनिच्चा सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना । एवं खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो अनन्तरा आसवानं खयो होती’ति । नवमं ।

१०. पुण्णमसुत्तं

८२. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति पुब्बारामे मिगारमातुपासादे महता भिक्खुसङ्घेन सङ्घि । तेन खो पन समयेन भगवा तदहुपोसथे पन्नरसे पुण्णाय पुण्णमाय रत्तिया भिक्खुसङ्घपरिवृतो अज्झोकासे निसिन्नो होति ।

अथ खो अज्जतरो भिक्खु उट्ठायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनज्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं एतदवोच — “पुच्छेय्याहं, भन्ते, भगवन्तं किञ्चिदेव [कञ्चिदेव (?)] देसं, सचे मे भगवा ओकासं करोति पज्हस्स वेय्याकरणाया’ति? “तेन हि त्वं, भिक्खु, सके आसने निसीदित्वा पुच्छ यदाकङ्खसी’ति । “एवं, भन्ते’ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा सके आसने निसीदित्वा भगवन्तं एतदवोच — “इमे नु खो, भन्ते, पञ्चुपादानकखन्धो, सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सज्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो’ति ।

“इमे खो पन, भिक्खु, पञ्चुपादानकखन्धो; सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो...पे०... विज्जाणुपादानकखन्धो’ति । “साधु, भन्ते’ति खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्हं अपुच्छि —

“इमे खो पन, भन्ते, पञ्चुपादानकखन्धो किंमूलका’ति? “इमे खो, भिक्खु, पञ्चुपादानकखन्धो छन्दमूलका’ति... पे०... तज्जेव नु खो, भन्ते, उपादानं ते पञ्चुपादानकखन्धो उदाहु अज्जत्र पज्चहि उपादानकखन्धेहि उपादानन्ति? “न खो, भिक्खु, तज्जेव उपादानं ते पञ्चुपादानकखन्धो नापि अज्जत्र पज्चहि उपादानकखन्धेहि उपादानं, अपि च यो तत्थ छन्दरागो तं तत्थ उपादान’न्ति । “साधु, भन्ते’ति खो सो भिक्खु...पे०... उत्तरिं पज्हं अपुच्छि —

“सिया पन, भन्ते, पञ्चुपादानकखन्धेसु छन्दरागवेमत्तता’ति? “सिया, भिक्खू’ति भगवा अवोच — “इध, भिक्खु, एकच्चस्स एवं होति — ‘एवंरूपो सियं अनागतमद्धानं, एवंवेदनो सियं अनागतमद्धानं, एवंसज्जो सियं अनागतमद्धानं, एवंसङ्खारो सियं अनागतमद्धानं, एवंविज्जाणो सियं अनागतमद्धान’न्ति । एवं खो, भिक्खु, सिया पञ्चुपादानकखन्धेसु छन्दरागवेमत्तता’ति? “साधु, भन्ते’ति खो सो भिक्खु...पे०... उत्तरिं पज्हं अपुच्छि —

“कित्तावता नु खो, भन्ते, खन्धानं खन्धाधिवचन’न्ति? “यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, अयं वुच्चति रूपकखन्धो । या काचि वेदना... या काचि सज्जा ... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं

वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, अयं वुच्चति विज्जाणक्खन्धो । एतावता खो, भिक्खु, खन्धानं खन्धाधिवचनं'न्ति । “साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्खु...पे०... अपुच्छि —

“को नु खो, भन्ते, हेतु को पच्चयो रूपक्खन्धस्स पज्जापनाय; को हेतु को पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पज्जापनाय; को हेतु को पच्चयो सज्जाक्खन्धस्स पज्जापनाय; को हेतु को पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स पज्जापनाय; को हेतु को पच्चयो विज्जाणक्खन्धस्स पज्जापनाय”ति? “चत्तारो खो, भिक्खु, महाभूता हेतु, चत्तारो महाभूता पच्चयो रूपक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु फस्सो पच्चयो वेदनाक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु फस्सो पच्चयो सज्जाक्खन्धस्स पज्जापनाय । फस्सो हेतु, फस्सो पच्चयो सङ्खारक्खन्धस्स पज्जापनाय । नामरूपं हेतु, नामरूपं पच्चयो विज्जाणक्खन्धस्स पज्जापनाय”ति । “साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्खु...पे०... अपुच्छि —

“कथं नु खो, भन्ते, सक्कायदिट्ठि होती”ति? “इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं; वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं... अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि होती”ति । “साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्खु...पे०... अपुच्छि —

“कथं पन, भन्ते, सक्कायदिट्ठि न होती”ति? “इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको अरियानं दस्सावी अरियधम्मस्स कोविदो अरियधम्मे सुविनीतो, सप्पुरिसानं दस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स कोविदो सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं; न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । एवं खो, भिक्खु, सक्कायदिट्ठि न होती”ति । “साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्खु...पे०... अपुच्छि —

“को नु खो, भन्ते, रूपस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं; को वेदनाय... को सज्जाय... को सङ्खारानं... को विज्जाणस्स अस्सादो, को आदीनवो, किं निस्सरणं”न्ति? “यं खो, भिक्खु, रूपं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं रूपस्स अस्सादो । यं रूपं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं — अयं रूपस्स आदीनवो । यो रूपस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं रूपस्स निस्सरणं । यं वेदनं पटिच्च... यं सज्जं पटिच्च... ये सङ्खारे पटिच्च... यं विज्जाणं पटिच्च उप्पज्जति सुखं सोमनस्सं — अयं विज्जाणस्स अस्सादो । यं विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं — अयं विज्जाणस्स आदीनवो । यो विज्जाणस्मिं छन्दरागविनयो छन्दरागप्पहानं — इदं विज्जाणस्स निस्सरणं”न्ति । “साधु, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा भगवन्तं उत्तरिं पज्जं अपुच्छि —

“कथं नु खो, भन्ते, जानतो, कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति? “यं किञ्चि, भिक्खु, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । एवं खो, भिक्खु, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति ।

तेन खो पन समयेन अज्जरस्स भिक्खुनो एवं चेतसो परिवितक्को उदपादि — “इति किर भो रूपं अनत्ता, वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; अनत्तकतानि कम्मनि कथमत्तानं [कतमत्तानं (पी०), कम्मत्तानं (स्या० कं० क०)] फुसिस्सन्ती”ति । अथ खो भगवा तस्स भिक्खुनो चेतसा चेतो परिवितक्कमज्जाय भिक्खू आमन्तेसि —

“ठानं खो पनेतं, भिक्खवे, विज्जति यं इधेक्कच्चो मोघपुरिसो अविद्धा अविज्जागतो तण्हाधिपतेय्येन चेतसा सत्थुसासनं अतिधावितब्बं मज्जेय्य । इति किर, भो, रूपं अनत्ता, वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता । अनत्तकतानि कम्मनि कथमत्तानं फुसिस्सन्तीति? पटिपुच्छाविनीता खो मे तुम्हे, भिक्खवे, तत्र तत्र तेसु तेसु धम्मेषु ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । तस्मातिह... पे०... एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

“द्वे खन्धा तज्जेव सियं, अधिवचनञ्च हेतुना ।
सक्कायेन दुवे वुत्ता, अस्सादविज्जाणकेन च ।
एते दसविधा वुत्ता, होति भिक्खु पुच्छाया”ति ॥ दसमं ।

खज्जनीयवग्गो अट्ठमो ।

तस्सुद्धानं —

अस्सादो द्वे समुदया, अरहन्तेहि अपरे द्वे ।
सीहो खज्जनी पिण्डोत्थं, पालिलेय्येन पुण्णमाति ॥

९. थेरवग्गो

१. आनन्दसुत्तं

८३. सावत्थिनिदानं । तत्र खो आयस्मा आनन्दो भिक्खू आमन्तेसि — “आवुसो, भिक्खवे”ति । “आवुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो आनन्दस्स पच्चस्सोसुं । आयस्मा आनन्दो एतदवोच —

“पुण्णो नाम, आवुसो, आयस्मा मन्ताणिपुत्तो [मन्तानिपुत्तो (क० सी० स्या० कं० पी० क०)] अम्हाकं नवकानं सतं बहूपकारो होति । सो अम्हे इमिना ओवादेन ओवदति — ‘उपादाय, आवुसो आनन्द, अस्मीति होति, नो अनुपादाय । किञ्च उपादाय अस्मीति होति, नो अनुपादाय? रूपं उपादाय अस्मीति होति, नो अनुपादाय । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं उपादाय अस्मीति होति, नो अनुपादाय’” ।

“सेय्यथापि, आवुसो आनन्द, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते अच्छे वा उदकपत्ते सकं मुखनिमित्तं पच्चवेक्खमानो उपादाय पस्सेय्य, नो अनुपादाय; एवमेव खो, आवुसो आनन्द, रूपं उपादाय

अस्मीति होति, नो अनुपादाय । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं उपादाय अस्मीति होति, नो अनुपादाय ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो आनन्द, ‘रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा’”ति? ‘अनिच्चं, आवुसो’ । वेदना... सज्जा ... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? ‘अनिच्चं, आवुसो’ । तस्मातिह...पे०... एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानातीति । पुण्णो नाम आवुसो आयस्मा मन्ताणिपुत्तो अम्हाकं नवकानं सतं बहूपकारो होति । सो अम्हे इमिना ओवादेन ओवदति । इदञ्च पन मे आयस्मतो पुण्णस्स मन्ताणिपुत्तस्स धम्मदेसनं सुत्वा धम्मो अभिसमितोति । पठमं ।

२. तिस्ससुत्तं

८४. सावत्थिनिदानं । तेन खो पन समयेन आयस्मा तिस्सो भगवतो पितुच्छापुत्तो सम्बहुलानं भिक्खूनं एवमारोचेति — “अपि मे, आवुसो, मधुरकजातो विय कायो; दिसापि मे न पक्खायन्ति; धम्मापि मं न पटिभन्ति; थिनमिद्धञ्च [थीनमिद्धञ्च (सी० स्या० कं० पी०)] मे चित्तं परियादाय तिड्ढति; अनभिरतो च ब्रह्मचरियं चरामि; होति च मे धम्मेसु विचिकिच्छा”ति ।

अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “आयस्मा, भन्ते, तिस्सो भगवतो पितुच्छापुत्तो सम्बहुलानं भिक्खूनं एवमारोचेति — ‘अपि मे, आवुसो, मधुरकजातो विय कायो; दिसापि मे न पक्खायन्ति; धम्मापि मं न पटिभन्ति; थिनमिद्धञ्च मे चित्तं परियादाय तिड्ढति; अनभिरतो च ब्रह्मचरियं चरामि; होति च मे धम्मेसु विचिकिच्छा’”ति ।

अथ खो भगवा अज्जतरं भिक्खुं आमन्तेसि — “एहि त्वं, भिक्खु, मम वचनेन तिस्सं भिक्खुं आमन्तेही”ति । “एवं, भन्ते”ति खो सो भिक्खु भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा तिस्सो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं तिस्सं एतदवोच — “सत्था तं, आवुसो तिस्स, आमन्तेती”ति । “एवमावुसो”ति खो आयस्मा तिस्सो तस्स भिक्खुनो पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं तिस्सं भगवा एतदवोच — “सच्चं किर त्वं, तिस्स, सम्बहुलानं भिक्खूनं एवमारोचेसि — ‘अपि मे, आवुसो, मधुरकजातो विय कायो... पे०... होति च मे धम्मेसु विचिकिच्छा’”ति? “एवं, भन्ते” । “तं किं मज्जसि, तिस्स, रूपे अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स, तस्स रूपस्स विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “एवं, भन्ते” ।

“साधु साधु, तिस्स! एवज्हेतं, तिस्स, होति । यथा तं रूपे अविगतरागस्स... वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु अविगतरागस्स...पे०... तेसं सङ्खारानं विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “एवं, भन्ते” ।

“साधु साधु, तिस्स! एवज्हेतं, तिस्स, होति । यथा तं विज्जाणे अविगतरागस्स अविगतच्छन्दस्स अविगतपेमस्स अविगतपिपासस्स अविगतपरिळाहस्स अविगततण्हस्स, तस्स विज्जाणस्स विपरिणामज्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “एवं, भन्ते” ।

“साधु साधु, तिस्स! एवज्हेतं, तिस्स, होति । यथा तं विज्जाणे अविगतरागस्स । तं किं मज्जसि, तिस्स, रूपे विगतरागस्स विगतच्छन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स, तस्स रूपस्स

विपरिणामञ्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु साधु, तिस्स! एवञ्हेतं, तिस्स, होति । यथा तं रूपे विगतरागस्स... वेदनाय... सञ्जाय... सङ्घारेसु विगतरागस्स... विज्जाणे विगतरागस्स विगतच्छन्दस्स विगतपेमस्स विगतपिपासस्स विगतपरिळाहस्स विगततण्हस्स तस्स विज्जाणस्स विपरिणामञ्जथाभावा उप्पज्जन्ति सोकपरिदेवदुक्खदोमनस्सुपायासा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“साधु साधु, तिस्स! एवञ्हेतं, तिस्स, होति । यथा तं विज्जाणे विगतरागस्स । तं किं मज्जसि, तिस्स, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “वेदना ... सञ्जा... सङ्घारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । तस्मातिह... पे०... एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

“सेय्यथापि, तिस्स, द्वे पुरिसा — एको पुरिसो अमग्गकुसलो, एको पुरिसो मग्गकुसलो । तमेनं सो अमग्गकुसलो पुरिसो अमुं मग्गकुसलं पुरिसं मग्गं पुच्छेय्य । सो एवं वदेय्य — ‘एहि, भो पुरिस, अयं मग्गो । तेन मुहुत्तं गच्छ । तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि द्वेधापथं, तत्थ वामं मुज्जित्वा दक्खिणं गणहाहि । तेन मुहुत्तं गच्छ । तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि तिब्बं वनसण्डं । तेन मुहुत्तं गच्छ । तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि महन्तं निन्नं पल्ललं । तेन मुहुत्तं गच्छ । तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि सोब्भं पपातं । तेन मुहुत्तं गच्छ । तेन मुहुत्तं गन्त्वा दक्खिस्ससि समं भूमिभागं रमणीय”न्ति ।

“उपमा खो म्यायं, तिस्स, कता अत्थस्स विज्जापनाय । अयं चेवेत्थ अत्थो — ‘पुरिसो अमग्गकुसलो’ति खो, तिस्स, पुत्थुज्जनस्सेतं अधिवचनं । ‘पुरिसो मग्गकुसलो’ति खो, तिस्स, तथागतस्सेतं अधिवचनं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । ‘द्वेधापथो’ति खो, तिस्स, विचिकिच्छायेतं अधिवचनं । ‘वामो मग्गो’ति खो, तिस्स, अट्ठङ्गिकस्सेतं मिच्छामग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — मिच्छादिट्ठिया... पे०... मिच्छासमाधिस्स । ‘दक्खिणो मग्गो’ति खो, तिस्स, अरियस्सेतं अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स अधिवचनं, सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठिया... पे०... सम्मासमाधिस्स । ‘तिब्बो वनसण्डो’ति खो, तिस्स, अविज्जायेतं अधिवचनं । ‘महन्तं निन्नं पल्ललं’न्ति खो, तिस्स, कामानमेतं अधिवचनं । ‘सोब्भो पपातो’ति खो, तिस्स, कोधूपायासस्सेतं अधिवचनं । ‘समो भूमिभागो रमणीयो’ति खो, तिस्स, निब्बानस्सेतं अधिवचनं । अभिरम, तिस्स, अभिरम, तिस्स! अहमोवादेन अहमनुगहेन अहमनुसासनिया”ति [अहमामिसधम्मनुगहेन ममोवादेन ममानुसासनियाति (क०)] ।

इदमवोच भगवा । अत्तमनो आयस्मा तिस्सो भगवतो भासितं अभिनन्दीति । दुतियं ।

३. यमकसुत्तं

८५. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन यमकस्स नाम भिक्खुनो एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा”ति ।

अस्सोसुं खो सम्बहुला भिक्खू यमकस्स किर नाम भिक्खुनो एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा”ति । अथ खो ते भिक्खू येनायस्मा यमको तेनुपसङ्गमिसु; उपसङ्गमित्वा आयस्मता यमकेन सद्धिं सम्मोदिसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू आयस्मन्तं यमकं एतदवोचुं —

“सच्चं किर ते, आवुसो यमक, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति? “एवं ख्वाहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि — ‘खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति ।

“मा, आवुसो यमक, एवं अवच, मा भगवन्तं अब्भाचिक्खि । न हि साधु भगवतो अब्भाचिक्खनं । न हि भगवा एवं वदेय्य — ‘खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति । एवम्पि खो आयस्मा यमको तेहि भिक्खूहि वुच्चमानो तथेव तं पापकं दिट्ठिगतं थामसा परामासा अभिनिविस्स वोहरति — “तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति ।

यतो खो ते भिक्खू नासक्खिंसु आयस्मन्तं यमकं एतस्मा पापका दिट्ठिगता विवेचेतुं, अथ खो ते भिक्खू उट्ठायासना येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोचुं — “यमकस्स नाम, आवुसो सारिपुत्त, भिक्खुनो एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति । साधायस्मा सारिपुत्तो येन यमको भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’”ति । अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्तो तुण्हीभावेन । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा यमको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता यमकेन सद्धिं सम्मोदि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं यमकं एतदवोच —

“सच्चं किर ते, आवुसो यमक, एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति? “एवं ख्वाहं, आवुसो, भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो यमक, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा’”ति? “अनिच्चं, आवुसो” । “वेदना निच्चा... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा’”ति? “अनिच्चं, आवुसो” । तस्मातिह...पे०... एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती’”ति ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो यमक, रूपं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” ... “वेदनं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” ... “सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो यमक, रूपस्मिं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “अज्जत्र रूपा तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “वेदनाय... अज्जत्र वेदनाय...पे०... सज्जाय... अज्जत्र सज्जाय... सङ्खारेसु... अज्जत्र सङ्खारेहि... विज्जाणस्मिं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “अज्जत्र विज्जाणा तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो यमक, रूपं... वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी’”ति? “नो हेतं, आवुसो” ।

“तं किं मज्जसि, आवुसो यमक, अयं सो अरूपी... अवेदनो... असज्जी... असङ्खारो... अविज्जाणो तथागतोति

समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “एत्थ च ते, आवुसो यमक, दिट्ठेव धम्मो सच्चतो थेततो [तथतो (स्या० कं०)] तथागते अनुपलब्धियमाने [तथागते अनुपलब्धमाने (?)], कल्लं नु ते तं वेय्याकरणं — ‘तथाहं भगवता धम्मं देसितं आजानामि, यथा खीणासवो भिक्खु कायस्स भेदा उच्छिज्जति विनस्सति, न होति परं मरणा’”ति?

“अहु खो मे तं, आवुसो सारिपुत्त, पुब्बे अविद्दसुनो पापकं दिट्ठिगतं; इदञ्च पनायस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मदेसनं सुत्वा तञ्चेव पापकं दिट्ठिगतं पहीनं, धम्मो च मे अभिसमितो”ति ।

“सचे तं, आवुसो यमक, एवं पुच्छेय्युं — ‘यो सो, आवुसो यमक, भिक्खु अरहं खीणासवो सो कायस्स भेदा परं मरणा किं होती’ति? एवं पुट्ठो त्वं, आवुसो यमक, किन्ति ब्याकरेय्यासी’ति? “सचे मं, आवुसो, एवं पुच्छेय्युं — ‘यो सो, आवुसो यमक, भिक्खु अरहं खीणासवो सो कायस्स भेदा परं मरणा किं होती’ति? एवं पुट्ठोहं, आवुसो, एवं ब्याकरेय्यं — ‘रूपं खो, आवुसो, अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तं निरुद्धं तदत्थङ्गतं । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं । यदनिच्चं तं दुक्खं; यं दुक्खं तं निरुद्धं तदत्थङ्गतं’न्ति । एवं पुट्ठोहं, आवुसो, एवं ब्याकरेय्यं’न्ति ।

“साधु साधु, आवुसो यमक! तेन हावुसो, यमक, उपमं ते करिस्सामि एतस्सेव अत्थस्स भिय्योसोमत्ताय जाणाय । सेय्यथापि, आवुसो यमक, गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अट्ठो महद्धनो महाभोगो; सो च आरक्खसम्पन्नो । तस्स कोचिदेव पुरिसो उपपज्जेय्य अनत्थकामो अहितकामो अयोगक्खेमकामो जीविता वोरोपेतुकामो । तस्स एवमस्स — ‘अयं खो गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अट्ठो महद्धनो महाभोगो; सो च आरक्खसम्पन्नो; नायं [न हायं (स्या० कं०)] सुकरो पसह्म जीविता वोरोपेतुं । यन्नूनाहं अनुपखज्ज जीविता वोरोपेय्यं’न्ति । सो तं गहपतिं वा गहपतिपुत्तं वा उपसङ्कमित्वा एवं वदेय्य — ‘उपट्ठहेय्यं तं, भन्ते’ति । तमेनं सो गहपति वा गहपतिपुत्तो वा उपट्ठापेय्य । सो उपट्ठहेय्य पुब्बुट्ठायी पच्छानिपाती किंकारपटिस्सावी मनापचारी पियवादी । तस्स सो गहपति वा गहपतिपुत्तो वा मित्ततोपि नं सदहेय्य [दहेय्य (स्या० कं० पी० क०)]; सुहज्जतोपि नं सदहेय्य; तस्मिञ्च विस्सासं आपज्जेय्य । यदा खो, आवुसो, तस्स पुरिसस्स एवमस्स — ‘संविस्सत्थो खो म्यायं गहपति वा गहपतिपुत्तो वा’ति, अथ नं रहोगतं विदित्वा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेय्य ।

“तं किं मज्जासि, आवुसो यमक, यदा हि सो पुरिसो अमुं गहपतिं वा गहपतिपुत्तं वा उपसङ्कमित्वा एवं आह — ‘उपट्ठहेय्यं तं, भन्ते’ति, तदापि सो वधकोव । वधकञ्च पन सन्तं न अज्जासि — ‘वधको मे’ति । यदापि सो उपट्ठहति पुब्बुट्ठायी पच्छानिपाती किंकारपटिस्सावी मनापचारी पियवादी, तदापि सो वधकोव । वधकञ्च पन सन्तं न अज्जासि — ‘वधको मे’ति । यदापि नं रहोगतं विदित्वा तिण्हेन सत्थेन जीविता वोरोपेति, तदापि सो वधकोव । वधकञ्च पन सन्तं न अज्जासि — ‘वधको मे’”ति । “एवमावुसो”ति । “एवमेव खो, आवुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मो अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मो अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं” ।

“सो अनिच्चं रूपं ‘अनिच्चं रूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । अनिच्चं वेदनं ‘अनिच्चा वेदना’ति यथाभूतं नप्पजानाति । अनिच्चं सज्जं ‘अनिच्चा सज्जा’ति यथाभूतं नप्पजानाति । अनिच्चे सङ्खारे ‘अनिच्चा सङ्खारा’ति यथाभूतं नप्पजानाति । अनिच्चं विज्जाणं ‘अनिच्चं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“दुक्खं रूपं ‘दुक्खं रूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । दुक्खं वेदनं... दुक्खं सज्जं... दुक्खे सङ्खारे... दुक्खं विज्जाणं ‘दुक्खं

विज्जाणंति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“अनत्तं रूपं ‘अनत्ता रूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । अनत्तं वेदनं... अनत्तं सज्जं... अनत्ते सङ्खारे... अनत्तं विज्जाणं ‘अनत्तं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“सङ्खतं रूपं ‘सङ्खतं रूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । सङ्खतं वेदनं... सङ्खतं सज्जं... सङ्खते सङ्खारे... सङ्खतं विज्जाणं ‘सङ्खतं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“वधकं रूपं ‘वधकं रूपं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । वधकं वेदनं ‘वधका वेदना’ति... वधकं सज्जं ‘वधका सज्जा’ति... वधके सङ्खारे ‘वधका सङ्खारा’ति यथाभूतं नप्पजानाति । वधकं विज्जाणं ‘वधकं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं नप्पजानाति ।

“सो रूपं उपेति उपादियति अधिद्वितीति ‘अत्ता मे’ति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं उपेति उपादियति अधिद्वितीति ‘अत्ता मे’ति । तस्सिमे पञ्चुपादानक्खन्धा उपेता उपादिन्ना दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय संवत्तन्ति ।

“सुतवा च खो, आवुसो, अरियसावको अरियानं दस्सावी... पे०... सप्पुरिसधम्मो सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं अत्तानं; न अत्तनि रूपं, न रूपस्मिं अत्तानं । न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं अत्तानं; न अत्तनि विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं अत्तानं ।

“सो अनिच्चं रूपं ‘अनिच्चं रूपं’न्ति यथाभूतं पजानाति । अनिच्चं वेदनं ... अनिच्चं सज्जं... अनिच्चे सङ्खारे ... अनिच्चं विज्जाणं ‘अनिच्चं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं पजानाति ।

“दुक्खं रूपं ‘दुक्खं रूपं’न्ति यथाभूतं पजानाति । दुक्खं वेदनं... दुक्खं सज्जं... दुक्खे सङ्खारे... दुक्खं विज्जाणं ‘दुक्खं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं पजानाति ।

“अनत्तं रूपं ‘अनत्ता रूपं’न्ति यथाभूतं पजानाति । अनत्तं वेदनं... अनत्तं सज्जं... अनत्ते सङ्खारे... अनत्तं विज्जाणं ‘अनत्ता विज्जाणं’न्ति यथाभूतं पजानाति ।

“सङ्खतं रूपं ‘सङ्खतं रूपं’न्ति यथाभूतं पजानाति । सङ्खतं वेदनं... सङ्खतं सज्जं... सङ्खते सङ्खारे... सङ्खतं विज्जाणं ‘सङ्खतं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं पजानाति ।

“वधकं रूपं ‘वधकं रूपं’न्ति यथाभूतं पजानाति । वधकं वेदनं... वधकं सज्जं... वधके सङ्खारे ‘वधका सङ्खारा’ति यथाभूतं पजानाति । वधकं विज्जाणं ‘वधकं विज्जाणं’न्ति यथाभूतं पजानाति ।

“सो रूपं न उपेति, न उपादियति, नाधिद्वितीति — ‘अत्ता मे’ति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं न उपेति, न उपादियति, नाधिद्वितीति — ‘अत्ता मे’ति । तस्सिमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनुपेता अनुपादिन्ना दीघरत्तं हिताय सुखाय संवत्तन्ती’ति । ‘एवमेतं, आवुसो सारिपुत्त, होति येसं आयस्मन्तानं तादिसा सब्रह्मचारिनो अनुकम्पका अत्थकामा ओवादका अनुसासका । इदञ्च पन मे आयस्मतो सारिपुत्तस्स धम्मदेसनं सुत्वा अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुत्त’न्ति ।

ततियं ।

४. अनुराधसुत्तं

८६. एवं मे सुतं — एकं समयं भगवा वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालायं । तेन खो पन समयेन आयस्मा अनुराधो भगवतो अविदूरे अरञ्जकुटिकायं विहरति । अथ खो सम्बहुला अञ्जतिथिया परिब्बाजका येन आयस्मा अनुराधो तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मता अनुराधेन सङ्घिं सम्मोदिंसु । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते अञ्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं — “यो सो, आवुसो अनुराध, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो इमेसु चतूसु ठानेसु पञ्जापयमानो पञ्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘न होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’”ति?

एवं वुत्ते, आयस्मा अनुराधो ते अञ्जतिथिये परिब्बाजके एतदवोच — “यो सो आवुसो तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं तथागतो अञ्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पञ्जापयमानो पञ्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘न होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’ति वा, ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वा’”ति । एवं वुत्ते, अञ्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं एतदवोचुं — “सो चायं भिक्खु नवो भविस्सति अचिरपब्बजितो, थेरो वा पन बालो अब्यत्तो’”ति । अथ खो अञ्जतिथिया परिब्बाजका आयस्मन्तं अनुराधं नववादेन च बालवादेन च अपसादेत्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु ।

अथ खो आयस्मतो अनुराधस्स अचिरपक्कन्तेसु तेसु अञ्जतिथियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि — “सचे खो मं ते अञ्जतिथिया परिब्बाजका उत्तरिं पज्जं पुच्छेय्युं । कथं व्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अञ्जतिथियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं व्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छेय्या’”ति?

अथ खो आयस्मा अनुराधो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा अनुराधो भगवन्तं एतदवोच — “इधाहं, भन्ते, भगवतो अविदूरे अरञ्जकुटिकायं विहरामि । अथ खो, भन्ते, सम्बहुला अञ्जतिथिया परिब्बाजका येनाहं तेनुपसङ्कमिंसु ...पे०... मं एतदवोचुं — ‘यो सो, आवुसो अनुराध, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं तथागतो इमेसु चतूसु ठानेसु पञ्जापयमानो पञ्जापेति — होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति... होति च न च होति, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’”ति?

एवं वुत्ताहं, भन्ते, ते अञ्जतिथिये परिब्बाजके एतदवोचं — “यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो, तं तथागतो अञ्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पञ्जापयमानो पञ्जापेति — ‘होति तथागतो परं मरणा’ति वा...पे०... ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’ति वाति । एवं वुत्ते, भन्ते, ते अञ्जतिथिया परिब्बाजका मं एतदवोचुं — ‘सो चायं भिक्खु न वो भविस्सति अचिरपब्बजितो थेरो वा पन बालो अब्यत्तो’”ति । अथ खो मं, भन्ते, ते अञ्जतिथिया परिब्बाजका नववादेन बालवादेन च अपसादेत्वा उट्ठायासना पक्कमिंसु” ।

“तस्स मय्हं, भन्ते, अचिरपक्कन्तेसु तेसु अञ्जतिथियेसु परिब्बाजकेसु एतदहोसि — ‘सचे खो मं ते अञ्जतिथिया

परिब्बाजका उत्तरिं पज्झं पुच्छेय्युं। कथं ब्याकरमानो नु ख्वाहं तेसं अज्जतिथियानं परिब्बाजकानं वुत्तवादी चेव भगवतो अस्सं, न च भगवन्तं अभूतेन अब्भाचिक्खेय्यं, धम्मस्स चानुधम्मं ब्याकरेय्यं, न च कोचि सहधम्मिको वादानुवादो गारहं ठानं आगच्छेय्या”ति?

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”। “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते”। “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते”। “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं भन्ते”... पे०... तस्मातिह... पे०... एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाति”।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”। “वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपस्मिं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”। “अज्जत्र रूपा तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”। “वेदनाय... पे०... अज्जत्र वेदनाय... पे०... सज्जाय... अज्जत्र सज्जाय... सङ्खारेसु... अज्जत्र सङ्खारेहि... विज्जाणस्मिं... अज्जत्र विज्जाणा तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, रूपं... वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”।

“तं किं मज्जसि, अनुराध, अयं सो अरूपी अवेदनो असज्जी असङ्खारो अविज्जाणो तथागतोति समनुपस्ससी”ति? “नो हेतं, भन्ते”।

“एत्थ च ते, अनुराध, दिट्ठेव धम्मे सच्चतो थेततो तथागते अनुपलब्धिमाने कल्लं नु ते तं वेय्याकरणं — ‘यो सो, आवुसो, तथागतो उत्तमपुरिसो परमपुरिसो परमपत्तिपत्तो तं तथागतो अज्जत्र इमेहि चतूहि ठानेहि पज्जापयमानो पज्जापेति — होति तथागतो परं मरणाति वा... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’”ति? “नो हेतं, भन्ते”।

“साधु साधु, अनुराध! पुब्बे चाहं, अनुराध, एतरहि च दुक्खज्जेव पज्जपेमि, दुक्खस्स च निरोधे”न्ति। चतुत्थं।

५. वक्कलिसुत्तं

८७. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन आयस्मा वक्कलि कुम्भकारनिवेसने विहरति आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। अथ खो आयस्मा वक्कलि उपट्ठाके आमन्तेसि — “एथ तुम्हे, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमथ; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दथ — ‘वक्कलि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो, सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति। एवञ्च वदेथ — ‘साधु किर, भन्ते, भगवा येन वक्कलि भिक्खु तेनुपसङ्कमतु; अनुकम्पं उपादाया’”ति। “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो वक्कलिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “वक्कलि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो, सो भगवतो पादे सिरसा वन्दति; एवञ्च पन वदेति — ‘साधु किर, भन्ते, भगवा येन वक्कलि भिक्खु तेनुपसङ्कमतु; अनुकम्पं

उपादाया”ति । अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन ।

अथ खो भगवा निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येनायस्मा वक्कलि तेनुपसङ्गमि । अदसा खो आयस्मा वक्कलि भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान मज्जके समधोसि [समज्जोसि (सी०), समज्जोपि (स्या० कं०) सं + धू + ई = समधोसि] । अथ खो भगवा आयस्मन्तं वक्कलि एतदवोच — “अलं, वक्कलि, मा त्वं मज्जके समधोसि । सन्तिमानि आसनानि पज्जत्तानि; तत्थाहं निसीदिस्सामी”ति । निसीदि भगवा पज्जत्ते आसने । निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं वक्कलि एतदवोच — “कच्चि ते, वक्कलि, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति, नो अभिक्कमन्ति; पटिक्कमोसानं पज्जायति, नो अभिक्कमो”ति? “न मे, भन्ते, खमनीयं, न यापनीयं; बाळ्हा मे दुक्खा वेदना अभिक्कमन्ति, नो पटिक्कमन्ति; अभिक्कमोसानं पज्जायति, नो पटिक्कमो”ति । “कच्चि ते, वक्कलि, न किञ्चि कुक्कुच्चं, न कोचि विप्पटिसारो”ति? “तग्घ मे, भन्ते, अनप्पकं कुक्कुच्चं, अनप्पको विप्पटिसारो”ति । “कच्चि पन तं, वक्कलि, अत्ता सीलतो न उपवदती”ति? “न खो मं, भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती”ति । “नो चे किर तं, वक्कलि, अत्ता सीलतो उपवदति; अथ किञ्च ते कुक्कुच्चं को च विप्पटिसारो”ति? “चिरपटिकाहं, भन्ते, भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्गमितुकामो, नत्थि च मे कायस्मिं तावतिका बलमत्ता, यावताहं [याहं (सी०), यायाहं (पी०)] भगवन्तं दस्सनाय उपसङ्गमेय्य”न्ति ।

“अलं, वक्कलि, किं ते इमिना पूतिकायेन दिट्ठेन? यो खो, वक्कलि, धम्मं पस्सति सो मं पस्सति; यो मं पस्सति सो धम्मं पस्सति । धम्मज्झि, वक्कलि, पस्सन्तो मं पस्सति; मं पस्सन्तो धम्मं पस्सति ।

“तं किं मज्जसि, वक्कलि, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”... पे०... एसो मे अत्ताति? “नो हेतं, भन्ते” । “तस्मातिह...पे०... एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति ।

अथ खो भगवा आयस्मन्तं वक्कलि इमिना ओवादेन ओवदित्वा उट्ठायासना येन गिज्झकूटो पब्बतो तेन पक्कामि । अथ खो आयस्मा वक्कलि अचिरपक्कन्तस्स भगवतो उपट्ठाके आमन्तेसि — “एथ मं, आवुसो, मज्जकं आरोपेत्वा येन इसिगिलिपस्सं काळसिला तेनुपसङ्गमथ । कथज्झि नाम मादिसो अन्तरघरे कालं कत्तब्बं मज्जेय्या”ति? “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो वक्कलिस्स पटिस्सुत्वा आयस्मन्तं वक्कलिं मज्जकं आरोपेत्वा येन इसिगिलिपस्सं काळसिला तेनुपसङ्गमिंसु । अथ खो भगवा तज्ज रत्तिं तज्ज दिवावसेसं गिज्झकूटे पब्बते विहासि । अथ खो द्वे देवतायो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं गिज्झकूटं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु...पे०... एकमन्तं अट्ठंसु । एकमन्तं ठिता खो एका देवता भगवन्तं एतदवोच — “वक्कलि, भन्ते, भिक्खु विमोक्खाय चेतती”ति । अपरा देवता भगवन्तं एतदवोच — “सो हि नून, भन्ते, सुविमुत्तो विमुच्चिस्सती”ति । इदमवोचुं ता देवतायो । इदं वत्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्खिणं कत्वा तत्थेवन्तरधारिंसु ।

अथ खो भगवा तस्सा रत्तिया अच्चयेन भिक्खू आमन्तेसि — “एथ तुम्हे, भिक्खवे, येन वक्कलि भिक्खु तेनुपसङ्गमथ; उपसङ्गमित्वा वक्कलिं भिक्खुं एवं वदेथ —

“‘सुणावुसो त्वं, वक्कलि, भगवतो वचनं द्विन्नज्ज देवतानं । इमं, आवुसो, रत्तिं द्वे देवतायो अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिक्कन्तवण्णा केवलकप्पं गिज्झकूटं ओभासेत्वा येन भगवा तेनुपसङ्गमिंसु; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा

एकमन्तं अटुंसु । एकमन्तं ठिता खो, आवुसो, एका देवता भगवन्तं एतदवोच — वक्कलि, भन्ते, भिक्खु विमोक्खाय चेततीति । अपरा देवता भगवन्तं एतदवोच — सो हि नून, भन्ते, सुविमुत्तो विमुच्चिस्सतीति । भगवा च तं, आवुसो वक्कलि, एवमाह — मा भायि, वक्कलि; मा भायि, वक्कलि! अपापकं ते मरणं भविस्सति, अपापिका कालकिरिया”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पटिस्सुत्वा येनायस्मा वक्कलि तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं वक्कलि एतदवोचुं — “सुणावुसो वक्कलि, भगवतो वचनं द्विन्नञ्च देवतान”न्ति ।

अथ खो आयस्मा वक्कलि उपट्ठाके आमन्तेसि — “एथ मं, आवुसो, मञ्चका ओरोपेथ । कथञ्चि नाम मादिसो उच्चे आसने निसीदित्वा तस्स भगवतो सासनं सोतब्बं मञ्जेय्या”ति! “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो वक्कलिस्स पटिस्सुत्वा आयस्मन्तं वक्कलिं मञ्चका ओरोपेसुं । “इमं, आवुसो, रत्तिं द्वे देवतायो अभिक्कन्ताय रत्तिया... पे०... एकमन्तं अटुंसु । एकमन्तं ठिता खो, आवुसो, एका देवता भगवन्तं एतदवोच — ‘वक्कलि, भन्ते, भिक्खु विमोक्खाय चेतती’ति । अपरा देवता भगवन्तं एतदवोच — ‘सो हि नून, भन्ते, सुविमुत्तो विमुच्चिस्सती’ति । भगवा च तं, आवुसो वक्कलि, एवमाह — ‘मा भायि, वक्कलि; मा भायि, वक्कलि! अपापकं ते मरणं भविस्सति, अपापिका कालकिरिया’”ति । “तेन आवुसो, मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दथ — ‘वक्कलि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति । एवञ्च वदेथ — ‘रूपं अनिच्चं । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामि । वेदना अनिच्चा । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामि । सञ्जा... सङ्खारा अनिच्चा । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामि । विज्जाणं अनिच्चं । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामी’”ति । “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो वक्कलिस्स पटिस्सुत्वा पक्कमिंसु । अथ खो आयस्मा वक्कलि अचिरपक्कन्तेसु तेसु भिक्खूसु सत्थं आहरेसि ।

अथ खो ते भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा एकमन्तं निसीदिंसु । एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “वक्कलि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो; सो भगवतो पादे सिरसा वन्दति; एवञ्च वदेति — ‘रूपं अनिच्चं । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामि । वेदना... सञ्जा... सङ्खारा ... विज्जाणं अनिच्चं । ताहं, भन्ते, न कङ्खामि । यदनिच्चं तं दुक्खन्ति न विचिकिच्छामि । यदनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, नत्थि मे तत्थ छन्दो वा रागो वा पेमं वाति न विचिकिच्छामी’”ति ।

अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “आयाम, भिक्खवे, येन इसिगिलिपस्सं काळसिला तेनुपसङ्कमिस्साम; यत्थ वक्कलिना कुलपुत्तेन सत्थमाहरित”न्ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । अथ खो भगवा सम्बहुलेहि भिक्खूहि सद्धिं येन इसिगिलिपस्सं काळसिला तेनुपसङ्कमि । अदसा खो भगवा आयस्मन्तं वक्कलिं दूरतोव मञ्चके विवत्तक्खन्धं सेमानं ।

तेन खो पन समयेन धूमायितत्तं तिमिरायितत्तं गच्छतेव पुरिमं दिसं, गच्छति पच्छिमं दिसं, गच्छति उत्तरं दिसं, गच्छति

दक्खिणं दिसं, गच्छति उद्धं दिसं, गच्छति अधो दिसं, गच्छति अनुदिसं। अथ खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि — “पस्सथ नो तुम्हे, भिक्खवे, एतं धूमायितत्तं तिमिरायितत्तं गच्छतेव पुरिमं दिसं...पे०... गच्छति अनुदिसं”न्ति। “एवं, भन्ते”। “एसो खो, भिक्खवे, मारो पापिमा वक्कलिसस्स कुलपुत्तस्स विज्जाणं समन्वेसति [समन्वेसति (क० सी० पी०)] — ‘कत्थ वक्कलिसस्स कुलपुत्तस्स विज्जाणं पतिट्ठितं’न्ति? अप्पतिट्ठितेन च, भिक्खवे, विज्जाणेन वक्कलि कुलपुत्तो परिनिब्बुतो”ति। पञ्चमं।

६. अस्सजिसुत्तं

८८. एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे। तेन खो पन समयेन आयस्मा अस्सजि कस्सपकारामे विहरति आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। अथ खो आयस्मा अस्सजि उपट्ठाके आमन्तेसि — “एथ तुम्हे, आवुसो, येन भगवा तेनुपसङ्कमथ; उपसङ्कमित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दथ — ‘अस्सजि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ति। एवञ्च वदेथ — ‘साधु किर, भन्ते, भगवा येन अस्सजि भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’”ति। “एवमावुसो”ति खो ते भिक्खू आयस्मतो अस्सजिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्कमिंसु; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिसु। एकमन्तं निसिन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं — “अस्सजि, भन्ते, भिक्खु आबाधिको...पे०... साधु किर, भन्ते, भगवा येन अस्सजि भिक्खु तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया”ति। अधिवासेसि भगवा तुण्हीभावेन।

अथ खो भगवा सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा अस्सजि तेनुपसङ्कमि। अदसा खो आयस्मा अस्सजि भगवन्तं दूरतोव आगच्छन्तं। दिस्वान मञ्चके समधोसि। अथ खो भगवा आयस्मन्तं अस्सजिं [आयस्मतो अस्सजिस्स (पी० क०)] एतदवोच — “अलं, अस्सजि, मा त्वं मञ्चके समधोसि। सन्तिमानि आसनानि पञ्जत्तानि, तत्थाहं निसीदिस्सामी”ति। निसीदि भगवा पञ्जत्ते आसने। निसज्ज खो भगवा आयस्मन्तं अस्सजिं एतदवोच — “कच्चि ते, अस्सजि, खमनीयं, कच्चि यापनीयं...पे०... पटिक्कमोसानं पञ्जायति नो अभिक्कमो”ति?

“न मे, भन्ते, खमनीयं...पे०... अभिक्कमोसानं पञ्जायति नो पटिक्कमो”ति। “कच्चि ते, अस्सजि, न किञ्चि कुक्कुच्चं न कोचि विप्पटिसारो”ति? “तग्घ मे, भन्ते, अनप्पकं कुक्कुच्चं अनप्पको विप्पटिसारो”ति। “कच्चि पन तं, अस्सजि, अत्ता सीलतो न उपवदती”ति? “न खो मं, भन्ते, अत्ता सीलतो उपवदती”ति। “नो चे किर तं, अस्सजि, अत्ता सीलतो उपवदति, अथ किञ्च ते कुक्कुच्चं को च विप्पटिसारो”ति? “पुब्बे ख्वाहं, भन्ते, गेलज्जे पस्सम्भेत्वा पस्सम्भेत्वा कायसङ्खारे विहरामि, सोहं समाधिं नप्पटिलभामि। तस्स मय्हं, भन्ते, तं समाधिं अप्पटिलभतो एवं होति — ‘नो चस्साहं परिहायामी’”ति। “ये ते, अस्सजि, समणब्राह्मणा समाधिसारका समाधिसामज्जा तेसं तं समाधिं अप्पटिलभतं एवं होति — ‘नो चस्सु मयं परिहायामा’”ति।

“तं किं मज्जसि, अस्सजि, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विज्जाणं ...पे०... तस्मातिह... पे०... एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानातीति। सो सुखं चे वेदनं वेदयति [वेदयति (सी० पी०)], सा ‘अनिच्चा’ति पजानाति। ‘अनज्झोसिता’ति पजानाति। ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति। दुक्खं चे वेदनं वेदयति, सा ‘अनिच्चा’ति पजानाति। ‘अनज्झोसिता’ति पजानाति। ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति। अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, सा ‘अनिच्चा’ति पजानाति...पे०... ‘अनभिनन्दिता’ति पजानाति। सो सुखं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न वेदयति; दुक्खं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न वेदयति; अदुक्खमसुखं चे वेदनं वेदयति, विसंयुत्तो न वेदयति। सो कायपरियन्तिकं चे वेदनं वेदयमानो

‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं चे वेदनं वेदयमानाए ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाति ।

“सेय्यथापि, अस्सजि, तेलज्च पटिच्च, वट्टिज्च पटिच्च, तेलप्पदीपो ज्ञायेय्य; तस्सेव तेलस्स च वट्टिया च परियादाना अनाहारो निब्बायेय्य । एवमेव खो, अस्सजि, भिक्खु कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘कायपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयमानो ‘जीवितपरियन्तिकं वेदनं वेदयामी’ति पजानाति । ‘कायस्स भेदा उद्धं जीवितपरियादाना इधेव सब्बवेदयितानि अनभिनन्दितानि सीतीभविस्सन्ती’ति पजानाती’ति । छट्ठं ।

७. खेमकसुत्तं

८९. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू कोसम्बियं विहरन्ति घोसितारामे । तेन खो पन समयेन आयस्मा खेमको बदरिकारामे विहरति आबाधिको दुक्खितो बाळ्हगिलानो । अथ खो थेरा भिक्खू सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठिता आयस्मन्तं दासकं आमन्तेसुं — “एहि त्वं, आवुसो दासक, येन खेमको भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा खेमकं भिक्खुं एवं वदेहि — ‘थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — कच्चि ते, आवुसो, खमनीयं, कच्चि यापनीयं, कच्चि दुक्खा वेदना पटिक्कमन्ति नो अभिक्कमन्ति, पटिक्कमोसानं पज्जायति नो अभिक्कमो’”ति? “एवमावुसो”ति खो आयस्मा दासको थेरानं भिक्खूनं पटिस्सुत्वा येनायस्मा खेमको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं खेमकं एतदवोच — “थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — ‘कच्चि ते, आवुसो, खमनीयं...पे०... नो अभिक्कमो’”ति? “न मे, आवुसो, खमनीयं न यापनीयं...पे०... अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो”ति ।

अथ खो आयस्मा दासको येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोच — “खेमको, आवुसो, भिक्खु एवमाह — ‘न मे, आवुसो, खमनीयं...पे०... अभिक्कमोसानं पज्जायति नो पटिक्कमो’”ति । “एहि त्वं, आवुसो दासक, येन खेमको भिक्खु तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा खेमकं भिक्खुं एवं वदेहि — ‘थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — पज्जिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सज्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु आयस्मा खेमको पज्चसु उपादानक्खन्धेसु किज्जि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सती’”ति?

“एवमावुसो”ति खो आयस्मा दासको थेरानं भिक्खूनं पटिस्सुत्वा येनायस्मा खेमको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा... पे०... थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — “पज्जिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु आयस्मा खेमको पज्चसु उपादानक्खन्धेसु किज्जि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सती’”ति? “पज्जिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु ख्वाहं, आवुसो, पज्चसु उपादानक्खन्धेसु न किज्जि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सामी’”ति ।

अथ खो आयस्मा दासको येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोच — “खेमको, आवुसो, भिक्खु एवमाह — ‘पज्जिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु ख्वाहं, आवुसो, पज्चसु उपादानक्खन्धेसु न किज्जि अत्तं वा अत्तनियं वा

समनुपस्सामी”ति । “एहि त्वं, आवुसो दासक, येन खेमको भिक्खु तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा खेमकं भिक्खुं एवं वदेहि — ‘थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । नो चे किरायस्मा खेमको इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु किञ्चि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सति । तेनहायस्मा खेमको अरहं खीणासवो”ति ।

“एवमावुसो”ति खो आयस्मा दासको थेरानं भिक्खूनं पटिस्सुत्वा येनायस्मा खेमको...पे०... थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — “पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो; नो चे किरायस्मा खेमको इमेसु पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु किञ्चि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सति, तेनहायस्मा खेमको अरहं खीणासवो”ति । “पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु ख्वाहं, आवुसो, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु न किञ्चि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सामि, न चम्हि अरहं खीणासवो; अपि च मे, आवुसो, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु ‘अस्मी’ति अधिगतं, ‘अयमहमस्मी’ति न च समनुपस्सामी”ति ।

अथ खो आयस्मा दासको येन थेरा भिक्खू...पे०... थेरे भिक्खू एतदवोच — “खेमको, आवुसो, भिक्खु एवमाह — पञ्चिमे, आवुसो, उपादानक्खन्धा वुत्ता भगवता, सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । इमेसु ख्वाहं, आवुसो, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु न किञ्चि अत्तं वा अत्तनियं वा समनुपस्सामि, न चम्हि अरहं खीणासवो; अपि च मे, आवुसो, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु ‘अस्मी’ति अधिगतं, ‘अयमहमस्मी’ति न च समनुपस्सामी”ति ।

“एहि त्वं, आवुसो दासक, येन खेमको भिक्खु तेनुपसङ्कम; उपसङ्कमित्वा खेमकं भिक्खुं एवं वदेहि — ‘थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — यमेतं, आवुसो खेमक, अस्मीति वदेसि, किमेतं अस्मीति वदेसि? रूपं अस्मीति वदेसि, अज्जत्र रूपा अस्मीति वदेसि, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अस्मीति वदेसि, अज्जत्र विज्जाणा अस्मीति वदेसि । यमेतं, आवुसो खेमक, अस्मीति वदेसि । किमेतं अस्मीति वदेसी”ति?

“एवमावुसो”ति खो आयस्मा दासको थेरानं भिक्खूनं पटिस्सुत्वा येनायस्मा खेमको तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं खेमकं एतदवोच — थेरा तं, आवुसो खेमक, एवमाहंसु — “यमेतं, आवुसो खेमक, ‘अस्मी’ति वदेसि, किमेतं ‘अस्मी’ति वदेसि? रूपं ‘अस्मी’ति वदेसि अज्जत्र रूपा ‘अस्मी’ति वदेसि? वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं ‘अस्मी’ति वदेसि अज्जत्र विज्जाणा ‘अस्मी’ति वदेसि? यमेतं, आवुसो खेमक, ‘अस्मी’ति वदेसि, किमेतं ‘अस्मी’ति वदेसि”ति? “अलं, आवुसो दासक, किं इमाय सन्धावनिकाय! आहरावुसो, दण्डं; अहमेव येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमिस्सामी”ति ।

अथ खो आयस्मा खेमको दण्डमोलुब्ध येन थेरा भिक्खू तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरेहि भिक्खूहि सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं खेमकं थेरा भिक्खू एतदवोचुं — “यमेतं, आवुसो खेमक, ‘अस्मी’ति वदेसि, किमेतं ‘अस्मी’ति वदेसि? रूपं ‘अस्मी’ति वदेसि, अज्जत्र रूपा ‘अस्मी’ति वदेसि? वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं ‘अस्मी’ति वदेसि, अज्जत्र विज्जाणा ‘अस्मी’ति वदेसि? यमेतं, आवुसो खेमक, ‘अस्मी’ति वदेसि, किमेतं ‘अस्मी’ति वदेसी”ति? “न ख्वाहं, आवुसो, रूपं ‘अस्मी’ति वदामि; नपि अज्जत्र रूपा ‘अस्मी’ति वदामि । न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं ‘अस्मी’ति वदामि; नपि अज्जत्र विज्जाणा ‘अस्मी’ति वदामि । अपि च मे, आवुसो, पञ्चसु उपादानक्खन्धेसु ‘अस्मी’ति अधिगतं ‘अयमहमस्मी’ति न च समनुपस्सामि” ।

“सेय्यथापि, आवुसो, उप्पलस्स वा पदुमस्स वा पुण्डरीकस्स वा गन्धो । यो नु खो एवं वदेय्य — ‘पत्तस्स गन्धो’ति वा ‘वण्णस्स [वण्डस्स (कत्थचि)] गन्धो’ति वा ‘किञ्जकखस्स गन्धो’ति वा सम्मा नु खो सो वदमानो वदेय्या”ति? “नो हेतं, आवुसो” । “यथा कथं, पनावुसो, सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्या”ति? “‘पुप्फस्स गन्धो’ति खो, आवुसो, सम्मा ब्याकरमानो ब्याकरेय्या”ति । “एवमेव ख्वाहं, आवुसो, न रूपं ‘अस्मी’ति वदामि, नपि अञ्जत्र रूपा ‘अस्मी’ति वदामि । न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं ‘अस्मी’ति वदामि, नपि अञ्जत्र विज्जाणा ‘अस्मी’ति वदामि । अपि च मे, आवुसो, पञ्चसु उपादानकखन्धेसु ‘अस्मी’ति अधिगतं ‘अयमहमस्मी’ति न च समनुपस्सामि” ।

“किञ्चापि, आवुसो, अरियसावकस्स पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि पहीनानि भवन्ति, अथ ख्वस्स होति — ‘यो च पञ्चसु उपादानकखन्धेसु अनुसहगतो अस्मीति मानो, अस्मीति छन्दो, अस्मीति अनुसयो असमूहतो । सो अपरेन समयेन पञ्चसु उपादानकखन्धेसु उदयब्बयानुपस्सी विहरति — इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति । तस्सिमेसु पञ्चसु उपादानकखन्धेसु उदयब्बयानुपस्सिनो विहरतो योपिस्स होति पञ्चसु उपादानकखन्धेसु अनुसहगतो ‘अस्मी’ति, मानो ‘अस्मी’ति, छन्दो ‘अस्मी’ति अनुसयो असमूहतो, सोपि समुघातं गच्छति ।

“सेय्यथापि, आवुसो, वत्थं संकिलिट्ठं मलग्गहितं । तमेनं सामिका रजकस्स अनुपदज्जुं । तमेनं रजको ऊसे वा खारे वा गोमये वा सम्मदित्वा अच्छे उदके विक्खालेति । किञ्चापि तं होति वत्थं परिसुद्धं परियोदातं, अथ ख्वस्स होति येव अनुसहगतो ऊसगन्धो वा खारगन्धो वा गोमयगन्धो वा असमूहतो । तमेनं रजको सामिकानं देति । तमेनं सामिका गन्धपरिभाविते करण्डके निक्खिपन्ति । योपिस्स होति अनुसहगतो ऊसगन्धो वा खारगन्धो वा गोमयगन्धो वा असमूहतो, सोपि समुघातं गच्छति । एवमेव खो, आवुसो, किञ्चापि अरियसावकस्स पञ्चोरम्भागियानि संयोजनानि पहीनानि भवन्ति, अथ ख्वस्स होति येव पञ्चसु उपादानकखन्धेसु अनुसहगतो ‘अस्मी’ति, मानो ‘अस्मी’ति, छन्दो ‘अस्मी’ति अनुसयो असमूहतो । सो अपरेन समयेन पञ्चसु उपादानकखन्धेसु उदयब्बयानुपस्सी विहरति । ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति । तस्स इमेसु पञ्चसु उपादानकखन्धेसु उदयब्बयानुपस्सिनो विहरतो योपिस्स होति पञ्चसु उपादानकखन्धेसु अनुसहगतो ‘अस्मी’ति, मानो ‘अस्मी’ति, छन्दो ‘अस्मी’ति अनुसयो असमूहतो, सोपि समुघातं गच्छती’ति ।

एवं वुत्ते, थेरा भिक्खू आयस्मन्तं खेमकं एतदवोचुं — “न खो [न खो पन (क०)] मयं आयस्मन्तं खेमकं विहेसापेखा पुच्छिम्ह, अपि चायस्मा खेमको पहोसि तस्स भगवतो सासनं वित्थारेन आचिक्खितुं देसेतुं पज्जापेतुं पट्टपेतुं विवरितुं विभजितुं उत्तानीकातुं । तयिदं आयस्मता खेमकेन तस्स भगवतो सासनं वित्थारेन आचिक्खितं देसितं पज्जापितं पट्टपितं विवरितं विभजितं उत्तानीकत”न्ति ।

इदमवोच आयस्मा खेमको । अत्तमना थेरा भिक्खू आयस्मतो खेमकस्स भासितं अभिनन्दुं । इमस्मिञ्च पन वेय्याकरणस्मिं भज्जमाने सट्ठिमत्तानं थेरानं भिक्खूनां अनुपादाय आसवेहि चित्तानि विमुच्चिंसु, आयस्मतो खेमकस्स चाति । सत्तमं ।

८. छन्नसुत्तं

१०. एकं समयं सम्बहुला थेरा भिक्खू बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये। अथ खो आयस्मा छन्नो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो अवापुरणं [अपापुरणं (सी० स्या० कं०)] आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोच — “ओवदन्तु मं आयस्मन्तो थेरा, अनुसासन्तु मं आयस्मन्तो थेरा, करोन्तु मे आयस्मन्तो थेरा धम्मं कथं, यथाहं धम्मं पस्सेय्य”न्ति।

एवं वुत्ते, थेरा भिक्खू आयस्मन्तं छन्नं एतदवोचुं — “रूपं खो, आवुसो छन्न, अनिच्चं; वेदना अनिच्चा; सज्जा अनिच्चा; सङ्खारा अनिच्चा; विज्जाणं अनिच्चं। रूपं अनत्ता; वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा; सब्बे धम्मा अनत्ता”ति।

अथ खो आयस्मतो छन्नस्स एतदहोसि — “मय्हम्पि खो एतं एवं [मय्हम्पि खो एवं (स्या० कं०)] होति — ‘रूपं अनिच्चं, वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; रूपं अनत्ता, वेदना ... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे धम्मा अनत्ता’ति। अथ च पन मे सब्बसङ्खारसमथे सब्बूपधिपटिनिस्सग्गे तण्हाक्खये विरागे निरोधे निब्बाने चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति नाधिमुच्चति। परितस्सना उपादानं उप्पज्जति; पच्चुदावत्तति मानसं — ‘अथ को चरहि मे अत्ता’ति? न खो पनेवं धम्मं पस्सतो होति। को नु खो मे तथा धम्मं देसेय्य यथाहं धम्मं पस्सेय्य”न्ति।

अथ खो आयस्मतो छन्नस्स एतदहोसि — “अयं खो आयस्मा आनन्दो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे सत्थु चेव संवण्णितो सम्भाविता च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं, पहोति च मे आयस्मा आनन्दो तथा धम्मं देसेतुं यथाहं धम्मं पस्सेय्य; अत्थि च मे आयस्मन्ते आनन्दे तावतिका विस्सट्ठि [विस्सत्थि (?)]। यंनूनाहं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्य”न्ति। अथ खो आयस्मा छन्नो सेनासनं संसामेत्वा पत्तचीवरमादाय येन कोसम्बी घोसितारामो येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता आनन्देन सद्धिं सम्मोदि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा छन्नो आयस्मन्तं आनन्दं एतदवोच —

“एकमिदाहं, आवुसो आनन्द, समयं बाराणसियं विहरामि इसिपतने मिगदाये। अथ ख्वाहं, आवुसो, सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुड्डितो अवापुरणं आदाय विहारेण विहारं उपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा थेरे भिक्खू एतदवोचं — ‘ओवदन्तु मं आयस्मन्तो थेरा, अनुसासन्तु मं आयस्मन्तो थेरा, करोन्तु मे आयस्मन्तो थेरा धम्मं कथं यथाहं धम्मं पस्सेय्य’न्ति। एवं वुत्ते मं, आवुसो, थेरा भिक्खू एतदवोचुं — ‘रूपं खो, आवुसो छन्न, अनिच्चं; वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; रूपं अनत्ता...पे०... विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे धम्मा अनत्ता’”ति।

“तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘मय्हम्पि खो एतं एवं होति — रूपं अनिच्चं...पे०... विज्जाणं अनिच्चं, रूपं अनत्ता, वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता। सब्बे सङ्खारा अनिच्चा, सब्बे धम्मा अनत्ता’ति। अथ च पन मे सब्बसङ्खारसमथे सब्बूपधिपटिनिस्सग्गे तण्हाक्खये विरागे निरोधे निब्बाने चित्तं न पक्खन्दति नप्पसीदति न सन्तिट्ठति नाधिमुच्चति। परितस्सना उपादानं उप्पज्जति; पच्चुदावत्तति मानसं — ‘अथ को चरहि मे अत्ता’ति? न खो पनेवं धम्मं पस्सतो होति। को नु खो मे तथा धम्मं देसेय्य यथाहं धम्मं पस्सेय्यन्ति!

“तस्स मय्हं, आवुसो, एतदहोसि — ‘अयं खो आयस्मा आनन्दो कोसम्बियं विहरति घोसितारामे सत्थु चेव संवण्णितो सम्भाविता च विज्जूनं सब्रह्मचारीनं, पहोति च मे आयस्मा आनन्दो तथा धम्मं देसेतुं यथाहं धम्मं पस्सेय्य। अत्थि च मे आयस्मन्ते आनन्दे तावतिका विस्सट्ठि। यंनूनाहं येनायस्मा आनन्दो तेनुपसङ्कमेय्य’न्ति। ओवदतु मं, आयस्मा

आनन्दो; अनुसासतु मं, आयस्मा आनन्दो; करोतु मे, आयस्मा आनन्दो धम्मं कथं यथाहं धम्मं पस्सेय्य’न्ति ।

“एतकेनपि मयं आयस्मतो छन्नस्स अत्तमना अपि नाम तं [अत्तमना अभिरद्धा, तं (सी० स्या० कं०)] आयस्मा छन्नो आवि अकासि खीलं छिन्दि [पभिन्दि (सी० स्या० कं० पी०)] । ओदहावुसो, छन्न, सोतं; भब्बोसि [भब्बो त्वं (कं०)] धम्मं विज्जातु’न्ति । अथ खो आयस्मतो छन्नस्स तावतकेनेव [तावदेव (सी०)] उळारं पीतिपामोज्जं उप्पज्जि — “भब्बो किरस्मि धम्मं विज्जातु’न्ति ।

“सम्मुखा मेतं, आवुसो छन्न, भगवतो सुतं, सम्मुखा च पटिग्गहितं कच्चानगोत्तं भिक्खुं ओवदन्तस्स — द्वयनिस्सितो ख्वायं, कच्चान, लोको येभ्य्येन अत्थितज्जेव नत्थितज्ज । लोकसमुदयं खो, कच्चान, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो या लोके नत्थिता, सा न होति । लोकनिरोधं खो, कच्चान, यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सतो या लोके अत्थिता, सा न होति । उपयुपादानाभिनिवेसविनिबन्धो ख्वायं, कच्चान, लोको येभ्य्येन तं चायं उपयुपादानं चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसयं न उपेति न उपादियति नाधिद्वति ‘अत्ता मे’ति । दुक्खमेव उप्पज्जमानं उप्पज्जति, दुक्खं निरुज्झमानं निरुज्झतीति न कङ्कति न विचिकिच्छति । अपरप्पच्चया जाणमेवस्स एत्थ होति । एत्तावता खो, कच्चान, सम्मादिट्ठि होति । सब्बमत्थीति खो, कच्चान, अयमेको अन्तो । सब्बं नत्थीति अयं दुतियो अन्तो । एते ते, कच्चान, उभो अन्ते अनुपगम्म मज्झेन तथागतो धम्मं देसेति — अविज्जापच्चया सङ्खारा; सङ्खारपच्चया विज्जाणं...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स समुदयो होति । अविज्जाय त्वेव असेसविरागनिरोधा सङ्खारनिरोधो...पे०... एवमेतस्स केवलस्स दुक्खक्खन्धस्स निरोधो होती’ति ।

“एवमेतं, आवुसो आनन्द, होति येसं आयस्मन्तानं तादिसा सब्बत्थचारयो अनुकम्पका अत्थकामा ओवादका अनुसासका । इदञ्च पन मे आयस्मतो आनन्दस्स धम्मदेसनं सुत्वा धम्मो अभिसमितो’ति । अट्ठमं ।

९. राहुलसुत्तं

९१. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा राहुलो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राहुलो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती’ति?

“यं किञ्चि, राहुल, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । या काचि वेदना ... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा...पे०... सब्बं विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । एवं खो, राहुल, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती’ति । नवमं ।

१०. दुतियराहुलसुत्तं

९२. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राहुलो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्भा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधासमतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्त’न्ति? “यं किञ्चि, राहुल, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा...पे०... यं दूरे सन्तिके वा,

सब्बं रूपं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय दिस्वा अनुपादा विमुत्तो होति । एवं खो, राहुल, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्तं'न्ति । दसमं ।

थेरवग्गो नवमो ।

तस्सुद्धानं —

आनन्दो तिस्सो यमको, अनुराधो च वक्कलि ।
अस्सजि खेमको छन्नो, राहुला अपरे दुवे ॥

१०. पुप्फवग्गो

१. नदीसुत्तं

९३. सावत्थिनिदानं । “सेय्यथापि, भिक्खवे, नदी पब्बतेय्या ओहारिनी दूरङ्गमा सीघसोता । तस्सा उभोसु तीरेसु [उभतो तीरे (सी०), उभतो तीरेसु (स्या० कं०)] कासा चेपि जाता अस्सु, ते नं अज्झोलम्बेय्युं; कुसा चेपि जाता अस्सु, ते नं अज्झोलम्बेय्युं; पब्बजा [बब्बजा (सी० पी०)] चेपि जाता अस्सु, ते नं अज्झोलम्बेय्युं; बीरणा चेपि जाता अस्सु, ते नं अज्झोलम्बेय्युं; रुक्खा चेपि जाता अस्सु, ते नं अज्झोलम्बेय्युं । तस्सा पुरिसो सोतेन वुहमानो कासे चेपि गण्हेय्य, ते पलुज्जेय्युं । सो ततोनिदानं अनयब्यसनं आपज्जेय्य । कुसे चेपि गण्हेय्य, पब्बजे चेपि गण्हेय्य, बीरणे चेपि गण्हेय्य, रुक्खे चेपि गण्हेय्य, ते पलुज्जेय्युं । सो ततोनिदानं अनयब्यसनं आपज्जेय्य । एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी अरियधम्मस्स अकोविदो अरियधम्मे अविनीतो, सप्पुरिसानं अदस्सावी सप्पुरिसधम्मस्स अकोविदो सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं रूपं पलुज्जति । सो ततोनिदानं अनयब्यसनं आपज्जति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । तस्स तं विज्जाणं पलुज्जति । सो ततोनिदानं अनयब्यसनं आपज्जति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा'ति? “अनिच्चं भन्ते” । “तस्मातिह... पे०... एवं पस्सं... पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । पठमं ।

२. पुप्फसुत्तं

९४. सावत्थिनिदानं । “नाहं, भिक्खवे, लोकेन विवदामि, लोकोव मया विवदति । न, भिक्खवे, धम्मवादी केनचि लोकस्मिं विवदति । यं, भिक्खवे, नत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं, अहमि तं 'नत्थी'ति वदामि । यं, भिक्खवे, अत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं, अहमि तं 'अत्थी'ति वदामि” ।

“किञ्च, भिक्खवे, नत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं, यमहं 'नत्थी'ति वदामि? रूपं, भिक्खवे, निच्चं धुवं सस्सतं

अविपरिणामधम्मं नत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘नत्थी’ति वदामि । वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं ध्रुवं सस्सत्तं अविपरिणामधम्मं नत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘नत्थी’ति वदामि । इदं खो, भिक्खवे, नत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘नत्थी’ति वदामि” ।

“किञ्च, भिक्खवे, अत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं, यमहं ‘अत्थी’ति वदामि? रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं अत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘अत्थी’ति वदामि । वेदना अनिच्चा... पे०... विज्जाणं अनिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं अत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘अत्थी’ति वदामि । इदं खो, भिक्खवे, अत्थिसम्मत्तं लोके पण्डितानं; अहम्पि तं ‘अत्थी’ति वदामि” ।

“अत्थि, भिक्खवे, लोके लोकधम्मो, तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति; अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा तं आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति ।

“किञ्च, भिक्खवे, लोके लोकधम्मो, तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति, अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति? रूपं, भिक्खवे, लोके लोकधम्मो तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति । अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति ।

“यो, भिक्खवे, तथागतेन एवं आचिक्खियमाने देसियमाने पज्जपियमाने पट्टपियमाने विवरियमाने विभजियमाने उत्तानीकरियमाने न जानाति न पस्सति तमहं, भिक्खवे, बालं पुथुज्जनं अन्धं अचक्खुकं अजानन्तं अपस्सन्तं किन्ति करोमि! वेदना, भिक्खवे, लोके लोकधम्मो... पे०... सज्जा, भिक्खवे... सङ्खारा, भिक्खवे... विज्जाणं, भिक्खवे, लोके लोकधम्मो तं तथागतो अभिसम्बुज्झति अभिसमेति । अभिसम्बुज्झित्वा अभिसमेत्वा आचिक्खति देसेति पज्जपेति पट्टपेति विवरति विभजति उत्तानीकरोति ।

“यो, भिक्खवे, तथागतेन एवं आचिक्खियमाने देसियमाने पज्जपियमाने पट्टपियमाने विवरियमाने विभजियमाने उत्तानीकरियमाने न जानाति न पस्सति तमहं, भिक्खवे, बालं पुथुज्जनं अन्धं अचक्खुकं अजानन्तं अपस्सन्तं किन्ति करोमि!

“सेय्यथापि, भिक्खवे, उप्पलं वा पदुमं वा पुण्डरीकं वा उदके जातं उदके संवट्ठं उदका अच्चुग्गम्म ठाति [तिट्ठन्तं (क०)] अनुपलित्तं उदकेन; एवमेव खो, भिक्खवे, तथागतो लोके जातो लोके संवट्ठो लोकं अभिभुय्य विहरति अनुपलित्तो लोकेना”ति । दुतियं ।

३. फेणपिण्डूपमसुत्तं

१५. एकं समयं भगवा अयुज्झायं [अयोज्झायं (सी० पी०)] विहरति गङ्गाय नदिया तीरे । तत्र खो भगवा भिक्खू आमन्तेसि —

“सेय्यथापि, भिक्खवे, अयं गङ्गा नदी महन्तं फेणपिण्डं आवहेय्य । तमेनं चक्खुमा पुरिसो पस्सेय्य निज्जायेय्य योनिसो उपपरिक्खेय्य । तस्स तं पस्सतो निज्जायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायेय्य, तुच्छकज्जेव खायेय्य,

असारकज्जेव खायेय्य । किञ्चि सिया, भिक्खवे, फेणपिण्डे सारो? एवमेव खो, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा तं भिक्खु पस्सति निज्झायति योनिसो उपपरिक्खति । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, असारकज्जेव खायति । किञ्चि सिया, भिक्खवे, रूपे सारो?

“सेय्यथापि, भिक्खवे, सरदसमये थुल्लफुसितके देवे वस्सन्ते उदके उदकपुब्बुलं [उदकपुब्बुलं (सी० पी०)] उप्पज्जति चेव निरुज्जति च । तमेनं चक्खुमा पुरिसो पस्सेय्य निज्झायेय्य योनिसो उपपरिक्खेय्य । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायेय्य, तुच्छकज्जेव खायेय्य, असारकज्जेव खायेय्य । किञ्चि सिया, भिक्खवे, उदकपुब्बुले सारो? एवमेव खो, भिक्खवे, या काचि वेदना अतीतानागतपच्चुप्पन्ना...पे०... या दूरे सन्तिके वा तं भिक्खु पस्सति निज्झायति योनिसो उपपरिक्खति । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, असारकज्जेव खायति । किञ्चि सिया, भिक्खवे, वेदनाय सारो?

“सेय्यथापि, भिक्खवे, गिम्हानं पच्छिमे मासे ठिते मज्झन्हिके काले मरीचिका फन्दति । तमेनं चक्खुमा पुरिसो पस्सेय्य निज्झायेय्य योनिसो उपपरिक्खेय्य । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायेय्य, तुच्छकज्जेव खायेय्य...पे०... किञ्चि सिया, भिक्खवे, मरीचिकाय सारो? एवमेव खो, भिक्खवे, या काचि सज्जा...पे०... ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पुरिसो सारत्थिको सारगवेसी सारपरियेसनं चरमानो तिण्हं कुठारिं [कुठारिं (स्या० कं० क०)] आदाय वनं पविसेय्य । सो तत्थ पस्सेय्य महन्तं कदलिकखन्धं उजुं नवं अकुक्कुजजातं [अकुक्कुजजातं (क० सी० पी०), अकुसजातं (क० सी०), अकुक्कुजजातं (क०)] । तमेनं मूले छिन्देय्य; मूले छेत्वा अगगे छिन्देय्य, अगगे छेत्वा पत्तवट्ठिं विनिब्भुजेय्य । सो तस्स पत्तवट्ठिं विनिब्भुजन्तो फेग्गुम्पि नाधिगच्छेय्य, कुतो सारं! तमेनं चक्खुमा पुरिसो पस्सेय्य निज्झायेय्य योनिसो उपपरिक्खेय्य । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायेय्य, तुच्छकज्जेव खायेय्य, असारकज्जेव खायेय्य । किञ्चि सिया, भिक्खवे, कदलिकखन्धे सारो? एवमेव खो, भिक्खवे, ये केचि सङ्खारा अतीतानागतपच्चुप्पन्ना...पे०... ये दूरे सन्तिके वा तं भिक्खु पस्सति निज्झायति योनिसो उपपरिक्खति । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, असारकज्जेव खायति । किञ्चि सिया, भिक्खवे, सङ्खारेसु सारो?

“सेय्यथापि, भिक्खवे, मायाकारो वा मायाकारन्तेवासी वा चतुमहापथे [चातुम्महापथे (सी० स्या० कं० पी०)] मायं विदंसेय्य । तमेनं चक्खुमा पुरिसो पस्सेय्य निज्झायेय्य योनिसो उपपरिक्खेय्य । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायेय्य, तुच्छकज्जेव खायेय्य, असारकज्जेव खायेय्य । किञ्चि सिया, भिक्खवे, मायाय सारो? एवमेव खो, भिक्खवे, यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... यं दूरे सन्तिके वा, तं भिक्खु पस्सति निज्झायति योनिसो उपपरिक्खति । तस्स तं पस्सतो निज्झायतो योनिसो उपपरिक्खतो रिक्तकज्जेव खायति, तुच्छकज्जेव खायति, असारकज्जेव खायति । किञ्चि सिया, भिक्खवे, विज्जाणे सारो?

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि... सज्जायपि... सङ्खारेसुपि ... विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाति” ।

इदमवोच भगवा । इदं वत्त्वान सुगतो अथापरं एतदवोच सत्था —

“फेणपिण्डूपमं रूपं, वेदना बुब्बुलूपमा [बुब्बुलूपमा (सी०), पुब्बुळोपमा (क०)] ।

मरीचिकूपमा सज्जा, सङ्खारा कदलूपमा ।

मायूपमञ्च विज्जाणं, देसितादिच्चबन्धुना ॥

“यथा यथा निज्झायति, योनिसो उपपरिक्खति ।

रित्तकं तुच्छकं होति, यो नं पस्सति योनिसो ॥

“इमञ्च कायं आरब्भ, भूरिपज्जेन देसितं ।

पहानं तिण्णं धम्मानं, रूपं पस्सथ [पस्सेथ (सी०)] छड्डितं ॥

“आयु उस्मा च विज्जाणं, यदा कायं जहन्तिमं ।

अपविद्धो [अपविद्धो (स्या० कं०)] तदा सेति, परभत्तं अचेतनं ॥

“एतादिसायं सन्तानो, मायायं बाललापिनी ।

वधको एस अक्खातो, सारो एत्थ न विज्जति ॥

“एवं खन्धे अवेक्खेय्य, भिक्खु आरद्धवीरियो ।

दिवा वा यदि वा रत्तिं, सम्पजानो पटिस्सतो ॥

“जहेय्य सब्बसंयोगं, करेय्य सरणत्तनो ।

चरेय्यादित्तसीसोव, पत्थयं अच्चुतं पद”न्ति ॥ ततियं ।

४. गोमयपिण्डसुत्तं

१६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि रूपं यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति? अत्थि नु खो, भन्ते, काचि वेदना या वेदना निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सति? अत्थि नु खो, भन्ते, काचि सज्जा या सज्जा...पे०... अत्थि नु खो, भन्ते, केचि सङ्खारा ये सङ्खारा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सन्ति? अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति? “नत्थि खो, भिक्खु, किञ्चि रूपं, यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । नत्थि खो, भिक्खु, काचि वेदना... काचि सज्जा... केचि सङ्खारा... किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति ।

अथ खो भगवा परित्तं गोमयपिण्डं पाणिना गहेत्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “एत्तकोपि खो, भिक्खु, अत्तभावपटिलाभो नत्थि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । एत्तको चेपि, भिक्खु, अत्तभावपटिलाभो अभविस्स निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो,

भिक्षु, एतकोपि अत्तभावपटिलाभो नत्थि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय ।

“भूतपुब्बाहं, भिक्षु, राजा अहोसिं खत्तियो मुद्वावसित्तो । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिनगरसहस्सानि अहेसुं कुसावती राजधानिप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिपासादसहस्सानि अहेसुं धम्मपासादप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिकूटागारसहस्सानि अहेसुं महाब्यूहकूटागारप्पमुखानि [महावियूहकूटागारप्पमुखानि (दी० नि० २.२६३)] । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिपल्लङ्कसहस्सानि अहेसुं दन्तमयानि सारमयानि सोवण्णमयानि गोणकत्थतानि पटिकत्थतानि पटलिकत्थतानि कदलिमिगपवरपच्चत्थरणानि [कादलिमिगपवरपच्चत्थरणानि (सी०)] सउत्तरच्छदानि उभतोलोहितकूपधानानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिनागसहस्सानि अहेसुं सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णद्भजानि हेमजालपटिच्छन्नानि उपोसथनागराजप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिअस्ससहस्सानि अहेसुं सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णद्भजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वलाहकअस्सराजप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिरथसहस्सानि अहेसुं सोवण्णालङ्कारानि सोवण्णद्भजानि हेमजालपटिच्छन्नानि वेजयन्तरथप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु, रज्जो सतो खत्तियस्स मुद्वावसित्तस्स चतुरासीतिमणिसहस्सानि अहेसुं मणिरतनप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु...पे०... चतुरासीतिइत्थिसहस्सानि अहेसुं सुभद्वादेविप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु...पे०... चतुरासीतिखत्तियसहस्सानि अहेसुं अनुयन्तानि परिणायकरतनप्पमुखानि । तस्स मय्हं, भिक्षु...पे०... चतुरासीतिधेनुसहस्सानि अहेसुं दुकूलसन्दनानि कंसूपधारणानि । तस्स मय्हं, भिक्षु...पे०... चतुरासीतिवत्थकोटिसहस्सानि अहेसुं खोमसुखुमानि कोसेय्यसुखुमानि कम्बलसुखुमानि कप्पासिकसुखुमानि । तस्स मय्हं, भिक्षु...पे०... चतुरासीतिथालिपाकसहस्सानि अहेसुं; सायं पातं भत्ताभिहारो अभिहरियत्थ ।

“तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया नगरसहस्सानं एकज्जेव तं नगरं होति यमहं तेन समयेन अज्झावसामि — कुसावती राजधानी । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया पासादसहस्सानं एकोयेव सो पासादो होति यमहं तेन समयेन अज्झावसामि — धम्मो पासादो । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया कूटागारसहस्सानं एकज्जेव तं कूटागारं होति यमहं तेन समयेन अज्झावसामि — महाब्यूहं कूटागारं । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया पल्लङ्कसहस्सानं एकोयेव सो पल्लङ्को होति यमहं तेन समयेन परिभुज्जामि — दन्तमयो वा सारमयो वा सोवण्णमयो वा रूपियमयो वा । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया नागसहस्सानं एकोयेव सो नागो होति यमहं तेन समयेन अभिरुहामि — उपोसथो नागराजा । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया अस्ससहस्सानं एकोयेव सो अस्सो होति यमहं तेन समयेन अभिरुहामि — वलाहको अस्सराजा । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया रथसहस्सानं एकोयेव सो रथो होति यमहं तेन समयेन अभिरुहामि — वेजयन्तो रथो । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया इत्थिसहस्सानं एकायेव सा इत्थी होति या मं तेन समयेन पच्चुपट्ठाति — खत्तियानी वा वेलामिका वा । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया वत्थकोटिसहस्सानं एकज्जेव तं वत्थयुगं होति यमहं तेन समयेन परिदहामि — खोमसुखुमं वा कोसेय्यसुखुमं वा कम्बलसुखुमं वा कप्पासिकसुखुमं वा । तेसं खो पन, भिक्षु, चतुरासीतिया थालिपाकसहस्सानं एकोयेव सो थालिपाको होति यतो नाळिकोदनपरमं भुज्जामि तदुपियच्च सूपेय्यं [सूपब्यज्जनं (स्या० कं०)] । इति खो, भिक्षु, सब्बे ते सङ्घारा अतीता निरुद्धा विपरिणता । एवं अनिच्चा खो, भिक्षु, सङ्घारा । एवं अद्भुवा खो, भिक्षु, सङ्घारा । एवं अनस्सासिका खो, भिक्षु, सङ्घारा । यावज्जिदं, भिक्षु, अलमेव सब्बसङ्घारेसु निब्बिन्दितुं, अलं विरज्जितुं, अलं विमुच्चितुं”न्ति । चतुत्थं ।

५. नखसिखासुत्तं

१७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि रूपं यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति? अत्थि नु खो, भन्ते, काचि वेदना या वेदना निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सति? अत्थि नु खो, भन्ते, काचि सज्जा...पे०... केचि सङ्खारा, ये सङ्खारा निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सन्ति? अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति? “नत्थि खो, भिक्खु, किञ्चि रूपं, यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । नत्थि खो, भिक्खु, काचि वेदना... काचि सज्जा... केचि सङ्खारा...पे०... किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति ।

अथ खो भगवा परित्तं नखसिखायं पंसुं आरोपेत्वा तं भिक्खुं एतदवोच — “एत्तकम्पि खो, भिक्खु, रूपं नत्थि निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । एत्तकं चेपि, भिक्खु, रूपं अभविस्स निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं, नयिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, भिक्खु, एत्तकम्पि रूपं नत्थि निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय” ।

“एत्तकापि खो, भिक्खु, वेदना नत्थि निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । एत्तका चेपि, भिक्खु, वेदना अभविस्स निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा, न यिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, भिक्खु, एत्तकापि वेदना नत्थि निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय ।

“एत्तकापि खो, भिक्खु, सज्जा नत्थि...पे०... एत्तकापि खो, भिक्खु, सङ्खारा नत्थि निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा सस्सतिसमं तथेव ठस्सन्ति । एत्तका चेपि, भिक्खु, सङ्खारा अभविस्संसु निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा, न यिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, भिक्खु, एत्तकापि सङ्खारा नत्थि निच्चा धुवा सस्सता अविपरिणामधम्मा, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय ।

“एत्तकम्पि खो, भिक्खु, विज्जाणं नत्थि निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । एत्तकम्पि खो, भिक्खु, विज्जाणं अभविस्स निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं, न यिदं ब्रह्मचरियवासो पज्जायेथ सम्मा दुक्खक्खयाय । यस्मा च खो, भिक्खु, एत्तकम्पि विज्जाणं नत्थि निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं, तस्मा ब्रह्मचरियवासो पज्जायति सम्मा दुक्खक्खयाय ।

“तं किं मज्जसि, भिक्खु, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं भन्ते”...पे०... “तस्मातिह...पे०... एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । पज्जमं ।

६. सुद्धिकसुत्तं

१८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अत्थि नु खो, भन्ते, किञ्चि रूपं, यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति? अत्थि नु खो, भन्ते, काचि वेदना...पे०... काचि

सज्जा... केचि सङ्खारा... किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति? “नत्थि खो, भिक्खु, किञ्चि रूपं यं रूपं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सति । नत्थि खो, भिक्खु, काचि वेदना... काचि सज्जा... केचि सङ्खारा... किञ्चि विज्जाणं, यं विज्जाणं निच्चं धुवं सस्सतं अविपरिणामधम्मं सस्सतिसमं तथेव ठस्सती”ति । छट्ठं ।

७. गहुलबद्धसुत्तं

१९. सावत्थिनिदानं । “अनमतग्गोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । होति सो, भिक्खवे, समयो यं महासमुदो उस्सुस्सति विसुस्सति न भवति; न त्वेवाहं, भिक्खवे, अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामि । होति सो, भिक्खवे, समयो यं सिनेरु पब्बतराजा ड्हति विनस्सति न भवति; न त्वेवाहं, भिक्खवे, अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामि । होति सो, भिक्खवे, समयो यं महापथवी ड्हति विनस्सति न भवति; न त्वेवाहं, भिक्खवे, अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं दुक्खस्स अन्तकिरियं वदामि” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, सा गहुलबद्धो [गहुलबन्धो (स्या० कं०)] दळ्हे खीले वा थम्भे वा उपनिबद्धो तमेव खीलं वा थम्भं वा अनुपरिधावति अनुपरिवत्तति; एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी...पे०... सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... वेदनं अत्ततो समनुपस्सति... सज्जं अत्ततो समनुपस्सति... सङ्खारे अत्ततो समनुपस्सति... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा विज्जाणं, विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । सो रूपज्जेव अनुपरिधावति अनुपरिवत्तति, वेदनज्जेव...पे०... सज्जज्जेव... सङ्खारेयेव... विज्जाणज्जेव अनुपरिधावति अनुपरिवत्तति । सो रूपं अनुपरिधावं अनुपरिवत्तं, वेदनं...पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अनुपरिधावं अनुपरिवत्तं, न परिमुच्चति रूपम्हा, न परिमुच्चति वेदनाय, न परिमुच्चति सज्जाय, न परिमुच्चति सङ्खारेहि, न परिमुच्चति विज्जाणम्हा, न परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि । ‘न परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामि” ।

“सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको अरियानं दस्सावी...पे०... सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो, न रूपं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... न वेदनं... न सज्जं... न सङ्खारे... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति, न विज्जाणवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा विज्जाणं, न विज्जाणस्मिं वा अत्तानं । सो रूपं नानुपरिधावति नानुपरिवत्तति, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं नानुपरिधावति नानुपरिवत्तति । सो रूपं अननुपरिधावं अननुपरिवत्तं, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अननुपरिधावं अननुपरिवत्तं; परिमुच्चति रूपम्हा, परिमुच्चति वेदनाय, परिमुच्चति सज्जाय, परिमुच्चति सङ्खारेहि, परिमुच्चति विज्जाणम्हा, परिमुच्चति जातिया जरामरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि । ‘परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । सत्तमं ।

८. दुतियगहुलबद्धसुत्तं

१००. सावत्थिनिदानं । “अनमतग्गोयं, भिक्खवे, संसारो । पुब्बा कोटि न पज्जायति अविज्जानीवरणानं सत्तानं तण्हासंयोजनानं सन्धावतं संसरतं । सेय्यथापि, भिक्खवे, सा गहुलबद्धो दळ्हे खीले वा थम्भे वा उपनिबद्धो । सो गच्छति चेपि तमेव खीलं वा थम्भं वा उपगच्छति; तिट्ठति चेपि तमेव खीलं वा थम्भं वा उपतिट्ठति; निसीदति चेपि तमेव खीलं वा

थम्भं वा उपनिसीदति; निपज्जति चेपि तमेव खीलं वा थम्भं वा उपनिपज्जति । एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति । सो गच्छति चेपि इमे पञ्चुपादानक्खन्धे उपगच्छति; तिष्ठति चेपि इमे पञ्चुपादानक्खन्धे उपतिष्ठति; निसीदति चेपि इमे पञ्चुपादानक्खन्धे उपनिसीदति; निपज्जति चेपि इमे पञ्चुपादानक्खन्धे उपनिपज्जति । तस्मातिह, भिक्खवे, अभिक्खणं सकं चित्तं पच्चवेक्खितब्बं — ‘दीघरत्तमिदं चित्तं संकिलिट्ठं रागेन दोसेन मोहेना’ति । चित्तसंकिलेसा, भिक्खवे, सत्ता संकिलिस्सन्ति; चित्तवोदाना सत्ता विसुज्झन्ति ।

“दिट्ठं वो, भिक्खवे, चरणं नाम चित्तं”न्ति? “एवं, भन्ते” । “तम्मि खो, भिक्खवे, चरणं नाम चित्तं चित्तेनेव चित्तितं । तेनपि खो, भिक्खवे, चरणेन चित्तेन चित्तज्जेव चित्ततरं । तस्मातिह, भिक्खवे, अभिक्खणं सकं चित्तं पच्चवेक्खितब्बं — ‘दीघरत्तमिदं चित्तं संकिलिट्ठं रागेन दोसेन मोहेना’ति । चित्तसंकिलेसा, भिक्खवे, सत्ता संकिलिस्सन्ति; चित्तवोदाना सत्ता विसुज्झन्ति ।

“नाहं, भिक्खवे, अज्जं एकनिकायम्मि समनुपस्सामि एवं चित्तं । यथयिदं, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा, तेपि खो, भिक्खवे, तिरच्छानगता पाणा चित्तेनेव चित्तिता, तेहिपि खो, भिक्खवे, तिरच्छानगतेहि पाणेहि चित्तज्जेव चित्ततरं । तस्मातिह, भिक्खवे, अभिक्खणं सकं चित्तं पच्चवेक्खितब्बं — ‘दीघरत्तमिदं चित्तं संकिलिट्ठं रागेन दोसेन मोहेना’ति । चित्तसंकिलेसा, भिक्खवे, सत्ता संकिलिस्सन्ति; चित्तवोदाना सत्ता विसुज्झन्ति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, रजको वा चित्तकारको वा रजनाय वा लाखाय वा हलिद्विया वा नीलिया वा मज्जिद्वयाय [मज्जेद्वयाय (सी० स्या० कं०), मज्जेद्विया (पी०)] वा सुपरिमट्टे फलके वा भित्तिया वा दुस्सपट्टे वा इत्थिरूपं वा पुरिसरूपं वा अभिनिम्मिनेय्य सब्बङ्गपच्चङ्गिं; एवमेव खो, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपज्जेव अभिनिब्बत्तेन्तो अभिनिब्बत्तेति, वेदनज्जेव...पे०... सज्जज्जेव... सङ्खारे येव... विज्जाणज्जेव अभिनिब्बत्तेन्तो अभिनिब्बत्तेति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं...पे०... “तस्मातिह, भिक्खवे, एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । अट्ठमं ।

९. वासिजटसुत्तं

१०१. सावत्थिनिदानं । “जानतो अहं, भिक्खवे, पस्सतो आसवानं खयं वदामि, नो अजानतो नो अपस्सतो । किञ्च, भिक्खवे, जानतो किं पस्सतो आसवानं खयो होति? ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो’ति — एवं खो, भिक्खवे, जानतो एवं पस्सतो आसवानं खयो होति” ।

“भावनानुयोगं अननुयुत्तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो विहरतो किञ्चापि एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चेय्या’ति, अथ ख्वस्स नेव अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति । तं किस्स हेतु? ‘अभावितत्ता’ तिस्स वचनीयं । किस्स अभावितत्ता? अभावितत्ता चतुन्नं सतिपट्ठानां, अभावितत्ता चतुन्नं सम्मप्पधानां, अभावितत्ता चतुन्नं इन्द्रियादानं, अभावितत्ता पञ्चन्नं इन्द्रियानं, अभावितत्ता पञ्चन्नं बलानं, अभावितत्ता सत्तन्नं बोज्झङ्गानं, अभावितत्ता अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मगगस्स ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा । तानस्सु कुक्कुटिया न सम्मा अधिसयितानि, न सम्मा परिसेदितानि, न सम्मा परिभावितानि । किञ्चापि तस्सा कुक्कुटिया एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो, वत मे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्भिज्जेय्यु’न्ति, अथ खो अभव्वाव ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्भिज्जितुं । तं किस्स हेतु? तथा हि पन, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा; तानि कुक्कुटिया न सम्मा अधिसयितानि, न सम्मा परिसेदितानि, न सम्मा परिभावितानि । एवमेव खो, भिक्खवे, भावनानुयोगं अननुयुत्तस्स भिक्खुनो विहरतो किञ्चापि एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो, वत मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चेय्या’ति, अथ ख्वस्स नेव अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति । तं किस्स हेतु? ‘अभावितत्ता’तिस्स वचनीयं । किस्स अभावितत्ता? अभावितत्ता चतुन्नं सतिपट्ठानानं... पे०... अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स ।

“भावनानुयोगं अनुयुत्तस्स, भिक्खवे, भिक्खुनो विहरतो किञ्चापि न एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चेय्या’ति, अथ ख्वस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति । तं किस्स हेतु? ‘भावितत्ता’तिस्स वचनीयं । किस्स भावितत्ता? भावितत्ता चतुन्नं सतिपट्ठानानं, भावितत्ता चतुन्नं सम्मप्यधानानं, भावितत्ता चतुन्नं इद्धिपादानं, भावितत्ता पञ्चन्नं इन्द्रियानं, भावितत्ता पञ्चन्नं बलानं, भावितत्ता सत्तन्नं बोज्झङ्गानं, भावितत्ता अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा । तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा अधिसयितानि, सम्मा परिसेदितानि, सम्मा परिभावितानि । किञ्चापि तस्सा कुक्कुटिया न एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत मे कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्भिज्जेय्यु’न्ति, अथ खो भव्वाव ते कुक्कुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिब्भिज्जितुं । तं किस्स हेतु? तथा हि पन, भिक्खवे, कुक्कुटिया अण्डानि अट्ठ वा दस वा द्वादस वा; तानस्सु कुक्कुटिया सम्मा अधिसयितानि, सम्मा परिसेदितानि, सम्मा परिभावितानि । एवमेव खो, भिक्खवे, भावनानुयोगं अनुयुत्तस्स भिक्खुनो विहरतो किञ्चापि न एवं इच्छा उप्पज्जेय्य — ‘अहो वत मे अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चेय्या’ति, अथ ख्वस्स अनुपादाय आसवेहि चित्तं विमुच्चति । तं किस्स हेतु? ‘भावितत्ता’तिस्स वचनीयं । किस्स भावितत्ता? भावितत्ता चतुन्नं सतिपट्ठानानं... पे०... भावितत्ता अरियस्स अट्ठङ्गिकस्स मग्गस्स ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पलगण्डस्स वा पलगण्डन्तेवासिस्स वा वासिजटे दिस्सन्तेव अङ्गुलिपदानि दिस्सति अङ्गुट्ठपदं । नो च ख्वस्स एवं जाणं होति — ‘एत्तकं वत मे अज्ज वासिजटस्स खीणं, एत्तकं हिय्यो, एत्तकं परे’ति । अथ ख्वस्स खीणे खीणन्तेव जाणं होति । एवमेव खो, भिक्खवे, भावनानुयोगं अनुयुत्तस्स भिक्खुनो विहरतो किञ्चापि न एवं जाणं होति — ‘एत्तकं वत मे अज्ज आसवानं खीणं, एत्तकं हिय्यो, एत्तकं परे’ति, अथ ख्वस्स खीणे खीणन्तेव जाणं होति । सेय्यथापि, भिक्खवे, सामुदिकाय नावाय वेत्तबन्धनबद्धाय वस्समासानि उदके परियादाय हेमन्तिकेन थलं उक्खित्ताय वातातपपरेतानि वेत्तबन्धनानि । तानि पावुसकेन मेघेन अभिप्पवुट्ठानि अप्पकसिरेनेव पटिप्पस्सम्भन्ति पूतिकानि भवन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, भावनानुयोगं अनुयुत्तस्स भिक्खुनो विहरतो अप्पकसिरेनेव संयोजनानि पटिप्पस्सम्भन्ति पूतिकानि भवन्ती’ति । नवमं ।

१०. अनिच्चसज्जासुत्तं

१०२. सावत्थिनिदानं । “अनिच्चसज्जा, भिक्खवे, भाविता बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति, सब्बं रूपरागं परियादियति, सब्बं भवरागं परियादियति, सब्बं अविज्जं परियादियति, सब्बं अस्मिमानं समूहनति” ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, सरदसमये कस्सको महानङ्गलेन कसन्तो सब्बानि मूलसन्तानकानि सम्पदालेन्तो कसति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा भाविता बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति, सब्बं रूपरागं परियादियति, सब्बं भवरागं परियादियति, सब्बं अविज्जं परियादियति, सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, पब्बजलायको पब्बजं लायित्वा अग्गे गहेत्वा ओधुनाति निब्बुनाति निच्छोटेति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा भाविता बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, अम्बपिण्डिया वण्टच्छिन्नाय यानि तत्थ अम्बानि वण्टपटिबन्धानि सब्बानि तानि तदन्वयानि भवन्ति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा भाविता...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, कूटागारस्स या काचि गोपानसियो सब्बा ता कूटङ्गमा कूटनिन्ना कूटसमोसरणा, कूटं तासं अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा भाविता...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, ये केचि मूलगन्धा काळानुसारिगन्धो तेसं अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, ये केचि सारगन्धा, लोहितचन्दनं तेसं अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, ये केचि पुष्पगन्धा, वस्सिकं तेसं अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, ये केचि कुट्टराजानो [कुट्टराजानो (सी०)], सब्बेते रज्जो चक्कवत्तिस्स अनुयन्ता भवन्ति, राजा तेसं चक्कवत्ति अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, या काचि तारकरूपानं पभा, सब्बा ता चन्दिमप्पभाय कलं नाग्घन्ति सोळ्ळसिं, चन्दप्पभा तासं अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“सेय्यथापि, भिक्खवे, सरदसमये विद्धे विगतवलाहके देवे आदिच्चो नतं अब्भुस्सक्कमानो, सब्बं आकासगतं तमगतं अभिविहच्च भासते च तपते च विरोचते च; एवमेव खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा भाविता बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति, सब्बं रूपरागं परियादियति, सब्बं भवरागं परियादियति, सब्बं अविज्जं परियादियति, सब्बं अस्मिमानं समूहनति ।

“कथं भाविता च, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा कथं बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति...पे०... सब्बं अस्मिमानं समूहनति? ‘इति रूपं, इति रूपस्स समुदयो, इति रूपस्स अत्थङ्गमो; इति वेदना... इति सज्जा... इति सङ्खारा... इति

विज्जाणं, इति विज्जाणस्स समुदयो, इति विज्जाणस्स अत्थङ्गमो'ति — एवं भाविता खो, भिक्खवे, अनिच्चसज्जा एवं बहुलीकता सब्बं कामरागं परियादियति, सब्बं रूपरागं परियादियति, सब्बं भवरागं परियादियति, सब्बं अविज्जं परियादियति, सब्बं अस्मिमानं समूहनती'ति । दसमं ।

पुप्फवग्गो दसमो ।

तस्सुद्धानं —

नदी पुप्फञ्च फेणञ्च, गोमयञ्च नखासिखं ।
सुद्धिकं द्वे च गद्दुला, वासीजटं अनिच्चताति ॥

मज्झिमपण्णासको समत्तो ।

तस्स मज्झिमपण्णासकस्स वग्गुद्धानं —

उपयो अरहन्तो च, खज्जनी थेरसव्हयं ।
पुप्फवग्गेन पण्णास, दुतियो तेन वुच्चतीति ॥

११. अन्तवग्गो

१. अन्तसुत्तं

१०३. सावत्थिनिदानं । “चत्तारोमे, भिक्खवे, अन्ता । कतमे चत्तारो? सक्कायन्तो, सक्कायसमुदयन्तो, सक्कायनिरोधन्तो, सक्कायनिरोधगामिनिष्पटिपदन्तो । कतमो च, भिक्खवे, सक्कायन्तो? पञ्चुपादानक्खन्धातिस्स वचनीयं । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो — अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायन्तो” ।

“कतमो च, भिक्खवे, सक्कायसमुदयन्तो? यायं तण्हा पोणोभविका नन्दिरागसहगता तत्रतत्राभिनन्दिनी, सेय्यथिदं — कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायसमुदयन्तो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सक्कायनिरोधन्तो? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो — अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायनिरोधन्तो ।

“कतमो च, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनिष्पटिपदन्तो? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि, सम्मासङ्कप्पो, सम्मावाचा, सम्माकम्मन्तो, सम्माआजीवो, सम्मावायामो, सम्मासति, सम्मासमाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनिष्पटिपदन्तो । इमे खो, भिक्खवे, चत्तारो अन्ता”ति । पठमं ।

२. दुक्खसुत्तं

१०४. सावत्थिनिदानं । “दुक्खञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि दुक्खसमुदयञ्च दुक्खनिरोधञ्च दुक्खनिरोधगामिनिञ्च पटिपदं । तं सुणाथ । कतमञ्च, भिक्खवे, दुक्खं? पञ्चुपादानकखन्धो...पे०... विज्जाणुपादानकखन्धो । इदं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खं । कतमो च, भिक्खवे, दुक्खसमुदयो? यायं तण्हा पो नो भविका...पे०... कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा — अयं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खसमुदयो । कतमो च, भिक्खवे, दुक्खनिरोधो? यो तस्सायेव तण्हाय असेसविरागनिरोधो चागो पटिनिस्सग्गो मुत्ति अनालयो — अयं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधो । कतमा च, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा”ति । दूतियं ।

३. सक्कायसुत्तं

१०५. सावत्थिनिदानं । “सक्कायञ्च वो, भिक्खवे, देसेस्सामि सक्कायसमुदयञ्च सक्कायनिरोधञ्च सक्कायनिरोधगामिनिञ्च पटिपदं । तं सुणाथ । कतमो च, भिक्खवे, सक्कायो? पञ्चुपादानकखन्धातिस्स वचनीयं । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सज्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायो । कतमो च, भिक्खवे, सक्कायसमुदयो? यायं तण्हा पो नो भविका...पे०... कामतण्हा, भवतण्हा, विभवतण्हा — अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायसमुदयो । कतमो च, भिक्खवे, सक्कायनिरोधो? यो तस्सायेव तण्हाय...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायनिरोधो । कतमा च, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा? अयमेव अरियो अट्ठङ्गिको मग्गो । सेय्यथिदं — सम्मादिट्ठि...पे०... सम्मासमाधि । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सक्कायनिरोधगामिनी पटिपदा”ति । ततियं ।

४. परिज्जेय्यसुत्तं

१०६. सावत्थिनिदानं । “परिज्जेय्ये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि परिज्जञ्च परिज्जाताविञ्च पुग्गलं । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, परिज्जेय्या धम्मा? रूपं, भिक्खवे, परिज्जेय्यो धम्मो । वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं परिज्जेय्यो धम्मो । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, परिज्जेय्या धम्मा । कतमा च, भिक्खवे, परिज्जा? रागकखयो, दोसकखयो, मोहकखयो — अयं वुच्चति, भिक्खवे, परिज्जा । कतमो च, भिक्खवे, परिज्जातावी पुग्गलो? अरहातिस्स वचनीयं । ख्यायं आयस्मा एवंनामो एवंगोत्तो — अयं वुच्चति, भिक्खवे, परिज्जातावी पुग्गलो”ति । चतुत्थं ।

५. समणसुत्तं

१०७. सावत्थिनिदानं । “पज्जिमे, भिक्खवे, उपादानकखन्धा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो...पे०... विज्जाणुपादानकखन्धो । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा ब्राह्मणा वा इमेसं पञ्चन्नं उपादानकखन्धानं अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति, सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । पञ्चमं ।

६. दूतियसमणसुत्तं

१०८. सावत्थिनिदानं । “पज्जिमे, भिक्खवे, उपादानकखन्धा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानकखन्धो, वेदनुपादानकखन्धो, सज्जुपादानकखन्धो, सङ्खारुपादानकखन्धो, विज्जाणुपादानकखन्धो । ये हि केचि, भिक्खवे, समणा वा

ब्राह्मणा वा इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... पजानन्ति, सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती”ति । छट्ठं ।

७. सोतापन्नसुत्तं

१०९. सावत्थिनिदानं । “पञ्चिमे, भिक्खवे, उपादानक्खन्धा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । यतो खो, भिक्खवे, अरियसावको इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । सत्तमं ।

८. अरहन्तसुत्तं

११०. सावत्थिनिदानं । “पञ्चिमे, भिक्खवे, उपादानक्खन्धा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खु इमेसं पञ्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति । अयं वुच्चति, भिक्खवे, भिक्खु अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुपत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदज्जाविमुत्तो”ति । अट्ठमं ।

९. छन्दप्पहानसुत्तं

१११. सावत्थिनिदानं । “रूपे, भिक्खवे, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं तं रूपं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं तं विज्जाणं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्म”न्ति । नवमं ।

१०. दुतियछन्दप्पहानसुत्तं

११२. सावत्थिनिदानं । “रूपे, भिक्खवे, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं तं रूपं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं...पे०... वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु यो छन्दो...पे०... एवं ते सङ्खारा पहीना भविस्सन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । विज्जाणे यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं तं विज्जाणं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्म”न्ति । दसमं ।

अन्तवग्गो एकादसमो ।

तस्सुद्धानं —

अन्तो दुक्खञ्च सक्कायो, परिज्जेय्या समणा दुवे ।

सोतापन्नो अरहा च, दुवे च छन्दप्पहानाति ॥

१२. धम्मकथिकवग्गो

१. अविज्जासुत्तं

११३. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अविज्जा अविज्जा”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमा नु खो, भन्ते, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती”ति? “इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपं नप्पजानाति, रूपसमुदयं नप्पजानाति, रूपनिरोधं नप्पजानाति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानाति; वेदनं नप्पजानाति... सज्जं... सङ्खारे नप्पजानाति...पे०... विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खु, अविज्जा । एत्तावता च अविज्जागतो होती”ति । पठमं ।

२. विज्जासुत्तं

११४. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “विज्जा विज्जा”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमा नु खो, भन्ते, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती”ति? “इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको रूपं पजानाति, रूपसमुदयं पजानाति, रूपनिरोधं पजानाति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे पजानाति...पे०... विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खु, विज्जा । एत्तावता च विज्जागतो होती”ति । दुतियं ।

३. धम्मकथिकसुत्तं

११५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “धम्मकथिको धम्मकथिको”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धम्मकथिको होती”ति? “रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलं वचनाय । वेदनाय चे, भिक्खु...पे०... सज्जाय चे, भिक्खु... सङ्खारानं चे, भिक्खु... विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलं वचनाया”ति । ततियं ।

४. दुतियधम्मकथिकसुत्तं

११६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “धम्मकथिको धम्मकथिको”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, धम्मकथिको होति, कित्तावता धम्मनुधम्मपटिपन्नो होति, कित्तावता दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो होती”ति? “रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । रूपस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा निरोधा अनुपादाविमुत्तो होति, ‘दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू’ति अलं वचनाय । वेदनाय चे, भिक्खु...पे०... सज्जाय चे, भिक्खु... सङ्खारानं चे, भिक्खु... विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय धम्मं देसेति, ‘धम्मकथिको भिक्खू’ति अलं वचनाय । विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदाय विरागाय निरोधाय पटिपन्नो होति, ‘धम्मनुधम्मपटिपन्नो भिक्खू’ति अलं वचनाय । विज्जाणस्स चे, भिक्खु, निब्बिदा विरागा

निरोधा अनुपादाविमुक्तो होति, 'दिट्ठधम्मनिब्बानप्पत्तो भिक्खू'ति अलं वचनाया'ति । चतुत्थं ।

५. बन्धनसुत्तं

११७. सावत्थिनिदानं । “इध भिक्खवे अस्सुतवा पुथुज्जनो अरियानं अदस्सावी...पे०... सप्पुरिसधम्मे अविनीतो रूपं अत्ततो समनुपस्सति, रूपवन्तं वा अत्तानं; अत्तनि वा रूपं, रूपस्मिं वा अत्तानं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपबन्धनबद्धो सन्तरबाहिरबन्धनबद्धो अतीरदस्सी अपारदस्सी, बद्धो जीयति [बद्धो जायति (सी० पी०) बद्धो जायति बद्धो जीयति (सी० अट्ठ० स्या० अट्ठ०)] बद्धो मीयति बद्धो अस्मा लोका परं लोकं गच्छति । वेदनं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... वेदनाय वा अत्तानं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो वेदनाबन्धनबद्धो सन्तरबाहिरबन्धनबद्धो अतीरदस्सी अपारदस्सी, बद्धो जीयति बद्धो मीयति बद्धो अस्मा लोका परं लोकं गच्छति । सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, अस्सुतवा पुथुज्जनो विज्जाणबन्धनबद्धो सन्तरबाहिरबन्धनबद्धो अतीरदस्सी अपारदस्सी, बद्धो जीयति बद्धो मीयति बद्धो अस्मा लोका परं लोकं गच्छति” ।

“सुतवा च खो, भिक्खवे, अरियसावको अरियानं दस्सावी...पे०... सप्पुरिसधम्मे सुविनीतो न रूपं अत्ततो समनुपस्सति, न रूपवन्तं वा अत्तानं; न अत्तनि वा रूपं, न रूपस्मिं वा अत्तानं । अयं वुच्चति, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको न रूपबन्धनबद्धो, न सन्तरबाहिरबन्धनबद्धो, तीरदस्सी, पारदस्सी; ‘परिमुत्तो सो दुक्खस्मा’ति वदामि । न वेदनं अत्ततो...पे०... न सज्जं अत्ततो...पे०... न सङ्खारे अत्ततो...पे०... न विज्जाणं अत्ततो समनुपस्सति...पे०... अयं वुच्चति, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको न विज्जाणबन्धनबद्धो, न सन्तरबाहिरबन्धनबद्धो, तीरदस्सी, पारदस्सी, ‘परिमुत्तो सो दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । पञ्चमं ।

६. परिपुच्छितसुत्तं

११८. सावत्थिनिदानं । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे! रूपं, भिक्खवे, ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । “वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सथा’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “साधु, भिक्खवे! विज्जाणं, भिक्खवे, ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... एवं पस्सं...पे०... कतं करणीयं, नापरं इत्थत्तायाति पजानातीति । छट्ठं ।

७. दुतियपरिपुच्छितसुत्तं

११९. सावत्थिनिदानं । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सथा’ति? “एवं, भन्ते” । “साधु भिक्खवे! रूपं, भिक्खवे, ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति समनुपस्सथा’ति? “एवं, भन्ते” । “साधु भिक्खवे! विज्जाणं, भिक्खवे, ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं...पे०... एवं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । सत्तमं ।

८. संयोजनियसुत्तं

१२०. सावत्थिनिदानं । “संयोजनिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामी संयोजनञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, कतमं संयोजनं? रूपं, भिक्खवे, संयोजनियो धम्मो; यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं । वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं संयोजनियो धम्मो; यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ संयोजनं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, संयोजनिया धम्मा, इदं संयोजनं”न्ति । अट्ठमं ।

९. उपादानियसुत्तं

१२१. सावत्थिनिदानं । “उपादानिये च, भिक्खवे, धम्मे देसेस्सामि उपादानञ्च । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, कतमं उपादानं? रूपं, भिक्खवे, उपादानियो धम्मो, यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ उपादानं । वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं उपादानियो धम्मो; यो तत्थ छन्दरागो, तं तत्थ उपादानं । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, उपादानिया धम्मा, इदं उपादानं”न्ति । नवमं ।

१०. सीलवन्तसुत्तं

१२२. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको [महाकोट्टिको (सी० स्या० कं० पी०)] बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि...पे०... एतदवोच — “सीलवतावुसो, सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसिकातब्बा”ति? “सीलवतावुसो, कोट्टिक, भिक्खुना पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो परतो पलोकतो सुज्जतो अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सञ्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । सीलवतावुसो, कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो परतो पलोकतो सुज्जतो अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं सीलवा भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो सोतापत्तिफलं सच्छिकरेय्या”ति ।

“सोतापन्नेन पनावुसो सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “सोतापन्नेनपि खो, आवुसो कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं सोतापन्नो भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो सकदागामिफलं सच्छिकरेय्या”ति ।

“सकदागामिना पनावुसो सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “सकदागामिनापि खो, आवुसो कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं सकदागामी भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो अनागामिफलं सच्छिकरेय्या”ति ।

“अनागामिना पनावुसो सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “अनागामिनापि खो, आवुसो कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति यं अनागामी भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो अरहत्तं

सच्छिकरेय्या”ति ।

“अरहता पनावुसो सारिपुत्त, कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “अरहतापि खो, आवुसो कोट्टिक, इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो परतो पलोकतो सुज्जतो अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । नत्थि, ख्वावुसो, अरहतो उत्तरि करणीयं कतस्स वा पतिचयो; अपि च इमे धम्मा भाविता बहुलीकता दिट्ठधम्मसुखविहारा चेव संवत्तन्ति सतिसम्पज्जा चा”ति । दसमं ।

११. सुतवन्तसुत्तं

१२३. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपत्तेने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा...पे०... एतदवोच —

“सुतवतावुसो सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “सुतवतावुसो कोट्टिक, भिक्खुना पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । कतमे पञ्च? सेय्यथिदं — रूपुपादानक्खन्धो... पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । सुतवतावुसो कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति — यं सुतवा भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो सोतापत्तिफलं सच्छिकरेय्या”ति ।

“सोतापन्नेन पनावुसो सारिपुत्त, भिक्खुना कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “सोतापन्नेनपि खो आवुसो कोट्टिक, भिक्खुना इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । ठानं खो पनेतं, आवुसो, विज्जति — यं सोतापन्नो भिक्खु इमे पञ्चुपादानक्खन्धे अनिच्चतो...पे०... अनत्ततो योनिसो मनसि करोन्तो सकदागामिफलं...पे०... अनागामिफलं...पे०... अरहत्तफलं सच्छिकरेय्या”ति ।

“अरहता पनावुसो सारिपुत्त, कतमे धम्मा योनिसो मनसि कातब्बा”ति? “अरहतापि ख्वावुसो, कोट्टिक, इमे पञ्चुपादानक्खन्धा अनिच्चतो दुक्खतो रोगतो गण्डतो सल्लतो अघतो आबाधतो परतो पलोकतो सुज्जतो अनत्ततो योनिसो मनसि कातब्बा । नत्थि, ख्वावुसो, अरहतो उत्तरि करणीयं, कतस्स वा पतिचयो; अपि च खो इमे धम्मा भाविता बहुलीकता दिट्ठधम्मसुखविहाराय चेव संवत्तन्ति सतिसम्पज्जा चा”ति । एकादसमं ।

१२. कप्पसुत्तं

१२४. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा कप्पो येन भगवा तेनुपसङ्गमि...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कप्पो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती”ति?

“यं किञ्चि, कप्प, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्यज्जाय पस्सति । या काचि वेदना...पे०... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा

ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय पस्सति । एवं खो, कप्प, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानानुसया न होन्ती'ति । द्वादसमं ।

१३. दुतियकप्पसुत्तं

१२५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा कप्पो भगवन्तं एतदवोच — “कथं नु खो, भन्ते, जानतो कथं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्तं'न्ति?

“यं किञ्चि, कप्प, रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... सब्बं रूपं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादाविमुत्तो होति । या काचि वेदना... या काचि सङ्खारा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्वा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं 'नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता'ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दिस्वा अनुपादाविमुत्तो होति । एवं खो, कप्प, जानतो एवं पस्सतो इमस्मिञ्च सविज्जाणके काये बहिद्वा च सब्बनिमित्तेसु अहङ्कारममङ्कारमानापगतं मानसं होति विधा समतिक्कन्तं सन्तं सुविमुत्तं'न्ति । तेरसमं ।

धम्मकथिकवग्गो द्वादसमो ।

तस्सुद्धानं —

अविज्जा विज्जा द्वे कथिका, बन्धना परिपुच्छिता दुवे ।

संयोजनं उपादानं, सीलं सुतवा द्वे च कप्पेनाति ॥

१३. अविज्जावग्गो

१. समुदयधम्मसुत्तं

१२६. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “अविज्जा अविज्जा'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमा नु खो, भन्ते, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती'ति?

“इध, भिक्खु, अस्सुतवा पुथुज्जनो समुदयधम्मं रूपं 'समुदयधम्मं रूपं'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; वयधम्मं रूपं 'वयधम्मं रूपं'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; समुदयवयधम्मं रूपं 'समुदयवयधम्मं रूपं'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; समुदयधम्मं वेदनं 'समुदयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं नप्पजानाति; वयधम्मं वेदनं 'वयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं नप्पजानाति; समुदयवयधम्मं वेदनं 'समुदयवयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं नप्पजानाति । समुदयधम्मं सज्जं...पे०... समुदयधम्मे सङ्खारे 'समुदयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं नप्पजानाति; वयधम्मे सङ्खारे 'वयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं नप्पजानाति; समुदयवयधम्मे सङ्खारे 'समुदयवयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं नप्पजानाति । समुदयधम्मं विज्जाणं 'समुदयधम्मं

विज्जाण'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; वयधम्मं विज्जाणं 'वयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; समुदयवयधम्मं विज्जाणं 'समुदयवयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खु, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती'ति ।

एवं वुत्ते, सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “विज्जा विज्जा'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमा नु खो, भन्ते, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती'ति?

“इध, भिक्खु, सुतवा अरियसावको समुदयधम्मं रूपं 'समुदयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं पजानाति; वयधम्मं रूपं 'वयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं पजानाति; समुदयवयधम्मं रूपं 'समुदयवयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं पजानाति । समुदयधम्मं वेदनं 'समुदयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं पजानाति; वयधम्मं वेदनं 'वयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं पजानाति; समुदयवयधम्मं वेदनं 'समुदयवयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं पजानाति । समुदयधम्मं सज्जं... समुदयधम्मे सङ्खारे 'समुदयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं पजानाति; वयधम्मे सङ्खारे 'वयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं पजानाति; समुदयवयधम्मे सङ्खारे 'समुदयवयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं पजानाति । समुदयधम्मं विज्जाणं 'समुदयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं पजानाति; वयधम्मं विज्जाणं 'वयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं पजानाति; समुदयवयधम्मं विज्जाणं 'समुदयवयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चति, भिक्खु, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती'ति । पठमं ।

२. दुतियसमुदयधम्मसुत्तं

१२७. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा महाकोट्टिको सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुट्ठितो...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “अविज्जा, अविज्जा'ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती'ति?

“इधावुसो अस्सुतवा पुथुज्जनो समुदयधम्मं रूपं 'समुदयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति; वयधम्मं रूपं...पे०... 'समुदयवयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । समुदयधम्मं वेदनं...पे०... वयधम्मं वेदनं...पे०... 'समुदयवयधम्मा वेदना'ति यथाभूतं नप्पजानाति । समुदयधम्मं सज्जं...पे०... समुदयधम्मे सङ्खारे...पे०... वयधम्मे सङ्खारे...पे०... समुदयवयधम्मे सङ्खारे 'समुदयवयधम्मा सङ्खारा'ति यथाभूतं नप्पजानाति । समुदयधम्मं विज्जाणं...पे०... समुदयवयधम्मं विज्जाणं 'समुदयवयधम्मं विज्जाण'न्ति यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चति, आवुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती'ति । दुतियं ।

३. ततियसमुदयधम्मसुत्तं

१२८. एकं समयं आयस्मा च सारिपुत्तो आयस्मा च महाकोट्टिको बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “विज्जा, विज्जा'ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती'ति?

“इधावुसो, सुतवा अरियसावको समुदयधम्मं रूपं 'समुदयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं पजानाति; वयधम्मं रूपं...पे०... समुदयवयधम्मं रूपं 'समुदयवयधम्मं रूप'न्ति यथाभूतं पजानाति; समुदयधम्मं वेदनं...पे०... समुदयवयधम्मा वेदना ...

समुदयधम्मं सज्जं...पे०... समुदयधम्मे सङ्खारे... वयधम्मे सङ्खारे... समुदयवयधम्मे सङ्खारे ‘समुदयवयधम्मा सङ्खारा’ति यथाभूतं पजानाति । समुदयधम्मं विज्जाणं... वयधम्मं विज्जाणं... समुदयवयधम्मं विज्जाणं ‘समुदयवयधम्मं विज्जाण’न्ति यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती’ति । ततियं ।

४. अस्सादसुत्तं

१२९. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “‘अविज्जा, अविज्जा’ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती’ति?

“इधावुसो अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती’ति । चतुत्थं ।

५. दुतियअस्सादसुत्तं

१३०. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... “‘विज्जा, विज्जा’ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती’ति?

“इधावुसो, सुतवा अरियसावको रूपस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती’ति । पञ्चमं ।

६. समुदयसुत्तं

१३१. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... “‘अविज्जा, अविज्जा’ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती’ति?

“इधावुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती’ति । छट्ठं ।

७. दुतियसमुदयसुत्तं

१३२. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा महाकोट्टिको आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “‘विज्जा, विज्जा’ति, आवुसो सारिपुत्त, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती’ति?

“इधावुसो, सुतवा अरियसावको रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं

पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती”ति । सत्तमं ।

८. कोट्टिकसुत्तं

१३३. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — ““अविज्जा, अविज्जा”ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती”ति?

“इधावुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — ““विज्जा, विज्जा”ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती”ति?

“इधावुसो सुतवा अरियसावको रूपस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियकोट्टिकसुत्तं

१३४. बाराणसियं विहरन्ति इसिपतने मिगदाये...पे०... ““अविज्जा, अविज्जा”ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती”ति?

“इधावुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं नप्पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती”ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — ““विज्जा, विज्जा”ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती”ति?

“इधावुसो, सुतवा अरियसावको रूपस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारानं... विज्जाणस्स समुदयञ्च अत्थङ्गमञ्च अस्सादञ्च आदीनवञ्च निस्सरणञ्च यथाभूतं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती”ति । नवमं ।

१०. ततियकोट्टिकसुत्तं

१३५. तज्जेव निदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — ““अविज्जा,

अविज्जा'ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, अविज्जा, कित्तावता च अविज्जागतो होती'ति?

“इधावुसो, अस्सुतवा पुथुज्जनो रूपं नप्पजानाति, रूपसमुदयं नप्पजानाति, रूपनिरोधं नप्पजानाति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानाति । वेदनं नप्पजानाति... पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं नप्पजानाति, विज्जाणसमुदयं नप्पजानाति, विज्जाणनिरोधं नप्पजानाति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं नप्पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, अविज्जा; एत्तावता च अविज्जागतो होती'ति ।

एवं वुत्ते, आयस्मा सारिपुत्तो आयस्मन्तं महाकोट्टिकं एतदवोच — “विज्जा, विज्जा'ति, आवुसो कोट्टिक, वुच्चति । कतमा नु खो, आवुसो, विज्जा, कित्तावता च विज्जागतो होती'ति? “इधावुसो, सुतवा अरियसावको रूपं पजानाति, रूपसमुदयं पजानाति, रूपनिरोधं पजानाति, रूपनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं पजानाति, विज्जाणसमुदयं पजानाति, विज्जाणनिरोधं पजानाति, विज्जाणनिरोधगामिनिं पटिपदं पजानाति । अयं वुच्चतावुसो, विज्जा; एत्तावता च विज्जागतो होती'ति । दसमं ।

अविज्जावग्गो तेरसमो ।

तस्सुद्धानं —

समुदयधम्मे तीणि, अस्सादो अपरे दुवे ।
समुदये च द्वे वुत्ता, कोट्टिके अपरे तयोति ॥

१४. कुक्कुळवग्गो

१. कुक्कुळसुत्तं

१३६. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, कुक्कुळं, वेदना कुक्कुळा, सज्जा कुक्कुळा, सङ्खारा कुक्कुळा, विज्जाणं कुक्कुळं । एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया'ति पजानाती'ति । पठमं ।

२. अनिच्चसुत्तं

१३७. सावत्थिनिदानं । “यं, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं? रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो । वेदना अनिच्चा... पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो । यं, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो'ति । दुतियं ।

३. दुतियअनिच्चसुत्तं

१३८. सावत्थिनिदानं । “यं, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो रागो पहातब्बो । किञ्च, भिक्खवे, अनिच्चं? रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं; तत्र वो रागो पहातब्बो । वेदना अनिच्चा... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; तत्र वो रागो पहातब्बो । यं,

भिक्षवे, अनिच्चं; तत्र वो रागो पहातब्बो'ति। ततियं।

४. ततियअनिच्चसुत्तं

१३९. सावत्थिनिदानं। “यं, भिक्षवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। किञ्च, भिक्षवे, अनिच्चं? रूपं, भिक्षवे, अनिच्चं, तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। वेदना अनिच्चा... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनिच्चं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। यं, भिक्षवे, अनिच्चं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो'ति। चतुत्थं।

५. दुक्खसुत्तं

१४०. सावत्थिनिदानं। “यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो...पे०... यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो छन्दो पहातब्बो'ति। पञ्चमं।

६. दुतियदुक्खसुत्तं

१४१. सावत्थिनिदानं। “यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो रागो पहातब्बो...पे०... यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो रागो पहातब्बो'ति। छट्ठं।

७. ततियदुक्खसुत्तं

१४२. सावत्थिनिदानं। “यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो...पे०... यं, भिक्षवे, दुक्खं; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो'ति। सत्तमं।

८. अनत्तसुत्तं

१४३. सावत्थिनिदानं। “यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो। को च, भिक्षवे, अनत्ता? रूपं, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो। वेदना अनत्ता... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो। यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दो पहातब्बो'ति। अट्ठमं।

९. दुतियअनत्तसुत्तं

१४४. सावत्थिनिदानं। “यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो रागो पहातब्बो। को च, भिक्षवे, अनत्ता? रूपं, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो रागो पहातब्बो। वेदना अनत्ता... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; तत्र वो रागो पहातब्बो। यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो रागो पहातब्बो'ति। नवमं।

१०. ततियअनत्तसुत्तं

१४५. सावत्थिनिदानं। “यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। को च, भिक्षवे, अनत्ता? रूपं, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। वेदना अनत्ता... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं अनत्ता; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो। यो, भिक्षवे, अनत्ता; तत्र वो छन्दरागो पहातब्बो'ति। दसमं।

११. निब्बिदाबहुलसुत्तं

१४६. सावत्थिनिदानं । “सद्भापब्बजितस्स, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स अयमनुधम्मो होति — यं रूपे निब्बिदाबहुलो [निब्बिदाबहुलं (स्या० कं० पी० क०)] विहरेय्य । वेदनाय... पे०... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे निब्बिदाबहुलो विहरेय्य । यो रूपे निब्बिदाबहुलो विहरन्तो, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे निब्बिदाबहुलो विहरन्तो रूपं परिजानाति, वेदनं... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानाति; सो रूपं परिजानं वेदनं परिजानं सज्जं परिजानं सङ्खारे परिजानं विज्जाणं परिजानं परिमुच्चति रूपम्हा, परिमुच्चति वेदनाय, परिमुच्चति सज्जाय, परिमुच्चति सङ्खारेहि, परिमुच्चति विज्जाणम्हा, परिमुच्चति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; ‘परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । एकादसमं ।

१२. अनिच्चानुपस्सीसुत्तं

१४७. सावत्थिनिदानं । “सद्भापब्बजितस्स, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स अयमनुधम्मो होति — यं रूपे अनिच्चानुपस्सी विहरेय्य । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे अनिच्चानुपस्सी विहरेय्य... पे०... ‘परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । द्वादसमं ।

१३. दुक्खानुपस्सीसुत्तं

१४८. सावत्थिनिदानं । “सद्भापब्बजितस्स, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स अयमनुधम्मो होति — यं रूपे दुक्खानुपस्सी विहरेय्य । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे दुक्खानुपस्सी विहरेय्य... पे०... ‘परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । तेरसमं ।

१४. अनत्तानुपस्सीसुत्तं

१४९. सावत्थिनिदानं । “सद्भापब्बजितस्स, भिक्खवे, कुलपुत्तस्स अयमनुधम्मो होति — यं रूपे अनत्तानुपस्सी विहरेय्य । वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे अनत्तानुपस्सी विहरेय्य । (सो रूपे) अनत्तानुपस्सी विहरन्तो, वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे अनत्तानुपस्सी विहरन्तो रूपं परिजानाति, वेदनं... पे०... सज्जं... सङ्खारे... विज्जाणं परिजानाति । सो रूपं परिजानं वेदनं परिजानं सज्जं परिजानं सङ्खारे परिजानं विज्जाणं परिजानं परिमुच्चति रूपम्हा, परिमुच्चति वेदनाय, परिमुच्चति सज्जाय, परिमुच्चति सङ्खारेहि, परिमुच्चति विज्जाणम्हा, परिमुच्चति जातिया जराय मरणेन सोकेहि परिदेवेहि दुक्खेहि दोमनस्सेहि उपायासेहि; ‘परिमुच्चति दुक्खस्मा’ति वदामी”ति । चुट्ठसमं ।

कुक्कुळवग्गो चुट्ठसमो ।

तस्सुद्धानं —

कुक्कुळा तयो अनिच्चेन, दुक्खेन अपरे तयो ।
अनत्तेन तयो वुत्ता, कुलपुत्तेन द्वे दुकाति ॥

१५. दिट्ठिवग्गो

१. अज्झत्तसुत्तं

१५०. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं”न्ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति रूपं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । वेदनाय सति... पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति विज्जाणं उपादाय उप्पज्जति अज्झत्तं सुखदुक्खं । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखदुक्खं”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्य अज्झत्तं सुखदुक्खं”न्ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । पठमं ।

२. एतंममसुत्तं

१५१. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सती”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स ...पे०... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति समनुपस्सति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ताति समनुपस्सेय्याति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ताति समनुपस्सेय्याति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । दुतियं ।

३. सोअत्तासुत्तं

१५२. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... । “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’ति । वेदनाय...पे०... सज्जाय... सङ्खारेसु ...पे०... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सो अत्ता सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति

पजानातीति । ततियं ।

४. नोचमेसियासुत्तं

१५३. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स, एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । चतुत्थं ।

५. मिच्छादिट्ठिसुत्तं

१५४. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स मिच्छादिट्ठि उप्पज्जती”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स मिच्छादिट्ठि उप्पज्जति । वेदनाय सति... मिच्छादिट्ठि उप्पज्जति । सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स मिच्छादिट्ठि उप्पज्जति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय मिच्छादिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय मिच्छादिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । पञ्चमं ।

६. सक्कायदिट्ठिसुत्तं

१५५. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स सक्कायदिट्ठि उप्पज्जती”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स सक्कायदिट्ठि उप्पज्जति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स सक्कायदिट्ठि उप्पज्जति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय सक्कायदिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय सक्कायदिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । छट्ठं ।

७. अत्तानुदिट्ठिसुत्तं

१५६. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स अत्तानुदिट्ठि उप्पज्जती”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स अत्तानुदिट्ठि उप्पज्जति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स अत्तानुदिट्ठि उप्पज्जति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय अत्तानुदिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय अत्तानुदिट्ठि उप्पज्जेय्या”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । सत्तमं ।

८. अभिनिवेससुत्तं

१५७. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धा”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धा । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धा । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्युं संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धा”ति? “नो हेतं, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । अट्ठमं ।

९. दुतियअभिनिवेससुत्तं

१५८. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धाज्झोसाना”ति? [विनिबन्धा अज्झोसानाति (सी० क०)] भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धाज्झोसाना । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स उप्पज्जन्ति संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धाज्झोसाना । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं...पे०... अपि नु तं अनुपादाय उप्पज्जेय्युं संयोजनाभिनिवेसविनिबन्धाज्झोसाना”ति? “नो हेतं, भन्ते”...पे०... “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । नवमं ।

१०. आनन्दसुत्तं

१५९. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा आनन्दो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा...पे०... भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“तं किं मज्जसि, आनन्द, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं —

‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति? “नो हेतं, भन्ते” [नो हेतं भन्ते । तस्मातिहानन्द यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं...पे०... दट्ठब्बं । (सी० स्या० कं० पी०)] । “एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । दसमं ।

दिट्ठिवग्गो पञ्चदसमो ।

तस्सुद्धानं —

अज्झत्तिकं एतंमम, सोअत्ता नोचमेसिया ।
मिच्छासक्कायत्तानु द्वे, अभिनिवेसा आनन्देनाति ॥

उपरिपण्णासको समत्तो ।

तस्स उपरिपण्णासकस्स वग्गुद्धानं —

अन्तो धम्मकथिका विज्जा, कुक्कुळं दिट्ठिपञ्चमं ।
ततियो पण्णासको वुत्तो, निपातोति पवुच्चतीति [निपातो तेन वुच्चतीति (सी० स्या० कं०)] ॥

खन्धसंयुत्तं समत्तं ।

२. राधसंयुत्तं

१. पठमवग्गो

१. मारसुत्तं

१६०. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा राधो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच —

“मारो, मारो”ति, भन्ते, वुच्चति । कित्तावता नु खो, भन्ते, मारो”ति? “रूपे खो, राध, सति मारो वा अस्स मारेता वा यो वा पन मीयति । तस्मातिह त्वं, राध, रूपं मारोति पस्स, मारेताति पस्स, मीयतीति पस्स, रोगोति पस्स, गण्डोति पस्स, सल्लन्ति पस्स, अघन्ति पस्स, अघभूतन्ति पस्स । ये नं एवं पस्सन्ति ते सम्मा पस्सन्ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति मारो वा अस्स मारेता वा यो वा पन मीयति । तस्मातिह त्वं, राध, विज्जाणं मारोति पस्स, मारेताति पस्स, मीयतीति पस्स, रोगोति पस्स, गण्डोति पस्स, सल्लन्ति पस्स, अघन्ति पस्स, अघभूतन्ति पस्स । ये नं एवं पस्सन्ति, ते सम्मा पस्सन्ती”ति ।

“सम्मादस्सनं पन, भन्ते, किमत्थिय”न्ति? “सम्मादस्सनं खो, राध, निब्बिदत्थं” । “निब्बिदा पन, भन्ते, किमत्थिया”ति? “निब्बिदा खो, राध, विरागत्था” । “विरागो पन, भन्ते, किमत्थियो”ति? “विरागो खो, राध, विमुत्तत्थो” । “विमुत्ति पन, भन्ते, किमत्थिया”ति? “विमुत्ति खो, राध, निब्बानत्था” । “निब्बानं पन, भन्ते, किमत्थिय”न्ति?

“अच्चयासि [अच्चसरा (सी० स्या० कं०), अस्स (पी०), अच्चया (कं०)], राध, पञ्हं, नासक्खि पञ्हस्स परियन्तं गहेतुं। निब्बानोगधञ्जि, राध, ब्रह्मचरियं वुस्सति, निब्बानपरायनं निब्बानपरियोसान”न्ति। पठमं।

२. सत्तसुत्तं

१६१. सावत्थिनिदानं। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “सत्तो, सत्तो”ति, भन्ते, वुच्चति। कित्तावता नु खो, भन्ते, सत्तोति वुच्चती”ति? “रूपे खो, राध, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तत्र सत्तो, तत्र विसत्तो, तस्मा सत्तोति वुच्चति। वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु... विज्जाणे यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तत्र सत्तो, तत्र विसत्तो, तस्मा सत्तोति वुच्चति”।

“सेय्यथापि, राध, कुमारका वा कुमारिकायो वा पंस्वागारकेहि कीळन्ति। यावकीवज्च तेसु पंस्वागारकेसु अविगतरागा होन्ति अविगतच्छन्दा अविगतपेमा अविगतपिपासा अविगतपरिळाहा अविगततण्हा, ताव तानि पंस्वागारकानि अल्लीयन्ति केळायन्ति धनायन्ति [मनायन्ति (सी० पी० कं०)] ममायन्ति। यतो च खो, राध, कुमारका वा कुमारिकायो वा तेसु पंस्वागारकेसु विगतरागा होन्ति विगतच्छन्दा विगतपेमा विगतपिपासा विगतपरिळाहा विगततण्हा, अथ खो तानि पंस्वागारकानि हत्थेहि च पादेहि च विकिरन्ति विधमन्ति विद्धंसेन्ति विकीळनियं [विकीळनिकं (सी० स्या० कं० पी०)] करोन्ति। एवमेव खो, राध, तुम्हेपि रूपं विकिरथ विधमथ विद्धंसेथ विकीळनियं करोथ तण्हाक्खयाय पटिपज्जथ। वेदनं विकिरथ विधमथ विद्धंसेथ विकीळनियं करोथ तण्हाक्खयाय पटिपज्जथ। सज्जं... सङ्खारे विकिरथ विधमथ विद्धंसेथ विकीळनियं करोथ तण्हाक्खयाय पटिपज्जथ। विज्जाणं विकिरथ विधमथ विद्धंसेथ विकीळनियं करोथ तण्हाक्खयाय पटिपज्जथ। तण्हाक्खयो हि, राध, निब्बान”न्ति। दुतियं।

३. भवनेत्तिसुत्तं

१६२. सावत्थिनिदानं। एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “भवनेत्तिनिरोधो [भवनेत्ति (सी० स्या० कं० पी०)], भवनेत्तिनिरोधो”ति [भवनेत्तीति (सी० स्या० कं०)], भन्ते, वुच्चति। कतमा नु खो, भन्ते, भवनेत्ति, कतमो भवनेत्तिनिरोधो”ति? “रूपे खो, राध, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया — अयं वुच्चति भवनेत्ति। तेसं निरोधो [निरोधा (सी० स्या० कं० पी०)] भवनेत्तिनिरोधो। वेदनाय... सज्जाय... सङ्खारेसु ... विज्जाणे यो छन्दो...पे०... अधिद्वानाभिनिवेसानुसया — अयं वुच्चति भवनेत्ति। तेसं निरोधो भवनेत्तिनिरोधो”ति। ततियं।

४. परिज्जेय्यसुत्तं

१६३. सावत्थिनिदानं। आयस्मा राधो येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच —

“परिज्जेय्ये च, राध, धम्मे देसेस्सामि परिज्जञ्च परिज्जाताविं पुग्गलञ्च। तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी”ति। “एवं, भन्ते”ति खो आयस्मा राधो भगवतो पच्चस्सोसि। भगवा एतदवोच — “कतमे च, राध, परिज्जेय्या धम्मा? रूपं खो, राध, परिज्जेय्यो धम्मो, वेदना परिज्जेय्यो धम्मो, सज्जा परिज्जेय्यो धम्मो, सङ्खारा परिज्जेय्यो धम्मो, विज्जाणं परिज्जेय्यो धम्मो। इमे वुच्चन्ति, राध, परिज्जेय्या धम्मा। कतमा च, राध, परिज्जा? यो खो, राध,

रागक्खयो दोसक्खयो मोहक्खयो — अयं वुच्चति, राध, परिज्जा । कतमो च, राध, परिज्जातावी पुग्गलो?
‘अरहा’तिस्स वचनीयं । ख्वायं आयस्मा एवंनामो एवंगोत्तो — अयं वुच्चति, राध, परिज्जातावी पुग्गलो’ति । चतुत्थं ।

५. समणसुत्तं

१६४. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “पज्जिमे, राध, उपादानक्खन्धा । कतमे पज्ज? रूपुपादानक्खन्धो, वेदनुपादानक्खन्धो, सज्जुपादानक्खन्धो, सङ्खारुपादानक्खन्धो, विज्जाणुपादानक्खन्धो । ये हि केचि, राध, समणा वा ब्राह्मणा वा इमेसं पज्चन्नं उपादानक्खन्धानं अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानन्ति; न मे ते, राध, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु वा समणसम्मता ब्राह्मणेसु वा ब्राह्मणसम्मता, न च पन ते आयस्मन्तो सामज्जत्थं वा ब्रह्मज्जत्थं वा दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ति । ये च खो केचि, राध, समणा वा ब्राह्मणा वा इमेसं पज्चन्नं उपादानक्खन्धानं अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानन्ति; ते खो मे, राध, समणा वा ब्राह्मणा वा समणेसु चेव समणसम्मता ब्राह्मणेसु च ब्राह्मणसम्मता, ते च पनायस्मन्तो सामज्जत्थज्ज ब्रह्मज्जत्थज्ज दिट्ठेव धम्मे सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति । पज्चमं ।

६. दुतियसमणसुत्तं

१६५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “पज्जिमे, राध, उपादानक्खन्धा । कतमे पज्ज? रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । ये हि केचि, राध, समणा वा ब्राह्मणा वा इमेसं पज्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं नप्पजानन्ति...पे०... सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरन्ती’ति । छट्ठं ।

७. सोतापन्नसुत्तं

१६६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “पज्जिमे, राध, उपादानक्खन्धा । कतमे पज्ज? रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । यतो खो, राध, अरियसावको इमेसं पज्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं पजानाति — अयं वुच्चति, राध, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’ति । सत्तमं ।

८. अरहन्तसुत्तं

१६७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “पज्जिमे, राध, उपादानक्खन्धा । कतमे पज्ज? रूपुपादानक्खन्धो...पे०... विज्जाणुपादानक्खन्धो । यतो खो, राध, भिक्खु इमेसं पज्चन्नं उपादानक्खन्धानं समुदयज्ज अत्थङ्गमज्ज अस्सादज्ज आदीनवज्ज निस्सरणज्ज यथाभूतं विदित्वा अनुपादाविमुत्तो होति — अयं वुच्चति, राध, अरहं खीणासवो वुसितवा कतकरणीयो ओहितभारो अनुप्पत्तसदत्थो परिकखीणभवसंयोजनो सम्मदज्जाविमुत्तो’ति । अट्ठमं ।

९. छन्दरागसुत्तं

१६८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “रूपे खो, राध, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं तं रूपं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । वेदनाय यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं सा वेदना पहीना भविस्सति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । सज्जाय... सङ्खारेसु यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं ते सङ्खारा पहीना भविस्सन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । विज्जाणे यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा, तं पजहथ । एवं तं विज्जाणं पहीनं भविस्सति... पे०... अनुप्पादधम्म”न्ति । नवमं ।

१०. दुतियछन्दरागसुत्तं

१६९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “रूपे खो, राध, यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं तं रूपं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्मं । वेदनाय यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं सा वेदना पहीना भविस्सति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । सज्जाय... सङ्खारेसु यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं ते सङ्खारा पहीना भविस्सन्ति उच्छिन्नमूला तालावत्थुकता अनभावंकता आयतिं अनुप्पादधम्मा । विज्जाणे यो छन्दो यो रागो या नन्दी या तण्हा ये उपयुपादाना चेतसो अधिद्वानाभिनिवेसानुसया, ते पजहथ । एवं तं विज्जाणं पहीनं भविस्सति उच्छिन्नमूलं तालावत्थुकतं अनभावंकतं आयतिं अनुप्पादधम्म”न्ति । दसमं ।

राधसंयुत्तस्स पठमो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

मारो सत्तो भवनेत्ति, परिज्जेय्या समणा दुवे ।

सोतापन्नो अरहा च, छन्दरागापरे दुवेत्ति ॥

२. दुतियवग्गो

१. मारसुत्तं

१७०. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “मारो, मारो”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, मारो”ति? “रूपं खो, राध, मारो, वेदना मारो, सज्जा मारो, सङ्खारा मारो, विज्जाणं मारो । एवं पस्सं, राध, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । पठमं ।

२. मारधम्मसुत्तं

१७१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “मारधम्मो, मारधम्मो”ति, भन्ते,

वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, मारधम्मो'ति? “रूपं खो, राध, मारधम्मो, वेदना मारधम्मो, सज्जा मारधम्मो, सङ्खारा मारधम्मो, विज्जाणं मारधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । दुतियं ।

३. अनिच्चसुत्तं

१७२. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘अनिच्चं, अनिच्च'न्ति, भन्ते, वुच्चति । कतमं नु खो, भन्ते, अनिच्च'न्ति? “रूपं खो, राध, अनिच्चं, वेदना अनिच्चा, सज्जा अनिच्चा, सङ्खारा अनिच्चा, विज्जाणं अनिच्चं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । ततियं ।

४. अनिच्चधम्मसुत्तं

१७३. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘अनिच्चधम्मो, अनिच्चधम्मो'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, अनिच्चधम्मो'ति? “रूपं खो, राध, अनिच्चधम्मो, वेदना अनिच्चधम्मो, सज्जा अनिच्चधम्मो, सङ्खारा अनिच्चधम्मो, विज्जाणं अनिच्चधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । चतुत्थं ।

५. दुक्खसुत्तं

१७४. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘दुक्खं, दुक्ख'न्ति, भन्ते, वुच्चति । कतमं नु खो, भन्ते, दुक्ख'न्ति? “रूपं खो, राध, दुक्खं, वेदना दुक्खा, सज्जा दुक्खा, सङ्खारा दुक्खा, विज्जाणं दुक्खं । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । पञ्चमं ।

६. दुक्खधम्मसुत्तं

१७५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘दुक्खधम्मो, दुक्खधम्मो'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, दुक्खधम्मो'ति? “रूपं खो, राध, दुक्खधम्मो, वेदना दुक्खधम्मो, सज्जा दुक्खधम्मो, सङ्खारा दुक्खधम्मो, विज्जाणं दुक्खधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । छट्ठं ।

७. अनत्तसुत्तं

१७६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘अनत्ता, अनत्ता'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, अनत्ता'ति? “रूपं खो, राध, अनत्ता, वेदना अनत्ता, सज्जा अनत्ता, सङ्खारा अनत्ता, विज्जाणं अनत्ता । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । सत्तमं ।

८. अनत्तधम्मसुत्तं

१७७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “‘‘अनत्तधम्मो, अनत्तधम्मो'ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, अनत्तधम्मो'ति? “रूपं खो, राध, अनत्तधम्मो, वेदना अनत्तधम्मो, सज्जा अनत्तधम्मो, सङ्खारा अनत्तधम्मो, विज्जाणं अनत्तधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती'ति । अट्ठमं ।

९. खयधम्मसुत्तं

१७८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — ““खयधम्मो, खयधम्मो”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, खयधम्मो”ति? “रूपं खो, राध, खयधम्मो, वेदना खयधम्मो, सञ्जा खयधम्मो, सङ्खारा खयधम्मो, विज्जाणं खयधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । नवमं ।

१०. वयधम्मसुत्तं

१७९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — ““वयधम्मो, वयधम्मो”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, वयधम्मो”ति? “रूपं खो, राध, वयधम्मो, वेदना वयधम्मो, सञ्जा वयधम्मो, सङ्खारा वयधम्मो, विज्जाणं वयधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । दसमं ।

११. समुदयधम्मसुत्तं

१८०. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — ““समुदयधम्मो, समुदयधम्मो”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, समुदयधम्मो”ति? “रूपं खो, राध, समुदयधम्मो, वेदना समुदयधम्मो, सञ्जा समुदयधम्मो, सङ्खारा समुदयधम्मो, विज्जाणं समुदयधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । एकादसमं ।

१२. निरोधधम्मसुत्तं

१८१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — ““निरोधधम्मो, निरोधधम्मो”ति, भन्ते, वुच्चति । कतमो नु खो, भन्ते, निरोधधम्मो”ति? “रूपं खो, राध, निरोधधम्मो, वेदना निरोधधम्मो, सञ्जा निरोधधम्मो, सङ्खारा निरोधधम्मो, विज्जाणं निरोधधम्मो । एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । द्वादसमं ।

राधसंयुत्तस्स दुतियो वग्गो ।

तस्सुद्धानं —

मारो च मारधम्मो च, अनिच्चेन अपरे दुवे ।

दुक्खेन च दुवे वुत्ता, अनत्तेन [अनत्तेहि (सी० स्या० कं०)] तथेव च ।

खयवयसमुदयं, निरोधधम्मेन द्वादसाति ॥

३. आयाचनवग्गो

१-११. मारादिसुत्तएकादसकं

१८२. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“यो खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो [सीहळपोत्थके पन “तत्र ते छन्दो पहातब्बोति एकं सुत्तं, तत्र ते रागो पहातब्बोति एकं सुत्तं, तत्र ते छन्दरागो पहातब्बोति एकं सुत्तं”न्ति एवं विसुं विसुं तीणि सुत्तानि विभजित्वा दस्सितानि । एवमुपरिसुत्तेसुपि] । को च, राध, मारो? रूपं खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो [सीहळपोत्थके पन “तत्र ते छन्दो पहातब्बोति एकं सुत्तं, तत्र ते रागो पहातब्बोति एकं सुत्तं, तत्र ते छन्दरागो पहातब्बोति एकं सुत्तं”न्ति एवं विसुं विसुं तीणि सुत्तानि विभजित्वा दस्सितानि । एवमुपरिसुत्तेसुपि] । वेदना मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... सज्जा मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... सङ्खारा मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... विज्जाणं मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... यो खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति ।

१८३. यो खो, राध, मारधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो...पे०... ।

१८४. यं खो, राध, अनिच्चं...पे०... ।

१८५. यो खो, राध, अनिच्चधम्मो...पे०... ।

१८६. यं खो, राध, दुक्खं...पे०... ।

१८७. यो खो, राध, दुक्खधम्मो...पे०... ।

१८८. यो खो, राध, अनत्ता...पे०... ।

१८९. यो खो, राध, अनत्तधम्मो...पे०... ।

१९०. यो खो, राध, खयधम्मो...पे०... ।

१९१. यो खो, राध, वयधम्मो...पे०... ।

१९२. यो खो, राध, समुदयधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो...पे०... ।

१२. निरोधधम्मसुत्तं

१९३. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा राधो भगवन्तं एतदवोच — “साधु मे, भन्ते, भगवा संखित्तेन धम्मं देसेतु, यमहं भगवतो धम्मं सुत्वा एको वूपकट्ठो अप्पमत्तो आतापी पहितत्तो विहरेय्य”न्ति ।

“यो खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । को च, राध, निरोधधम्मो? रूपं खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... वेदना निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... सज्जा निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... सङ्खारा निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... विज्जाणं निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... यो खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति [सीहळपोत्थके पन इमस्मिं वग्गे छत्तिंस सुत्तानि विभजित्वा एकेकं सुत्तं तीणि तीणि कत्वा, एवं चतुत्थवग्गेपि] ।

आयाचनवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

मारो च मारधम्मो च, अनिच्चेन अपरे दुवे ।
दुक्खेन च दुवे वुत्ता, अनत्तेन तथेव च ।
खयवयसमुदयं, निरोधधम्मेन द्वादसाति ॥

४. उपनिसिन्नवग्गो

१-११. मारादिसुत्तएकादसकं

१९४. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “यो खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । को च, राध, मारो? रूपं खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... विज्जाणं मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो...पे०... यो खो, राध, मारो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति ।

१९५. यो खो, राध, मारधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो...पे०... ।

१९६. यं खो, राध, अनिच्चं...पे०... ।

१९७. यो खो, राध, अनिच्चधम्मो...पे०... ।

१९८. यं खो, राध, दुक्खं...पे०... ।

१९९. यो खो, राध, दुक्खधम्मो...पे०... ।

२००. यो खो, राध, अनत्ता...पे०... ।

२०१. यो खो, राध, अनत्तधम्मो...पे०... ।

२०२. यो खो, राध, खयधम्मो...पे०... ।

२०३. यो खो, राध, वयधम्मो...पे०... ।

२०४. यो खो, राध, समुदयधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो...पे०... ।

१२. निरोधधम्मसुत्तं

२०५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नं खो आयस्मन्तं राधं भगवा एतदवोच — “यो खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते

छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । को च, राध, निरोधधम्मो? रूपं खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । वेदना...पे०... सज्जा...पे०... सङ्खारा...पे०... विज्जाणं निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो । यो खो, राध, निरोधधम्मो; तत्र ते छन्दो पहातब्बो, रागो पहातब्बो, छन्दरागो पहातब्बो”ति ।

उपनिसिन्नवगो चतुत्थो ।

तस्सुद्धानं —

मारो च मारधम्मो च, अनिच्चेन अपरे दुवे ।
दुक्खेन च दुवे वुत्ता, अनत्तेन तथेव च ।
खयवयसमुदयं, निरोधधम्मेन द्वादसाति ॥

राधसंयुत्तं समत्तं ।

३. दिट्ठिसंयुत्तं

१. सोतापत्तिवगो

१. वातसुत्तं

२०६. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने । भगवा एतदवोच — “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति?

“भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा भगवन्नेत्तिका भगवंपटिसरणा । साधु वत, भन्ते, भगवन्तज्जेव पटिभातु एतस्स भासितस्स अत्थो । भगवतो सुत्वा भिक्खू धारेस्सन्ती”ति । “तेन हि, भिक्खवे, सुणाथ, साधुकं मनसि करोथ; भासिस्सामी”ति । “एवं, भन्ते”ति खो ते भिक्खू भगवतो पच्चस्सोसुं । भगवा एतदवोच —

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’ति । तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“वेदना निच्चा वा अनिच्चा वा”ति... “सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” ।

“यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं [यमिदं (अज्जत्थ)] दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च [इमेसु छसु (सी० स्या० कं० पी०) एवमुपरिपि] ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खसमुदयेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खनिरोधेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । पठमं ।

२. एतंममसुत्तं

२०७. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति ... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । दुतियं ।

३. सोअत्तासुत्तं

२०८. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं भन्ते”...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सो अत्ता...पे०... अविपरिणामधम्मो’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सो अत्ता, सो लोको, सो पेच्च भविस्सामि निच्चो धुवो सस्सतो अविपरिणामधम्मो’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । ततियं ।

४. नोचमेसियासुत्तं

२०९. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नो चस्सं, नो च मे सिया, नाभविस्स, न मे भविस्सती’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । चतुत्थं ।

५. नत्थिदिन्नसुत्तं

२१०. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं, नत्थि हुतं, नत्थि सुकतदुक्कटानं [सुकटदुक्कटानं (सी० पी०)] कम्मनं फलं विपाको; नत्थि अयं लोको, नत्थि परो लोको, नत्थि माता, नत्थि पिता, नत्थि सत्ता ओपपातिका; नत्थि लोके समणब्राह्मणा सम्मग्गता [सम्मग्गता (क०)] सम्मापटिपन्ना ये इमञ्च लोकं परञ्च लोकं सयं अभिज्जा सच्छिकत्वा पवेदेन्ति । चातुमहाभूतिको [चातुम्महाभूतिको (सी० स्या० कं० पी०)] अयं पुरिसो यदा कालङ्करोति पथवी पथवीकायं अनुपेति अनुपगच्छति, आपो आपोकायं अनुपेति अनुपगच्छति, तेजो तेजोकायं अनुपेति अनुपगच्छति, वायो वायोकायं अनुपेति अनुपगच्छति । आकासं इन्द्रियाणि सङ्गमन्ति । आसन्दिपञ्चमा पुरिसा मतं आदाय गच्छन्ति । याव आळाहना पदानि पज्जायन्ति । कापोतकानि अट्ठीणि भवन्ति । भस्सन्ता आहुतियो । दत्तुपज्जत्तं यदिदं दानं [दत्तुपज्जत्तमिदं दानं नाम (सब्बत्थ)] । तेसं तुच्छं मुसा विलापो ये केचि अत्थिकवादं वदन्ति । बाले च पण्डिते च कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति । वेदनाय सति... पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि दिन्नं, नत्थि यिट्ठं...पे०... ये केचि अत्थिकवादां वदन्ति; बाले च पण्डिते च कायस्स भेदा उच्छिज्जन्ति विनस्सन्ति न होन्ति परं मरणा”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । पञ्चमं ।

६. करोतोसुत्तं

२११. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘करोतो कारयतो छिन्दतो छेदापयतो पचतो पाचापयतो सोचतो सोचापयतो किलमतो किलमापयतो फन्दतो फन्दापयतो पाणमतिपातयतो अदिन्नं आदियतो सन्धिं छिन्दतो निल्लोपं हरतो एकागारिकं करोतो परिपन्थे तिट्ठतो परदारं गच्छतो मुसा भणतो करोतो न करीयति पापं । खुरपरियन्तेन चेपि चक्केन यो इमिस्सा पथविया पाणे एकमंसखलं एकमंसपुज्जं करेय्य, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । दक्खिणं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य; हनन्तो घातेन्तो छिन्दन्तो छेदापेन्तो पचन्तो पाचेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पापं, नत्थि पापस्स आगमो । उत्तरं चेपि गङ्गाय तीरं गच्छेय्य; ददन्तो दापेन्तो यजन्तो यजापेन्तो, नत्थि ततोनिदानं पुज्जं, नत्थि पुज्जस्स आगमो । दानेन दमेन संयमेन सच्चवज्जेन नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो”ति । भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि

उप्पज्जति — ‘करोतो कारयतो...पे०... नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘करोतो कारयतो...पे०... नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘करोतो...पे०... नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘करोतो कारयतो...पे०... नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘करोतो कारयतो...पे०... नत्थि पुज्जं नत्थि पुज्जस्स आगमो’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । छट्ठं ।

७. हेतुसुत्तं

२१२. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो सत्तानं संकिलेसाय । अहेतू अप्पच्चया सत्ता संकिलिस्सन्ति । नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो सत्तानं विसुद्धिया । अहेतू अप्पच्चया सत्ता विसुज्झन्ति । नत्थि बलं नत्थि वीरियं नत्थि पुरिसथामो नत्थि पुरिसपरक्कमो । सब्बे सत्ता सब्बे पाणा सब्बे भूता सब्बे जीवा अवसा अबला अवीरिया नियतिसङ्गतिभावपरिणता छस्वेवाभिजातीसु सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो...पे०... सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो...पे०... सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो...पे०... सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो...पे०... सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नत्थि हेतु, नत्थि पच्चयो...पे०... सुखदुक्खं पटिसंवेदेन्ती’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । सत्तमं ।

८. महादिट्टिसुत्तं

२१३. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सत्तिमे काया अकटा, अकटविधा, अनिम्मिता, अनिम्माता, वज्झा, कूटट्ठा, एसिकट्ठायिड्ठिता; ते न इज्जन्ति, न विपरिणमन्ति [न विपरिणामेन्ति (पी० क०)], न अज्जमज्जं ब्याबाधेन्ति; नालं अज्जमज्जस्स सुखाय वा दुक्खाय वा सुखदुक्खाय वा । कतमे सत्त? पथवीकायो, आपोकायो, तेजोकायो, वायोकायो, सुखे, दुक्खे, जीवे सत्तमे । इमे सत्त [जीवे । सत्तिमे (बहूसु)] काया अकटा, अकटविधा, अनिम्मिता, अनिम्माता, वज्झा, कूटट्ठा एसिकट्ठायिड्ठिता; ते न इज्जन्ति, न विपरिणमन्ति, न अज्जमज्जं ब्याबाधेन्ति; नालं अज्जमज्जस्स सुखाय वा दुक्खाय वा सुखदुक्खाय वा । योपि तिण्हेन सत्थेन सीसं छिन्दति, न सोपि कज्जि [न कोचि कज्जि (सी० स्या० क०), न कोचि तं (पी० क०)] जीविता वोरपेति; सत्तन्तत्वेव कायानमन्तरेण सत्थं विवरमनुपविसति [विवरमनुपतति (कत्थचि) दीघमज्झिमेसुपि] । चुद्धस खो पनिमानि योनिपमुखसतसहस्सानि सट्ठि च सतानि छ च सतानि पच्च च कम्मनो सतानि पच्च च कम्मनि, तीणि च कम्मनि, कम्मे च अट्ठकम्मे च द्वट्ठिपटिपदा, द्वट्ठन्तरकप्पा, छळाभिजातियो, अट्ठपुरिसभूमियो, एकूनपज्जास आजीवकसते, एकूनपज्जास परिब्बाजकसते, एकूनपज्जास नागवाससते, वीसे इन्द्रियसते, तिंसे निरयसते, छत्तिंसरजोधातुयो, सत्त सज्जीगब्भा, सत्त असज्जीगब्भा, सत्त निगण्ठिगब्भा, सत्त देवा, सत्त मानुसा, सत्त पेसाचा, सत्त सरा, सत्त पवुटा [सपुटा (क०), पवुधा (पी०)], सत्त पपाता, सत्त च पपातसतानि, सत्त सुपिना, सत्त सुपिनसतानि, चुल्लासीति महाकप्पिनो [महाकप्पुनो (सी० पी०)] सतसहस्सानि, यानि बाले च पण्डिते च सन्धावित्वा संसरित्वा दुक्खस्सन्तं करिस्सन्ति । तत्थ नत्थि इमिनाहं सीलेन वा वतेन वा तपेन वा ब्रह्मचरियेन वा अपरिपक्कं वा कम्मं परिपाचेस्सामि; परिपक्कं वा कम्मं फुस्स फुस्स ब्यन्तीकरिस्सामीति हेवं नत्थि दोणमिते सुखदुक्खे परियन्तकते संसारे, नत्थि हायनवट्ठने, नत्थि उक्कंसावकंसे । सेय्यथापि नाम सुत्तगुळे खित्ते निब्बेठियमानमेव पलेति; एवमेव बाले च पण्डिते च निब्बेठियमाना सुखदुक्खं पलेन्ती”ति?

भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सत्तिमे काया अकटा, अकटविधा...पे०... सुखदुक्खं पलेन्ती’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सत्तिमे काया अकटा, अकटविधा...पे०... सुखदुक्खं पलेन्ती’ति । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सत्तिमे काया अकटा अकटविधा...पे०... सुखदुक्खं पलेन्ती’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सत्तिमे काया अकटा अकटविधा...पे०... निब्बेठियमाना सुखदुक्खं पलेन्ती’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । अट्ठमं ।

९. सस्सतदिट्टिसुत्तं

२१४. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सस्सतो लोको’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स

एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सस्सतो लोको’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘सस्सतो लोको’ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सस्सतो लोको’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना ... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सस्सतो लोको’ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘सस्सतो लोको’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । नवमं ।

१०. असस्सतदिट्ठिसुत्तं

२१५. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘असस्सतो लोको’ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति...पे०... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — असस्सतो लोकोति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते...पे०... अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘असस्सतो लोको’ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति...पे०... दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । दसमं ।

११. अन्तवासुत्तं

२१६. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अन्तवा लोको’ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । एकादसमं ।

१२. अनन्तवासुत्तं

२१७. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अनन्तवा लोको’ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो”ति । द्वादसमं ।

१३. तंजीवंतंसरीरंसुत्तं

२१८. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘तं

जीवं तं सरीरं””न्ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । तेरसमं ।

१४. अज्जंजीवंअज्जंसरीरंसुत्तं

२१९. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अज्जं जीवं अज्जं सरीरं’”न्ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । चुद्धसमं ।

१५. होतितथागतोसुत्तं

२२०. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘होति तथागतो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । पन्नरसमं ।

१६. नहोतितथागतोसुत्तं

२२१. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न होति तथागतो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । सोळसमं ।

१७. होतिचनचहोतितथागतोसुत्तं

२२२. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘होति च न च होति तथागतो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । सत्तरसमं ।

१८. नेवहोतिननहोतितथागतोसुत्तं

२२३. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति...पे०... ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “यम्पिदं दिट्ठं सुतं मुतं विज्जातं पत्तं परियेसितं अनुविचरितं मनसा तम्पि निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“यतो खो, भिक्खवे, अरियसावकस्स इमेसु च ठानेसु कङ्खा पहीना होति, दुक्खेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खसमुदयेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खनिरोधेपिस्स कङ्खा पहीना होति, दुक्खनिरोधगामिनिया पटिपदायपिस्स कङ्खा पहीना होति — अयं वुच्चति, भिक्खवे, अरियसावको सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो””ति । अट्टारसमं ।

सोतापत्तिवग्गो ।

अट्टारसवेय्याकरणं निट्ठितं ।

तस्सुद्धानं —

वातं एतं मम, सो अत्ता नो च मे सिया ।
नत्थि करोतो हेतु च, महादिट्ठेन अट्ठमं ॥

सस्सतो लोको च, असस्सतो च अन्तवा च ।
अनन्तवा च तं जीवं तं सरीरन्ति ।
अञ्जं जीवं अञ्जं सरीरन्ति च ॥

होति तथागतो परं मरणाति ।
न होति तथागतो परं मरणाति ।
नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति ॥

२. दुतियगमनवग्गो

१. वातसुत्तं

२२४. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा, एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति...पे०... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा, एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति । पठमं ।

२२५-२४०. (पुरिमवग्गे विय अट्टारस वेय्याकरणानि वित्थारेतब्बानीति ।) सत्तरसमं ।

१८. नेवहोतिननहोतिसुत्तं

२४१. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति । “वेदना... सज्जा ... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘नेव होति, न न होति तथागतो परं मरणा’”ति । अट्ठारसमं ।

१९. रूपीअत्तासुत्तं

२४२. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति? “वेदना... पे०... “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘रूपी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति । एकूनवीसतिमं ।

२०. अरूपीअत्तासुत्तं

२४३. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अरूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति? (पेय्यालो) वीसतिमं ।

२१. रूपीचअरूपीचअत्तासुत्तं

२४४. सावत्थिनिदानं । “रूपी च अरूपी च अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति...पे०... । एकवीसतिमं ।

२२. नेवरूपीनारूपीअत्तासुत्तं

२४५. “नेव रूपी नारूपी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”ति...पे०... । बावीसतिमं ।

२३. एकन्तसुखीसुत्तं

२४६. “एकन्तसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”ति...पे०... । तेवीसतिमं ।

२४. एकन्तदुक्खीसुत्तं

२४७. “एकन्तदुक्खी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”ति...पे०... । चतुवीसतिमं ।

२५. सुखदुक्खीसुत्तं

२४८. “सुखदुक्खी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”ति...पे०... । पञ्चवीसतिमं ।

२६. अदुक्खमसुखीसुत्तं

२४९. “अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... “रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, दुक्खे सति, दुक्खं उपादाय, दुक्खं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति । छब्बीसतिमं ।

दुतियपेय्यालो ।

तस्सुद्धानं —

वातं एतं मम सो, अत्ता नो च मे सिया ।
नत्थि करोतो हेतु च, महादिट्ठेन अट्ठमं ॥

सस्सतो असस्सतो चेव, अन्तानन्तवा च वुच्चति ।
तं जीवं अज्जं जीवज्ज, तथागतेन चत्तारो ॥

रूपी अत्ता होति, अरूपी च अत्ता होति ।
 रूपी च अरूपी च अत्ता होति ।
 नेव रूपी नारूपी अत्ता होति, एकन्तसुखी अत्ता होति ॥

एकन्तदुक्खी अत्ता होति, सुखदुक्खी अत्ता होति ।
 अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणाति ।
 इमे छब्बीसति सुत्ता, दुत्तियवारेन देसिता ॥

३. तत्तियगमनवग्गो

१. नवातसुत्तं

२५०. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — न वाता वायन्ति...पे०... वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, यदनिच्चं तं दुक्खं । तस्मिं सति, तदुपादाय, एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, यदनिच्चं तं दुक्खं । तस्मिं सति, तदुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति । पठमं ।

२५१-२७४. (दुत्तियवग्गे विय चतुवीसति सुत्तानि पूरेतब्बानि ।) पञ्चवीसतिमं ।

२६. अदुक्खमसुखीसुत्तं

२७५. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’ति । वेदनाय सति ...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, यदनिच्चं तं दुक्खं । तस्मिं सति, तदुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति । “वेदना...पे०... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते”...पे०... विपरिणामधम्मं, अपि नु तं अनुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जेय्य — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “इति खो, भिक्खवे, यदनिच्चं तं दुक्खं । तस्मिं सति, तदुपादाय एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति अरोगो परं मरणा’”ति । छब्बीसतिमं ।

ततियपेय्यालो ।

४. चतुत्थगमनवग्गो

१. नवातसुत्तं

२७६. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति, न नज्जो सन्दन्ति, न गब्भिनियो विजायन्ति, न चन्दिमसूरिया उदेन्ति वा अपेन्ति वा एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’ति । वेदनाय सति...पे०... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘न वाता वायन्ति...पे०... एसिकट्ठायिट्ठिता’”ति । “तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना ... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं ।

“एवं पस्सं...पे०... नापरं इत्थत्तायाति पजानाती”ति । पठमं ।

२७७-३००. (दुतियवग्गे विय चतुवीसति सुत्तानि पूरेतब्बानि ।) पञ्चवीसतिमं ।

२६. अदुक्खमसुखीसुत्तं

३०१. सावत्थिनिदानं । “किस्मिं नु खो, भिक्खवे, सति, किं उपादाय, किं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति? भगवंमूलका नो, भन्ते, धम्मा...पे०... ।

“रूपे खो, भिक्खवे, सति, रूपं उपादाय, रूपं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’ति । वेदनाय सति... सज्जाय सति... सङ्खारेसु सति... विज्जाणे सति, विज्जाणं उपादाय, विज्जाणं अभिनिविस्स एवं दिट्ठि उप्पज्जति — ‘अदुक्खमसुखी अत्ता होति, अरोगो परं मरणा’”ति ।

“तं किं मज्जथ, भिक्खवे, रूपं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं, दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” । “वेदना... सज्जा... सङ्खारा... विज्जाणं निच्चं वा अनिच्चं वा”ति? “अनिच्चं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं वा तं सुखं वा”ति? “दुक्खं, भन्ते” । “यं पनानिच्चं दुक्खं विपरिणामधम्मं, कल्लं नु तं समनुपस्सितुं — ‘एतं मम, एसोहमस्मि, एसो मे अत्ता’”ति? “नो हेतं, भन्ते” ।

“तस्मातिह, भिक्खवे, यं किञ्चि रूपं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं रूपं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं । या काचि वेदना... या काचि सज्जा... ये केचि सङ्खारा... यं किञ्चि विज्जाणं अतीतानागतपच्चुप्पन्नं अज्झत्तं वा बहिद्भा वा, ओळारिकं वा सुखुमं वा हीनं वा पणीतं वा यं दूरे सन्तिके वा, सब्बं विज्जाणं — ‘नेतं मम, नेसोहमस्मि, न मेसो अत्ता’”ति एवमेतं यथाभूतं सम्मप्पज्जाय दट्ठब्बं ।

“एवं पस्सं, भिक्खवे, सुतवा अरियसावको रूपस्मिम्पि निब्बिन्दति, वेदनायपि निब्बिन्दति, सज्जायपि निब्बिन्दति, सङ्खारेसुपि निब्बिन्दति, विज्जाणस्मिम्पि निब्बिन्दति । निब्बिन्दं विरज्जति; विरागा विमुच्चति । विमुत्तस्मिं विमुत्तमिति जाणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ति पजानाती”ति । छब्बीसतिमं ।

तस्सुद्धानं —

पुरिमगमने अट्ठारस वेय्याकरणा ।

दुतियगमने छब्बीसं वित्थारेतब्बानि ॥

ततियगमने छब्बीसं वित्थारेतब्बानि ।

चतुत्थगमने छब्बीसं वित्थारेतब्बानि ॥

दिट्ठिसंयुत्तं समत्तं ।

४. ओक्कन्तसंयुत्तं

१. चक्खुसुत्तं

३०२. सावत्थिनिदानं । “चक्खुं, भिक्खवे, अनिच्चं विपरिणामि अज्जथाभावि; सोतं अनिच्चं विपरिणामि

अञ्जथाभावि; घानं अनिच्चं विपरिणामि अञ्जथाभावि; जिह्वा अनिच्चा विपरिणामी अञ्जथाभावी [विपरिणामिनी अञ्जथाभाविनी (?)]; कायो अनिच्चो विपरिणामी अञ्जथाभावी; मनो अनिच्चो विपरिणामी अञ्जथाभावी। यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति — अयं वुच्चति सद्धानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पुथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च [अभब्बोव (सी० स्या० कं०)] ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति” ।

“यस्स खो, भिक्खवे, इमे धम्मा एवं पज्जाय मत्तसो निज्झानं खमन्ति, अयं वुच्चति — ‘धम्मानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पुथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति’ । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं पजानाति एवं पस्सति, अयं वुच्चति — ‘सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’”ति । पठमं ।

२. रूपसुत्तं

३०३. सावत्थिनिदानं । “रूपा, भिक्खवे, अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो; सद्वा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो; गन्धा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो; रसा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो; फोटुब्बा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो; धम्मा अनिच्चा विपरिणामिनो अञ्जथाभाविनो । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति सद्धानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पुथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति” ।

“यस्स खो, भिक्खवे, इमे धम्मा एवं पज्जाय मत्तसो निज्झानं खमन्ति, अयं वुच्चति — ‘धम्मानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पुथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति’ । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं पजानाति एवं पस्सति, अयं वुच्चति — ‘सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’”ति । दुतियं ।

३. विज्जाणसुत्तं

३०४. सावत्थिनिदानं । “चक्खुविज्जाणं, भिक्खवे, अनिच्चं विपरिणामि अञ्जथाभावि; सोतविज्जाणं... घानविज्जाणं... जिह्वाविज्जाणं... कायविज्जाणं... मनोविज्जाणं अनिच्चं विपरिणामि अञ्जथाभावि । यो भिक्खवे...पे०... सम्बोधिपरायनो”ति । ततियं ।

४. सम्फस्ससुत्तं

३०५. सावत्थिनिदानं । “चक्खुसम्फस्सो, भिक्खवे, अनिच्चो विपरिणामी अञ्जथाभावी; सोतसम्फस्सो... घानसम्फस्सो... जिह्वासम्फस्सो... कायसम्फस्सो... मनोसम्फस्सो अनिच्चो विपरिणामी अञ्जथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । चतुत्थं ।

५. सम्फस्सजासुत्तं

३०६. सावत्थिनिदानं । “चक्खुसम्फस्सजा, भिक्खवे, वेदना अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; सोतसम्फस्सजा वेदना...पे०... घानसम्फस्सजा वेदना...पे०... जिह्वासम्फस्सजा वेदना...पे०... कायसम्फस्सजा वेदना...पे०... मनोसम्फस्सजा वेदना अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । पञ्चमं ।

६. रूपसज्जासुत्तं

३०७. सावत्थिनिदानं । “रूपसज्जा, भिक्खवे, अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; सद्वसज्जा... गन्धसज्जा... रससज्जा... फोडुब्बसज्जा... धम्मसज्जा अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । छट्ठं ।

७. रूपसज्जेतनासुत्तं

३०८. सावत्थिनिदानं । “रूपसज्जेतना, भिक्खवे, अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; सद्वसज्जेतना... गन्धसज्जेतना... रससज्जेतना... फोडुब्बसज्जेतना... धम्मसज्जेतना अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । सत्तमं ।

८. रूपतण्हासुत्तं

३०९. सावत्थिनिदानं । “रूपतण्हा, भिक्खवे, अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; सद्वतण्हा... गन्धतण्हा... रसतण्हा... फोडुब्बतण्हा... धम्मतण्हा अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । अट्ठमं ।

९. पथवीधातुसुत्तं

३१०. सावत्थिनिदानं । “पथवीधातु, भिक्खवे, अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; आपोधातु... तेजोधातु... वायोधातु... आकासधातु... विज्जाणधातु अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति ‘सद्धानुसारी...पे०... सम्बोधिपरायनो’”ति । नवमं ।

१०. खन्धसुत्तं

३११. सावत्थिनिदानं । “रूपं, भिक्खवे, अनिच्चं विपरिणामि अज्झथाभावि; वेदना अनिच्चा विपरिणामी अज्झथाभावी; सज्जा... सङ्खारा अनिच्चा विपरिणामिनो अज्झथाभाविनो; विज्जाणं अनिच्चं विपरिणामि अज्झथाभावि । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं सद्वहति अधिमुच्चति, अयं वुच्चति सद्धानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पृथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति” ।

“यस्स खो, भिक्खवे, इमे धम्मा एवं पज्जाय मत्तसो निज्झानं खमन्ति, अयं वुच्चति — ‘धम्मानुसारी, ओक्कन्तो सम्मत्तनियामं, सप्पुरिसभूमिं ओक्कन्तो, वीतिवत्तो पुथुज्जनभूमिं; अभब्बो तं कम्मं कातुं, यं कम्मं कत्वा निरयं वा तिरच्छानयोनिं वा पेत्तिविसयं वा उपपज्जेय्य; अभब्बो च ताव कालं कातुं याव न सोतापत्तिफलं सच्छिकरोति’ । यो, भिक्खवे, इमे धम्मे एवं पजानाति एवं पस्सति, अयं वुच्चति — ‘सोतापन्नो अविनिपातधम्मो नियतो सम्बोधिपरायनो’”ति । दसमं ।

ओक्कन्तसंयुत्तं [ओक्कन्तिकसंयुत्तं (पी० क०)] समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

चक्खु रूपञ्च विज्जाणं, फस्सो च वेदनाय च ।
सज्जा च चेतना तण्हा, धातु खन्धेन ते दसाति ॥

५. उप्पादसंयुत्तं

१. चक्खुसुत्तं

३१२. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, चक्खुस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सोतस्स उप्पादो ठिति...पे०... यो घानस्स उप्पादो ठिति... यो जिह्वाय उप्पादो ठिति... यो कायस्स उप्पादो ठिति... यो मनस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च, भिक्खवे, चक्खुस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सोतस्स निरोधो...पे०... यो घानस्स निरोधो... यो जिह्वाय निरोधो... यो कायस्स निरोधो... यो मनस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । पठमं ।

२. रूपसुत्तं

३१३. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, रूपानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो सद्धानं... यो गन्धानं... यो रसानं... यो फोट्टब्बानं... यो धम्मानं उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो सद्धानं... यो गन्धानं... यो रसानं... यो फोट्टब्बानं... यो धम्मानं निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । दुतियं ।

३. विज्जाणसुत्तं

३१४. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, चक्खुविज्जाणस्स उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... यो मनोविज्जाणस्स उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, चक्खुविज्जाणस्स निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो मनोविज्जाणस्स निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । ततियं ।

४. सम्फस्ससुत्तं

३१५. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सस्स उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... यो मनोसम्फस्सस्स उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सस्स निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो मनोसम्फस्सस्स निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । चतुत्थं ।

५. सम्फस्सजसुत्तं

३१६. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सजाय वेदनाय उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... ।

यो मनोसम्फस्सजाय वेदनाय उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सजाय वेदनाय निरोधो वूपसमो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो मनोसम्फस्सजाय वेदनाय निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । पञ्चमं ।

६. सज्जासुत्तं

३१७. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, रूपसज्जाय उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... यो धम्मसज्जाय उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपसज्जाय निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो धम्मसज्जाय निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । छट्ठं ।

७. सज्चेतनासुत्तं

३१८. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, रूपसज्चेतनाय उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... यो धम्मसज्चेतनाय उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपसज्चेतनाय निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो धम्मसज्चेतनाय निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । सत्तमं ।

८. तण्हासुत्तं

३१९. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, रूपतण्हाय उप्पादो ठिति...पे०... जरामरणस्स पातुभावो...पे०... यो धम्मतण्हाय उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपतण्हाय निरोधो...पे०... जरामरणस्स अत्थङ्गमो...पे०... यो धम्मतण्हाय निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो”ति । अट्ठमं ।

९. धातुसुत्तं

३२०. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, पथवीधातुया उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो...पे०... जरामरणस्स

पातुभावो; यो आपोधातुया... यो तेजोधातुया... यो वायोधातुया... यो आकासधातुया... यो विज्जाणधातुया उप्पादो
 ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे,
 पथवीधातुया निरोधो... पे० ... जरामरणस्स अत्थङ्गमो; यो आपोधातुया निरोधो... यो तेजोधातुया निरोधो... यो वायोधातुया
 निरोधो... यो आकासधातुया निरोधो... यो विज्जाणधातुया निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो,
 जरामरणस्स अत्थङ्गमो'ति । नवमं ।

१०. खन्धसुत्तं

३२१. सावत्थिनिदानं । “यो खो, भिक्खवे, रूपस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं
 ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो वेदनाय... यो सज्जाय... यो सङ्खारानं... यो विज्जाणस्स उप्पादो ठिति अभिनिब्बत्ति
 पातुभावो, दुक्खस्सेसो उप्पादो, रोगानं ठिति, जरामरणस्स पातुभावो । यो च खो, भिक्खवे, रूपस्स निरोधो वूपसमो
 अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो । यो वेदनाय... यो सज्जाय... यो सङ्खारानं... यो
 विज्जाणस्स निरोधो वूपसमो अत्थङ्गमो, दुक्खस्सेसो निरोधो, रोगानं वूपसमो, जरामरणस्स अत्थङ्गमो'ति । दसमं ।

उप्पादसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

चक्खु रूपञ्च विज्जाणं, फस्सो च वेदनाय च ।
 सज्जा च चेतना तण्हा, धातु खन्धेन ते दसाति ॥

६. किलेससंयुत्तं

१. चक्खुसुत्तं

३२२. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, चक्खुस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यो सोतस्मिं छन्दरागो,
 चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यो घानस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यो जिह्वाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो
 उपक्विलेसो । यो कायस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यो मनस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यतो खो,
 भिक्खवे, भिक्खुनो इमेसु छसु ठानेसु चेतसो उपक्विलेसो पहीनो होति, नेक्खम्मनिन्नज्वस्स चित्तं होति ।
 नेक्खम्मपरिभावितं चित्तं कम्मनियं खायति, अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू'ति । पठमं ।

२. रूपसुत्तं

३२३. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपेसु छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यो सद्देषु... यो गन्धेषु... यो
 रसेसु... यो फोड्डब्बेषु... यो धम्मेषु छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्विलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो इमेसु छसु ठानेसु
 चेतसो उपक्विलेसो पहीनो होति, नेक्खम्मनिन्नज्वस्स चित्तं होति । नेक्खम्मपरिभावितं चित्तं कम्मनियं खायति, अभिज्जा
 सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू'ति । दुतियं ।

३. विज्जाणसुत्तं

३२४. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, चक्खुविज्जाणस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सोतविज्जाणस्मिं... यो घानविज्जाणस्मिं... यो जिह्वाविज्जाणस्मिं... यो कायविज्जाणस्मिं... यो मनोविज्जाणस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो इमेसु छसु ठानेसु चेतसो उपक्किलेसो पहीनो होति, नेक्खम्मनिन्नञ्चस्स चित्तं होति । नेक्खम्मपरिभावितं चित्तं कम्मनियं खायति, अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । ततियं ।

४. सम्फस्ससुत्तं

३२५. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सोतसम्फस्सस्मिं... यो घानसम्फस्सस्मिं... यो जिह्वासम्फस्सस्मिं... यो कायसम्फस्सस्मिं... यो मनोसम्फस्सस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो...पे०... अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । चतुत्थं ।

५. सम्फस्सजसुत्तं

३२६. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, चक्खुसम्फस्सजाय वेदनाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सोतसम्फस्सजाय वेदनाय... यो घानसम्फस्सजाय वेदनाय... यो जिह्वासम्फस्सजाय वेदनाय... यो कायसम्फस्सजाय वेदनाय... यो मनोसम्फस्सजाय वेदनाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो...पे०... अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । पञ्चमं ।

६. सज्जासुत्तं

३२७. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपसज्जाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सद्दसज्जाय... यो गन्धसज्जाय... यो रससज्जाय... यो फोड्डब्सज्जाय... यो धम्मसज्जाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो...पे०... अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । छट्ठं ।

७. सज्चेतनासुत्तं

३२८. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपसज्चेतनाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सद्दसज्चेतनाय... यो गन्धसज्चेतनाय... यो रससज्चेतनाय... यो फोड्डब्सज्चेतनाय... यो धम्मसज्चेतनाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो...पे०... अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । सत्तमं ।

८. तण्हासुत्तं

३२९. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपतण्हाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो सद्दतण्हाय... यो गन्धतण्हाय... यो रसतण्हाय... यो फोड्डब्सतण्हाय... यो धम्मतण्हाय छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो...पे०... अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । अट्ठमं ।

९. धातुसुत्तं

३३०. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, पथवीधातुया छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यो आपोधातुया... यो तेजोधातुया... यो वायोधातुया... यो आकासधातुया... यो विज्जाणधातुया छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो इमेसु छसु ठानेसु चेतसो उपक्किलेसो पहीनो होति, नेक्खम्मनिन्नञ्चस्स चित्तं होति । नेक्खम्मपरिभावितं चित्तं कम्मनियं खायति, अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । नवमं ।

१०. खन्धसुत्तं

३३१. सावत्थिनिदानं । “यो, भिक्खवे, रूपस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो... पे०... यो विज्जाणस्मिं छन्दरागो, चित्तस्सेसो उपक्किलेसो । यतो खो, भिक्खवे, भिक्खुनो इमेसु पञ्चसु ठानेसु चेतसो उपक्किलेसो पहीनो होति, नेक्खम्मनिन्नञ्चस्स चित्तं होति । नेक्खम्मपरिभावितं चित्तं कम्मनियं खायति, अभिज्जा सच्छिकरणीयेसु धम्मेषू”ति । दसमं ।

किलेससंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

चक्खु रूपञ्च विज्जाणं, फस्सो च वेदनाय च ।
सज्जा च चेतना तण्हा, धातु खन्धेन ते दसाति ॥

७. सारिपुत्तसंयुत्तं

१. विवेकजसुत्तं

३३२. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय सावत्थिं पिण्डाय पाविसि । सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिक्कन्तो येन अन्धवनं तेनुपसङ्गमि दिवाविहाराय । अन्धवनं अज्झोगाहेत्वा अज्जतरस्मिं रुक्खमूले दिवाविहारं निसीदि ।

अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो सायन्हसमयं पटिसल्लाना वुद्धितो येन जेतवनं अनाथपिण्डिकस्स आरामो तेनुपसङ्गमि । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो आयस्मन्तं सारिपुत्तं दूरतोव आगच्छन्तं । दिस्वान आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — “विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो सारिपुत्त, इन्द्रियानि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो । कतमेनायस्मा सारिपुत्तो अज्ज विहारेन विहासी”ति?

“इधाहं, आवुसो, विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितक्कं सविचारं विवेकजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, न एवं होति — ‘अहं पठमं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं पठमं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं पठमा ज्ञाना वुद्धितो’ति वा”ति । “तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं

अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स न एवं होति — ‘अहं पठमं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं पठमं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं पठमा ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । पठमं ।

२. अवितक्कसुत्तं

३३३. सावत्थिनिदानं । अदसा खो आयस्मा आनन्दो...पे०... आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच — ‘विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो सारिपुत्त, इन्द्रियानि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो । कतमेनायस्मा सारिपुत्तो अज्ज विहारेन विहासी’ति?

“इधाहं, आवुसो, वितक्कविचारानं वूपसमा अज्झत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दितियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, न एवं होति — ‘अहं दितियं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं दितियं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं दितिया ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । “तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स न एवं होति — ‘अहं दितियं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं दितियं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं दितिया ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । दितियं ।

३. पीतिसुत्तं

३३४. सावत्थिनिदानं । अदसा खो आयस्मा आनन्दो...पे०... ‘विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो सारिपुत्त, इन्द्रियानि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो । कतमेनायस्मा सारिपुत्तो अज्ज विहारेन विहासी’ति?

“इधाहं, आवुसो, पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहासिं सतो च सम्पज्जानो सुखञ्च कायेन पटिसंवेदेमि; यं तं अरिया आचिक्खन्ति ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, न एवं होति — ‘अहं ततियं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं ततियं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं ततिया ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । “तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स न एवं होति — ‘अहं ततियं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं ततियं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं ततिया ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । ततियं ।

४. उपेक्खासुत्तं

३३५. सावत्थिनिदानं । अदसा खो आयस्मा आनन्दो...पे०... ‘विप्पसन्नानि खो ते, आवुसो सारिपुत्त, इन्द्रियानि; परिसुद्धो मुखवण्णो परियोदातो । कतमेनायस्मा सारिपुत्तो अज्ज विहारेन विहासी’ति?

“इधाहं, आवुसो, सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अत्थङ्गमा अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुत्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, न एवं होति — ‘अहं चतुत्थं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं चतुत्थं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं चतुत्था ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । “तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स न एवं होति — ‘अहं चतुत्थं ज्ञानं समापज्जामी’ति वा ‘अहं चतुत्थं ज्ञानं समापन्नो’ति वा ‘अहं चतुत्था ज्ञाना वुड्ढितो’ति वा’ति । चतुत्थं ।

५. आकासानञ्चायतनसुत्तं

३३६. सावत्थिनिदानं । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो...पे०... “इधाहं, आवुसो, सब्बसो रूपसज्जानं समतिक्कमा पटिघसज्जानं अत्थङ्गमा नानत्तसज्जानं अमनसिकारा अनन्तो आकासोति आकासानज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि... पे०... वुट्ठितोति वा”ति । पञ्चमं ।

६. विज्जाणज्जायतनसुत्तं

३३७. सावत्थिनिदानं । अद्दसा खो आयस्मा आनन्दो...पे०... “इधाहं, आवुसो, सब्बसो आकासानज्जायतनं समतिक्कम्म अनन्तं विज्जाणन्ति विज्जाणज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि...पे०... वुट्ठितोति वा”ति । छट्ठं ।

७. आकिञ्चज्जायतनसुत्तं

३३८. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो...पे०... “इधाहं, आवुसो, सब्बसो विज्जाणज्जायतनं समतिक्कम्म, नत्थि किञ्चीति आकिञ्चज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि...पे०... वुट्ठितोति वा”ति । सत्तमं ।

८. नेवसज्जानासज्जायतनसुत्तं

३३९. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो...पे०... “इधाहं, आवुसो, आकिञ्चज्जायतनं समतिक्कम्म नेवसज्जानासज्जायतनं उपसम्पज्ज विहरामि...पे०... वुट्ठितोति वा”ति । अट्ठमं ।

९. निरोधसमापत्तिसुत्तं

३४०. सावत्थिनिदानं । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो...पे०... । “इधाहं, आवुसो, सब्बसो नेवसज्जानासज्जायतनं समतिक्कम्म सज्जावेदयितनिरोधं उपसम्पज्ज विहरामि । तस्स मय्हं, आवुसो, न एवं होति — ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जामी’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधा वुट्ठितो’ति वा”ति । “तथा हि पनायस्मतो सारिपुत्तस्स दीघरत्तं अहङ्कारममङ्कारमानानुसया सुसमूहता । तस्मा आयस्मतो सारिपुत्तस्स न एवं होति — ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापज्जामी’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधं समापन्नो’ति वा ‘अहं सज्जावेदयितनिरोधा वुट्ठितो’ति वा”ति । नवमं ।

१०. सूचिमुखीसुत्तं

३४१. एकं समयं आयस्मा सारिपुत्तो राजगहे विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहे पिण्डाय पाविसि । राजगहे सपदानं पिण्डाय चरित्वा तं पिण्डपातं अज्जतरं कुट्टमूलं [कुट्टमूलं (सी० स्या० कं०), कुट्टं (पी०)] निस्साय परिभुज्जति । अथ खो सूचिमुखी परिब्बाजिका येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्तं एतदवोच —

“किं नु खो, समण, अधोमुखो भुज्जसी”ति? “न ख्वाहं, भगिनि, अधोमुखो भुज्जामी”ति । “तेन हि, समण, उब्भमुखो [उब्भमुखो (सी० अट्ठ०)] भुज्जसी”ति? “न ख्वाहं, भगिनि, उब्भमुखो भुज्जामी”ति । “तेन हि, समण, दिसामुखो भुज्जसी”ति? “न ख्वाहं, भगिनि, दिसामुखो भुज्जामी”ति । “तेन हि, समण, विदिसामुखो भुज्जसी”ति? “न ख्वाहं, भगिनि, विदिसामुखो भुज्जामी”ति ।

“किं नु, समण, अधोमुखो भुञ्जसी”ति इति पुट्ठो समानो ‘न ख्वाहं, भगिनि, अधोमुखो भुञ्जामी’ति वदेसि । ‘तेन हि, समण, उब्भमुखो भुञ्जसी’ति इति पुट्ठो समानो ‘न ख्वाहं, भगिनि, उब्भमुखो भुञ्जामी’ति वदेसि । ‘तेन हि, समण, दिसामुखो भुञ्जसी’ति इति पुट्ठो समानो ‘न ख्वाहं, भगिनि, दिसामुखो भुञ्जामी’ति वदेसि । ‘तेन हि, समण, विदिसामुखो भुञ्जसी’ति इति पुट्ठो समानो ‘न ख्वाहं, भगिनि, विदिसामुखो भुञ्जामी’ति वदेसि” ।

“कथञ्चरहि, समण, भुञ्जसी”ति? “ये हि केचि, भगिनि, समणब्राह्मणा [समणा वा ब्राह्मणा वा (सी०) निगमनवाक्ये पन सब्बत्थापि समासोयेव दिस्सति] वत्थुविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं [जीवितं (क०)] कप्पेन्ति, इमे वुच्चन्ति, भगिनि, समणब्राह्मणा ‘अधोमुखा भुञ्जन्ती’ति । ये हि केचि, भगिनि, समणब्राह्मणा नक्खत्तविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेन्ति, इमे वुच्चन्ति, भगिनि, समणब्राह्मणा ‘उब्भमुखा भुञ्जन्ती’ति । ये हि केचि, भगिनि, समणब्राह्मणा दूतेय्यपहिणगमनानुयोगाय [... नुयोगा (सी० स्या० कं० पी०), ... नुयोगेन (?)] मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेन्ति, इमे वुच्चन्ति, भगिनि, समणब्राह्मणा ‘दिसामुखा भुञ्जन्ती’ति । ये हि केचि, भगिनि, समणब्राह्मणा अङ्गविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेन्ति, इमे वुच्चन्ति, भगिनि, समणब्राह्मणा ‘विदिसामुखा भुञ्जन्ती’”ति ।

“सो ख्वाहं, भगिनि, न वत्थुविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेमि, न नक्खत्तविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेमि, न दूतेय्यपहिणगमनानुयोगाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेमि, न अङ्गविज्जातिरच्छानविज्जाय मिच्छाजीवेन जीविकं कप्पेमि । धम्मेन भिक्खं परियेसामि; धम्मेन भिक्खं परियेसित्वा भुञ्जामी”ति ।

अथ खो सूचिमुखी परिब्बाजिका राजगहे रथियाय रथियं, सिङ्घाटकेन सिङ्घाटकं उपसङ्कमित्वा एवमारोचेसि — “धम्मिकं समणा सक्कपुत्तिया आहारं आहारेन्ति; अनवज्जं [अनवज्जेन (क०)] समणा सक्कपुत्तिया आहारं आहारेन्ति । देथ समणानं सक्कपुत्तियानं पिण्ड”न्ति । दसमं ।

सारिपुत्तसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

विवेकजं अवितक्कं, पीति उपेक्खा चतुत्थकं ।
आकासज्जेव विज्जाणं, आकिज्जं नेवसज्जिना ।
निरोधो नवमो वुत्तो, दसमं सूचिमुखी चाति ॥

८. नागसंयुत्तं

१. सुद्धिकसुत्तं

३४२. सावत्थिनिदानं । “चतस्सो इमा, भिक्खवे, नागयोनियो । कतमा चतस्सो? अण्डजा नागा, जलाबुजा नागा, संसेदजा नागा, ओपपातिका नागा — इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो नागयोनियो”ति । पठमं ।

२. पणीततरसुत्तं

३४३. सावत्थिनिदानं । “चतस्सो इमा, भिक्खवे, नागयोनियो । कतमा चतस्सो? अण्डजा नागा, जलाबुजा नागा, संसेदजा नागा, ओपपातिका नागा । तत्र, भिक्खवे, अण्डजेहि नागेहि जलाबुजा च संसेदजा च ओपपातिका च नागा पणीततरा । तत्र, भिक्खवे, अण्डजेहि च जलाबुजेहि च नागेहि संसेदजा च ओपपातिका च नागा पणीततरा । तत्र, भिक्खवे, अण्डजेहि च जलाबुजेहि च संसेदजेहि च नागेहि ओपपातिका नागा पणीततरा । इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो नागयोनियो”ति । दूतियं ।

३. उपोसथसुत्तं

३४४. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे अण्डजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चानं अण्डजानं नागानं एवं होति — ‘मयं खो पुब्बे कायेन द्वयकारिनो अहुम्ह, वाचाय द्वयकारिनो, मनसा द्वयकारिनो । ते मयं कायेन द्वयकारिनो, वाचाय द्वयकारिनो, मनसा द्वयकारिनो, कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपन्ना । सचज्ज मयं कायेन सुचरितं चरेय्याम, वाचाय सुचरितं चरेय्याम, मनसा सुचरितं चरेय्याम, एवं मयं कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्याम । हन्द, मयं एतरहि कायेन सुचरितं चराम, वाचाय सुचरितं चराम, मनसा सुचरितं चरामा”ति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चे अण्डजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति । ततियं ।

४. दुतियउपोसथसुत्तं

३४५. सावत्थिनिदानं । अथ खो अज्जतरो भिक्खु येन भगवा...पे०... एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे जलाबुजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति? “इध, भिक्खु...पे०... अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चे जलाबुजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति । चतुत्थं ।

५. ततियउपोसथसुत्तं

३४६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चे संसेदजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति? “इध, भिक्खु...पे०... अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चे संसेदजा नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्ठकाया च भवन्ती”ति । पच्चमं ।

६. चतुत्थउपोसथसुत्तं

३४७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो,

येन मिधेकच्चे ओपपातिकाना नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्टकाया च भवन्ती'ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चानं ओपपातिकानं नागानं एवं होति — ‘मयं खो पुब्बे कायेन द्वयकारिनो अहुम्ह, वाचाय द्वयकारिनो, मनसा द्वयकारिनो । ते मयं कायेन द्वयकारिनो, वाचाय द्वयकारिनो, मनसा द्वयकारिनो, कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपन्ना । सचज्ज मयं कायेन सुचरितं चरेय्याम, वाचाय... मनसा सुचरितं चरेय्याम, एवं मयं कायस्स भेदा परं मरणा सुगतिं सगं लोकं उपपज्जेय्याम । हन्द, मयं एतरहि कायेन सुचरितं चराम, वाचाय... मनसा सुचरितं चरामा'ति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चे ओपपातिका नागा उपोसथं उपवसन्ति वोस्सट्टकाया च भवन्ती'ति । छट्ठं ।

७. सुतसुत्तं

३४८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती'ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी होति, मनसा द्वयकारी होति । तस्स सुतं होति — ‘अण्डजा नागा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला'ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जेय्य'न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती'ति । सत्तमं ।

८. दुतियसुतसुत्तं

३४९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा जलाबुजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती'ति?...पे०... अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा जलाबुजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जतीति । अट्ठमं ।

९. ततियसुतसुत्तं

३५०. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा संसेदजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती'ति?...पे०... अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा संसेदजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जतीति । नवमं ।

१०. चतुत्थसुतसुत्तं

३५१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती'ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘ओपपातिका नागा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला'ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जेय्य'न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु,

अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । दसमं ।

११-२०. अण्डजदानूपकारसुत्तदसकं

३५२-३६१. एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती”ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘अण्डजा नागा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो अन्नं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु...पे०... उपपज्जतीति...पे०... सो पानं देति...पे०... वत्थं देति...पे०... यानं देति...पे०... मालं देति...पे०... गन्धं देति...पे०... विलेपनं देति...पे०... सेय्यं देति...पे०... आवसथं देति...पे०... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । वीसतिमं ।

११-५०. जलाबुजादिदानूपकारसुत्तत्तिसकं

३६२-३९१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा जलाबुजानं नागानं...पे०... संसेदजानं नागानं...पे०... ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती”ति?

“इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘ओपपातिका नागा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जेय्यन्ति । सो अन्नं देति...पे०... पानं देति...पे०... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं नागानं सहब्यतं उपपज्जती”ति ।

(इमिना पेय्यालेन दस दस सुत्तन्ता कातब्बा । एवं चतूसु योनीसु चत्तालीसं वेय्याकरणा होन्ति । पुरिमेहि पन दसहि सुत्तन्तेहि सह होन्ति पण्णाससुत्तन्ताति ।)

नागसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सुद्धिकं पणीततरं, चतुरो च उपोसथा ।

तस्स सुतं चतुरो च, दानूपकारा च तालीसं ।

पण्णास पिण्डतो सुत्ता, नागम्हि सुप्पकासिताति ॥

९. सुपण्णसंयुत्तं

१. सुद्धिकसुत्तं

३९२. सावत्थिनिदानं । “चतस्सो इमा, भिक्खवे, सुपण्णयोनियो । कतमा चतस्सो? अण्डजा सुपण्णा, जलाबुजा सुपण्णा, संसेदजा सुपण्णा, ओपपातिका सुपण्णा — इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो सुपण्णयोनियो”ति । पठमं ।

२. हरन्तिसुत्तं

३९३. सावत्थिनिदानं । “चतस्सो इमा, भिक्खवे, सुपण्णयोनियो । कतमा चतस्सो? अण्डजा...पे०... इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो सुपण्णयोनियो । तत्र, भिक्खवे, अण्डजा सुपण्णा अण्डजेव नागे हरन्ति, न जलाबुजे, न संसेदजे, न ओपपातिके । तत्र, भिक्खवे, जलाबुजा सुपण्णा अण्डजे च जलाबुजे च नागे हरन्ति, न संसेदजे, न ओपपातिके । तत्र, भिक्खवे, संसेदजा सुपण्णा अण्डजे च जलाबुजे च संसेदजे च नागे हरन्ति, न ओपपातिके । तत्र, भिक्खवे, ओपपातिका सुपण्णा अण्डजे च जलाबुजे च संसेदजे च ओपपातिके च नागे हरन्ति । इमा खो, भिक्खवे, चतस्सो सुपण्णयोनियो”ति । दुतियं ।

३. द्वयकारीसुत्तं

३९४. सावत्थिनिदानं । अज्जतरो भिक्खु येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘अण्डजा सुपण्णा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । ततियं ।

४-६. दुतियादिद्वयकारीसुत्तत्तिकं

३९५-३९७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा जलाबुजानं सुपण्णानं...पे०... संसेदजानं सुपण्णानं...पे०... ओपपातिकानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘ओपपातिका सुपण्णा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । छट्ठं ।

७-१६. अण्डजदानूपकारसुत्तदसकं

३९८-४०७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिथेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘अण्डजा सुपण्णा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति... पे०... पानं देति... वत्थं देति... यानं देति... मालं देति... गन्धं देति... विलेपनं देति... सेय्यं देति... आवसथं देति... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिथेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा अण्डजानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जती”ति । सोळसमं ।

१७-४६. जलाबुजादिदानूपकारसुत्तिसकं

४०८-४३७. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिथेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा जलाबुजानं सुपण्णानं... पे०... संसेदजानं सुपण्णानं... पे०... ओपपातिकानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन द्वयकारी होति, वाचाय द्वयकारी, मनसा द्वयकारी । तस्स सुतं होति — ‘ओपपातिका सुपण्णा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति... पे०... पानं देति... पे०... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिथेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा ओपपातिकानं सुपण्णानं सहव्यतं उपपज्जती”ति । छत्तालीसमं ।

(एवं पिण्डकेन छत्तालीसं सुत्तन्ता होन्ति ।)

सुपण्णसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सुद्धिकं हरन्ति चेव, द्वयकारी च चतुरो ।
दानूपकारा तालीसं, सुपण्णे सुप्पकासिताति ॥

१०. गन्धब्बकायसंयुत्तं

१. सुद्धिकसुत्तं

४३८. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे ... पे०... भगवा एतदवोच — “गन्धब्बकायिके वो, भिक्खवे, देवे देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमा च, भिक्खवे, गन्धब्बकायिका देवा? सन्ति, भिक्खवे, मूलगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, सारगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, फेग्गुगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, तचगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, पपटिकगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, पत्तगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, पुप्फगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, फलगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, रसगन्धे अधिवत्था देवा । सन्ति, भिक्खवे, गन्धगन्धे अधिवत्था देवा । इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, गन्धब्बकायिका देवा”ति । पठमं ।

२. सुचरितसुत्तं

४३९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धब्बकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘गन्धब्बकायिका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा गन्धब्बकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धब्बकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धब्बकायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । दितियं ।

३. मूलगन्धदातासुत्तं

४४०. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘मूलगन्धे अधिवत्था देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो दाता होति मूलगन्धानं । सो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु...पे०... येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । ततियं ।

४-१२. सारगन्धादिदातासुत्तनवकं

४४१-४४९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा सारगन्धे अधिवत्थानं देवानं...पे०... फेगुगन्धे अधिवत्थानं देवानं... तचगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पपटिकगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पत्तगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पुप्फगन्धे अधिवत्थानं देवानं... फलगन्धे अधिवत्थानं देवानं... रसगन्धे अधिवत्थानं देवानं... गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘सारगन्धे अधिवत्था देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सारगन्धे अधिवत्थानं देवानं...पे०... फेगुगन्धे अधिवत्थानं देवानं... तचगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पपटिकगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पत्तगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पुप्फगन्धे अधिवत्थानं देवानं... फलगन्धे अधिवत्थानं देवानं... रसगन्धे अधिवत्थानं देवानं... गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो दाता होति सारगन्धानं...पे०... सो दाता होति फेगुगन्धानं... सो दाता होति तचगन्धानं... सो दाता होति पपटिकगन्धानं... सो दाता होति पत्तगन्धानं... सो दाता होति पुप्फगन्धानं... सो दाता होति फलगन्धानं... सो दाता होति रसगन्धानं... सो दाता होति गन्धगन्धानं । सो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । द्वादसमं ।

१३-२२. मूलगन्धदानूपकारसुत्तदसकं

४५०-४५९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को

पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘मूलगन्धे अधिवत्था देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति... पे०... पानं देति... वत्थं देति... यानं देति... मालं देति... गन्धं देति... विलेपनं देति... सेय्यं देति... आवसथं देति... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा मूलगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । बावीसतिमं ।

२३-११२. सारगन्धादिदानूपकारसुत्तनवुत्तिकं

४६०-५४९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा सारगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पे०... फेगुगन्धे अधिवत्थानं देवानं... तचगन्धे अधिवत्थानं देवानं ... पपटिकगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पत्तगन्धे अधिवत्थानं देवानं... पुप्फगन्धे अधिवत्थानं देवानं... फलगन्धे अधिवत्थानं देवानं... रसगन्धे अधिवत्थानं देवानं... गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘गन्धगन्धे अधिवत्था देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति... पे०... पानं देति... वत्थं देति... यानं देति... मालं देति... गन्धं देति... विलेपनं देति... सेय्यं देति... आवसथं देति... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा गन्धगन्धे अधिवत्थानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । द्वादससतिमं ।

(एवं पिण्डकेन एकसतञ्च द्वादस च सुत्तन्ता होन्ति ।)

गन्धब्बकायसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सुद्धिकञ्च सुचरितं, दाता हि अपरे दस ।
दानूपकारा सतथा, गन्धब्बे सुप्पकासिताति ॥

११. वलाहकसंयुत्तं

१. सुद्धिकसुत्तं

५५०. सावत्थिनिदानं । “वलाहककायिके वो, भिक्खवे, देवे देसेस्सामि । तं सुणाथ । कतमे च, भिक्खवे, वलाहककायिका देवा? सन्ति, भिक्खवे, सीतवलाहका देवा; सन्ति उण्हवलाहका देवा; सन्ति अब्भवलाहका देवा; सन्ति वातवलाहका देवा; सन्ति वस्सवलाहका देवा — इमे वुच्चन्ति, भिक्खवे, ‘वलाहककायिका देवा’”ति । पठमं ।

२. सुचरितसुत्तं

५५१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा वलाहककायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘वलाहककायिका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा वलाहककायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो कायस्स भेदा परं मरणा वलाहककायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा वलाहककायिकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । द्दुतियं ।

३-१२. सीतवलाहकदानूपकारसुत्तदसकं

५५२-५६१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा सीतवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘सीतवलाहका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा सीतवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति...पे०... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा सीतवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा सीतवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । द्वादसमं ।

१३-५२. उण्हवलाहकदानूपकारसुत्तचालीसकं

५६२-६०१. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा उण्हवलाहकानं देवानं...पे०... अब्भवलाहकानं देवानं...पे०... वातवलाहकानं देवानं...पे०... वस्सवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति? “इध, भिक्खु, एकच्चो कायेन सुचरितं चरति, वाचाय सुचरितं चरति, मनसा सुचरितं चरति । तस्स सुतं होति — ‘वस्सवलाहका देवा दीघायुका वण्णवन्तो सुखबहुला’ति । तस्स एवं होति — ‘अहो वताहं कायस्स भेदा परं मरणा वस्सवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जेय्य’न्ति । सो अन्नं देति...पे०... पदीपेय्यं देति । सो कायस्स भेदा परं मरणा वस्सवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येन मिधेकच्चो कायस्स भेदा परं मरणा वस्सवलाहकानं देवानं सहब्यतं उपपज्जती”ति । द्वेपज्जासमं ।

५३. सीतवलाहकसुत्तं

६०२. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेकदा सीतं होती”ति? “सन्ति, भिक्खु, सीतवलाहका नाम देवा । तेसं यदा एवं होति — ‘यंनून मयं सकाय रतिया वसेय्यामा’ति [रमेय्यामाति (सी० स्या० कं० पी०) एवमुपरिपि], तेसं तं चेतोपणिधिमन्वाय सीतं होति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येनेकदा सीतं होती”ति । तेपज्जासमं ।

५४. उण्हवलाहकसुत्तं

६०३. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेकदा उण्हं होती”ति? “सन्ति, भिक्खु, उण्हवलाहका नाम देवा । तेसं यदा एवं होति — ‘यंनून मयं सकाय रतिया वसेय्यामा’ति, तेसं तं चेतोपणिधिमन्वाय उण्हं होति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येनेकदा उण्हं होती”ति । चतुपञ्जासमं ।

५५. अब्भवलाहकसुत्तं

६०४. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेकदा अब्भं होती”ति? “सन्ति, भिक्खु, अब्भवलाहका नाम देवा । तेसं यदा एवं होति — ‘यंनून मयं सकाय रतिया वसेय्यामा’ति, तेसं तं चेतोपणिधिमन्वाय अब्भं होति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येनेकदा अब्भं होती”ति । पञ्चपञ्जासमं ।

५६. वातवलाहकसुत्तं

६०५. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेकदा वातो होती”ति? “सन्ति, भिक्खु, वातवलाहका नाम देवा । तेसं यदा एवं होति — ‘यंनून मयं सकाय रतिया वसेय्यामा’ति, तेसं तं चेतोपणिधिमन्वाय वातो होति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येनेकदा वातो होती”ति । छप्पञ्जासमं ।

५७. वस्सवलाहकसुत्तं

६०६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो सो भिक्खु भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भन्ते, हेतु, को पच्चयो, येनेकदा देवो वस्सती”ति? “सन्ति, भिक्खु, वस्सवलाहका नाम देवा । तेसं यदा एवं होति — ‘यंनून मयं सकाय रतिया वसेय्यामा’ति, तेसं तं चेतोपणिधिमन्वाय देवो वस्सति । अयं खो, भिक्खु, हेतु, अयं पच्चयो, येनेकदा देवो वस्सती”ति । सत्तपञ्जासमं ।

सत्तपञ्जाससुत्तन्तं निद्धितं ।

वलाहकसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

सुद्धिकं सुचरितञ्च दानूपकारपञ्जासं ।

सीतं उण्हञ्च अब्भञ्च वातवस्सवलाहकाति ॥

१२. वच्छगोत्तसंयुत्तं

१. रूपअञ्जाणसुत्तं

६०७. एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा भगवता सङ्घिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि [येनिमानि (?)] अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा, अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति? “रूपे खो, वच्छ, अज्जाणा, रूपसमुदये अज्जाणा, रूपनिरोधे अज्जाणा, रूपनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि [येन (सी०), येनिमानि (?)] अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति । पठमं ।

२. वेदनाअज्जाणसुत्तं

६०८. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति? “वेदनाय खो, वच्छ, अज्जाणा, वेदनासमुदये अज्जाणा, वेदानिरोधे अज्जाणा, वेदानिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति । दुतियं ।

३. सज्जाअज्जाणसुत्तं

६०९. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति? “सज्जाय खो, वच्छ, अज्जाणा, सज्जासमुदये अज्जाणा, सज्जानिरोधे अज्जाणा, सज्जानिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति । ततियं ।

४. सङ्खारअज्जाणसुत्तं

६१०. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति? “सङ्खारेसु खो, वच्छ, अज्जाणा, सङ्खारसमुदये अज्जाणा,

सङ्खारनिरोधे अज्जाणा, सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’ति । चतुत्थं ।

५. विज्जाणअज्जाणसुत्तं

६११. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा ...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’ति? “विज्जाणे खो, वच्छ, अज्जाणा, विज्जाणसमुदये अज्जाणा, विज्जाणनिरोधे अज्जाणा, विज्जाणनिरोधगामिनिया पटिपदाय अज्जाणा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’ति । पच्चमं ।

६-१०. रूपअदस्सनादिसुत्तपञ्चकं

६१२-६१६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा’ति? रूपे खो, वच्छ, अदस्सना...पे०... रूपनिरोधगामिनिया पटिपदाय अदस्सना...पे०... वेदनाय ... सज्जाय ... सङ्खारेसु खो, वच्छ, अदस्सना...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, अदस्सना...पे०... विज्जाणनिरोधगामिनिया पटिपदाय अदस्सना...पे०... । दसमं ।

११-१५. रूपअनभिसमयादिसुत्तपञ्चकं

६१७-६२१. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, अनभिसमया...पे०... रूपनिरोधगामिनिया पटिपदाय अनभिसमया...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । वेदनाय खो, वच्छ, अनभिसमया...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सज्जाय खो, वच्छ, अनभिसमया...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सङ्खारेसु खो, वच्छ, अनभिसमया...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । विज्जाणे खो, वच्छ, अनभिसमया...पे०... । पन्नरसमं ।

१६-२०. रूपअननुबोधादिसुत्तपञ्चकं

६२२-६२६. सावत्थिनिदानं । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — को नु खो, भो

गोतम, हेतु, को पच्चयो...पे०... रूपे खो, वच्छ, अननुबोधा...पे०... रूपनिरोधगामिनिया पटिपदाय अननुबोधा...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । वेदनाय खो, वच्छ...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सज्जाय खो, वच्छ...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सङ्खारेसु खो, वच्छ...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । विज्जाणे खो, वच्छ अननुबोधा...पे०... विज्जाणनिरोधगामिनिया पटिपदाय अननुबोधा । वीसतिमं ।

२१-२५. रूपअप्पटिवेधादिसुत्तपञ्चकं

६२७-६३१. सावत्थिनिदानं । को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो...पे०... । रूपे खो, वच्छ, अप्पटिवेधा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, अप्पटिवेधा...पे०... । पञ्चवीसतिमं ।

२६-३०. रूपअसल्लक्खणादिसुत्तपञ्चकं

६३२-६३६. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, असल्लक्खणा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, असल्लक्खणा...पे०... । तिसतिमं ।

३१-३५. रूपअनुपलक्खणादिसुत्तपञ्चकं

६३७-६४१. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, अनुपलक्खणा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, अनुपलक्खणा...पे०... । पञ्चतिसतिमं ।

३६-४०. रूपअप्पच्चुपलक्खणादिसुत्तपञ्चकं

६४२-६४६. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, अप्पच्चुपलक्खणा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, अप्पच्चुपलक्खणा...पे०... । चत्तालीसमं ।

४१-४५. रूपअसमपेक्खणादिसुत्तपञ्चकं

६४७-६५१. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, असमपेक्खणा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, असमपेक्खणा...पे०... । पञ्चचत्तालीसमं ।

४६-५०. रूपअप्पच्चुपेक्खणादिसुत्तपञ्चकं

६५२-६५६. सावत्थिनिदानं । रूपे खो, वच्छ, अप्पच्चुपेक्खणा...पे०... विज्जाणे खो, वच्छ, अप्पच्चुपेक्खणा...पे०... । पञ्जासमं ।

५१-५४. रूपअप्पच्चक्खकम्मादिसुत्तचतुक्कं

६५७-६६०. सावत्थिनिदानं । अथ खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको येन भगवा तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं सारणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो वच्छगोत्तो परिब्बाजको भगवन्तं एतदवोच — “को नु खो, भो गोतम, हेतु, को पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति? रूपे खो, वच्छ, अप्पच्चक्खकम्मा, रूपसमुदये अप्पच्चक्खकम्मा, रूपनिरोधे अप्पच्चक्खकम्मा, रूपनिरोधगामिनिया पटिपदाय अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । वेदनाय खो, वच्छ, अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... वेदनानिरोधगामिनिया पटिपदाय अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सज्जाय खो, वच्छ, अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... सज्जानिरोधगामिनिया पटिपदाय अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... ।

सावत्थिनिदानं । सङ्खारेसु खो, वच्छ, अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... सङ्खारनिरोधगामिनिया पटिपदाय अप्पच्चक्खकम्मा...पे०... । चतुपज्जासमं ।

५५. विज्जाणअप्पच्चक्खकम्मसुत्तं

६६१. सावत्थिनिदानं । “विज्जाणे खो, वच्छ, अप्पच्चक्खकम्मा, विज्जाणसमुदये अप्पच्चक्खकम्मा, विज्जाणनिरोधे अप्पच्चक्खकम्मा, विज्जाणनिरोधगामिनिया पटिपदाय अप्पच्चक्खकम्मा; एवमिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा...पे०... नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वाति । अयं खो, वच्छ, हेतु, अयं पच्चयो, यानिमानि अनेकविहितानि दिट्ठिगतानि लोके उप्पज्जन्ति — सस्सतो लोकोति वा, असस्सतो लोकोति वा, अन्तवा लोकोति वा, अनन्तवा लोकोति वा, तं जीवं तं सरीरन्ति वा, अज्जं जीवं अज्जं सरीरन्ति वा, होति तथागतो परं मरणाति वा, न होति तथागतो परं मरणाति वा, होति च न च होति तथागतो परं मरणाति वा, नेव होति न न होति तथागतो परं मरणाति वा”ति । पच्चपज्जासमं ।

वच्छगोत्तसंयुत्तं समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

अज्जाणा अदस्सना चेव, अनभिसमया अननुबोधा ।

अप्पटिवेधा असल्लक्खणा, अनुपलक्खणेन अप्पच्चुपलक्खणा ।

असमपेक्खणा अप्पच्चुपेक्खणा, अप्पच्चक्खकम्मन्ति ॥

१३. ज्ञानसंयुत्तं

१. समाधिमूलकसमापत्तिसुत्तं

१८. समापत्तिमूलकसातच्चसुत्तं

६७९. सावत्थिनिदानं । “चत्तारोमे, भिक्खवे, ज्ञायी । कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो होति, न समाधिस्मिं सातच्चकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं सातच्चकारी होति, न समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी नेव समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो होति, न च समाधिस्मिं सातच्चकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो च होति, समाधिस्मिं सातच्चकारी च । तत्र... पे०... पवरो चा”ति । अट्टारसमं ।

१९. समापत्तिमूलकसप्पायकारीसुत्तं

६८०. सावत्थिनिदानं । “चत्तारोमे, भिक्खवे, ज्ञायी । कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो होति, न समाधिस्मिं सप्पायकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं सप्पायकारी होति, न समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी नेव समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो होति, न च समाधिस्मिं सप्पायकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो च होति, समाधिस्मिं सप्पायकारी च । तत्र, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो च होति समाधिस्मिं सप्पायकारी च अयं इमेसं चतुन्नं ज्ञायीनं अगो च सेट्ठो च मोक्खो च उत्तमो च पवरो च । सेय्यथापि, भिक्खवे, गवा खीरं, खीरम्हा दधि, दधिम्हा नवनीतं, नवनीतम्हा सप्पि, सप्पिम्हा सप्पिमण्डो तत्र अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी समाधिस्मिं समापत्तिकुसलो च होति समाधिस्मिं सप्पायकारी च अयं इमेसं चतुन्नं ज्ञायीनं अगो च सेट्ठो च मोक्खो च उत्तमो च पवरो चा”ति । एकूनवीसतिमं । (समापत्तिमूलकं ।)

२०-२७. ठितिमूलकवुट्ठानसुत्तादिअट्ठकं

६८१-६८८. सावत्थिनिदानं । “चत्तारोमे, भिक्खवे, ज्ञायी । कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं ठितिकुसलो होति, न समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो होति, न समाधिस्मिं ठितिकुसलो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी नेव समाधिस्मिं ठितिकुसलो होति, न च समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं ठितिकुसलो च होति, समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो च । तत्र, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी...पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । वीसतिमं । (पुरिममूलकानि विय याव सत्तवीसतिमा ठितिमूलकसप्पायकारीसुत्ता अट्ठ सुत्तानि पूरेतब्बानि । ठितिमूलकं ।)

२८-३४. वुट्ठानमूलककल्लितसुत्तादिसत्तकं

६८९-६९५. सावत्थिनिदानं । “चत्तारोमे, भिक्खवे, ज्ञायी । कतमे चत्तारो? इध, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो होति, न समाधिस्मिं कल्लितकुसलो... समाधिस्मिं कल्लितकुसलो होति, न समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो... नेव समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो होति, न च समाधिस्मिं कल्लितकुसलो... समाधिस्मिं वुट्ठानकुसलो च होति समाधिस्मिं कल्लितकुसलो च । तत्र, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी...पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । अट्ठवीसतिमं । (पुरिममूलकानि विय याव चतुत्तिसतिमा वुट्ठानमूलकसप्पायकारीसुत्ता सत्त सुत्तानि पूरेतब्बानि । वुट्ठानमूलकं ।)

३५-४०. कल्लितमूलकआरम्भणसुत्तादिछक्कं

६९६-७०१. सावत्थिनिदानं ... “समाधिस्मिं कल्लितकुसलो होति, न समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो... समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो होति, न समाधिस्मिं कल्लितकुसलो... नेव समाधिस्मिं कल्लितकुसलो होति, न च समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो... समाधिस्मिं कल्लितकुसलो च होति, समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो च । तत्र, भिक्खवे, खायं झायी... पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । पञ्चतिंसतिमं । (पुरिममूलकानि विय याव चत्तालीसमा कल्लितमूलकसप्पायकारीसुत्ता छ सुत्तानि पूरेतब्बानि । कल्लितमूलकं ।)

४१-४५. आरम्भणमूलकगोचरसुत्तादिपञ्चकं

७०२-७०६. सावत्थिनिदानं ... “समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो होति, न समाधिस्मिं गोचरकुसलो... समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो... नेव समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो होति, न च समाधिस्मिं गोचरकुसलो... समाधिस्मिं आरम्भणकुसलो च होति, समाधिस्मिं गोचरकुसलो च । तत्र, भिक्खवे, खायं झायी... पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । एकचत्तालीसमं । (पुरिममूलकानि विय याव पञ्चचत्तालीसमा आरम्भणमूलकसप्पायकारीसुत्ता पञ्च सुत्तानि पूरेतब्बानि । आरम्भणमूलकं ।)

४६-४९. गोचरमूलकअभिनीहारसुत्तादिचतुक्कं

७०७. सावत्थिनिदानं... “समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो... समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो होति, न समाधिस्मिं गोचरकुसलो... नेव समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न च समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो... समाधिस्मिं गोचरकुसलो च होति, समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो च... सेय्यथापि, भिक्खवे, गवा खीरं, खीरम्हा दधि, दधिम्हा नवनीतं, नवनीतम्हा सप्पि, सप्पिम्हा सप्पिमण्डो तत्र अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, खायं झायी समाधिस्मिं गोचरकुसलो च होति समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो च अयं इमेसं चतुन्नं झायीनं... पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । छचत्तालीसमं ।

७०८. समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न समाधिस्मिं सक्कच्चकारी... पे०... । वित्थारेतब्बं । सत्तचत्तालीसमं ।

७०९. समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न समाधिस्मिं सातच्चकारी... पे०... । अट्ठचत्तालीसमं ।

७१०. समाधिस्मिं गोचरकुसलो होति, न समाधिस्मिं सप्पायकारी... पे०... । एकूनपञ्जासमं । (गोचरमूलकं ।)

५०-५२. अभिनीहारमूलकसक्कच्चसुत्तादितिकं

७११. सावत्थिनिदानं ... “समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो होति, न समाधिस्मिं सक्कच्चकारी... समाधिस्मिं सक्कच्चकारी होति, न समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो... नेव समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो होति, न च समाधिस्मिं सक्कच्चकारी... समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो च होति, समाधिस्मिं सक्कच्चकारी च । तत्र, भिक्खवे, खायं झायी... पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । पञ्जासमं ।

७१२. समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो होति, न समाधिस्मिं सातच्चकारी... पे०... । एकपञ्जासमं ।

७१३. समाधिस्मिं अभिनीहारकुसलो होति, न समाधिस्मिं सप्पायकारी...पे०... । द्वेपज्जासमं । (अभिनीहारमूलकं ।)

५३-५४. सक्कच्चमूलकसातच्चकारीसुत्तादिदुकं

७१४. सावत्थिनिदानं ... “समाधिस्मिं सक्कच्चकारी होति, न समाधिस्मिं सातच्चकारी... समाधिस्मिं सातच्चकारी होति, न समाधिस्मिं सक्कच्चकारी ... नेव समाधिस्मिं सक्कच्चकारी होति, न च समाधिस्मिं सातच्चकारी... समाधिस्मिं सक्कच्चकारी च होति, समाधिस्मिं सातच्चकारी च । तत्र, भिक्खवे, ख्वायं...पे०... उत्तमो च पवरो चा”ति । तेपज्जासमं ।

७१५. समाधिस्मिं सक्कच्चकारी होति, न समाधिस्मिं सप्पायकारी...पे०... । चतुपज्जासमं ।

५५. सातच्चमूलकसप्पायकारीसुत्तं

७१६. सावत्थिनिदानं । “चतारोमे, भिक्खवे, ज्ञायी । कतमे चतारो? इध, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं सातच्चकारी होति, न समाधिस्मिं सप्पायकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं सप्पायकारी होति, न समाधिस्मिं सातच्चकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी नेव समाधिस्मिं सातच्चकारी होति, न च समाधिस्मिं सप्पायकारी । इध पन, भिक्खवे, एकच्चो ज्ञायी समाधिस्मिं सातच्चकारी च होति, समाधिस्मिं सप्पायकारी च । तत्र, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी समाधिस्मिं सातच्चकारी च होति समाधिस्मिं सप्पायकारी च अयं इमेसं चतुन्नं ज्ञायीनं अगो च सेट्ठो च मोक्खो च उत्तमो च पवरो च । सेय्यथापि, भिक्खवे, गवा खीरं, खीरम्हा दधि, दधिम्हा नवनीतं, नवनीतम्हा सप्पि, सप्पिम्हा सप्पिमण्डो तत्र अगमक्खायति; एवमेव खो, भिक्खवे, ख्वायं ज्ञायी समाधिस्मिं सातच्चकारी च होति, समाधिस्मिं सप्पायकारी अयं इमेसं चतुन्नं ज्ञायीनं अगो च सेट्ठो च मोक्खो च उत्तमो च पवरो चा”ति । इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुन्ति । पञ्चपज्जासमं । (यथा पञ्चपज्जासं वेय्याकरणानि होन्ति तथा वित्थारेतब्बानि ।)

ज्ञानसंयुत्तं [समाधिसंयुत्तं (स्या० कं०)] समत्तं ।

तस्सुद्धानं —

समाधि समापत्ति ठिति च, वुद्धानं कल्लितारम्मणेन च ।
गोचरा अभिनीहारो सक्कच्च, सातच्च अथोपि सप्पायन्ति ॥

खन्धवग्गो ततियो ।

तस्सुद्धानं —

खन्ध राधसंयुत्तञ्च, दिट्ठिओक्कन्त [ओक्कन्ति (सब्बत्थ)] उप्पादा ।
किलेस सारिपुत्ता च, नागा सुपण्ण गन्धब्बा ।
वलाह वच्छज्ञानन्ति, खन्धवग्गम्हि तेरसाति ॥

खन्धवग्गसंयुत्तपाळि निड्डिता ।